

Els instructors soviètics

Això de soviètica és un lir. Perquè de tots els instructors o revolucionaris professionals que durant la nostra guerra treballaven al servei del règim stalinista i que vaig haver de tractar perquè era una norma establerta en temps del difunt company Sese, només un d'ells va resultar ^{ser} rus de veritat. I ja he parlat del primer que em van fer conèixer i que, evidentment, era alemany, encara que mai no vaig saber com se deia. Ni ganes. La seva manera de comportar-se era la d'un home que tenia una missió una mica tèrbola i mai no hi vaig voler tractes.

Tampoc no vaig parlar mai amb Vladimir Alexandrovitz Antonov Ovseenko, el consol soviètic que teníem a Barcelona. La vegada que el vaig veure més de prop va ser a l'enterrament del company Antoni Sese. Figurava a l'extrem esquerre del dol, anava al costat de Josep Del Barrio i seguien a continuació Elisa Uriz, vídua de Sese, Llorenç Piera, amiga i companya de les dues germanes Uriz i, com elles, afiliada al Sindicat barceloní adherit a la Federació Catalana de Treballadors de l'Ensenyament de la U.G.T.

Entre les personalitats polítiques que figuraven al dol hi havia Joan Comorera, secretari general del Partit Socialista Unificat de Catalunya; Josep Terradellas, secretari d'Esquerra Republicana de Catalunya; Antoni Soler i Torner, Director General d'Administració Local en representació del Conseller de Governació; Jaume Serra i Hunter, Rector de la Universitat de Barcelona; Joan R. Soler i Bru, diputat al Parlament de Catalunya i Josep Calvet, president de la Unió de Rabassaires. D'Acció Catalana Republicana no hi havia ningú i em va estranyar.

Després de la mort del company Sese i degons estava establert, van ser tres els instructors amb els quals vaig haver de tenir relacions d'una manera regular i, amb un d'ells,

que es feia dir "Pedro", es pot dir que ens veiem cada dia perquè com que jo no anava a dinar a casa per no perdre temps, el veia al menjador del Casal "Carles Marx", on dinàvem en una tauleta que li tenien reservada i, després de prendre cafè, continuavem la conversa mitja hora o tres-quarts més al modest despatxet que tenia, per ell tot sol, al segon pis d'aquell gran edifici del Passeig de Gràcia que havia estat propietat de l'aristocràtic Cerole Eqüestre i aleshores era ocupat pel Partit Socialista Unificat de Catalunya d'ençà del 19 de juliol del 36.

El segon dels instructors, que es feia dir "Alfredo", era l'assessor o instructor del Partido Comunista de España i només ens veiem quan es celebrava una d'aquelles reunions extraordinàries que en diem ampliades perquè hi participaven delegats "fraternals" de la direcció del PCE. I, un dia, per pura casualitat em vaig assabentar que "Alfredo" era el mateix que com a delegat de la Internacional Comunista se'l coneixia amb el nom de "Ercoli".

El tercer es feia dir "Moreno" i vaig comprendre que era una mena de "conseller" en cap que estava per damunt de "Pedro" i del suposat "Alfredo". Amb el tal "Moreno" ens vam veure poques vegades, només quan em vaig trobar que no estava d'acord amb unes consignes que/volien que llençessim des de la UGT i jo trobava que no eren encertades i que més aviat ens farien mal que bé. Aleshores vaig ser cridat per "Moreno" i vaig comprender que aquest era l'encarregat de fer-me passar per l'adrecador. I es va equivocar de mig a mig.

Tan bon punt vaig haver iniciat aquells contactes com a substitut provisional del c. Sesé, d'acord amb Joan Comorera, secretari del PSU, vaig assabentar-ne als companys del Secretariat de la UGT. No comprenia que Sesé no ens hagués parlat mai d'aquelles converses obligades ni de les qüestions que es plantejaven al Comitè Executiu del PSU on vaig ser convocat regularment per a cobrir la vacant que havia deixat el nostre company.

¿Es que Sesé no era interrogat sobre els problemes del moment com ho era jo ?

¿Es que no sabia que Joan Comorera també era interrogat cada dia ?

Em costava de creure. I sense dir-ho als companys del Secretariat ugetista, vaig arribar a la conclusió que el company Sesé es callava el per què a aquelles converses con-

J-J-J

tinuades i no vaig voler fer com ell. Quan celebràvem la nostra reunió ordinària feia un informe de totes les qüestions que s'havien plantejat en les converses amb els instructors i a les reunions del Comitè Executiu del PSU, tan si eren ordinàries com extraordinàries.

Van passar anys i, per tant, no va ser fins molt de temps després d'haver-se acabat que vaig saber que el tal la nostra guerra que "Pedro" era un comunista hongarès que es deia Emre Gerö o Geroe; que "Alfredo-Ercoli" era un comunista italià que es deia Palmiro Togliatti, que va arribar a ser secretari general del Partit Comunista Italià, el més important en nombre d'afiliats de tots els partits comunistes de l'Europa occidental i el primer i únic que va reivindicar davant del Partit Comunista de la Unió Soviètica i de la Internacional la plena llibertat i independència per totes les qüestions relacionades amb la política interior del seu país i també va exercir el dret d'adoptar posicions especials com a comunista italià i en nom del seu partit davant dels problemes internacionals. I això ho va mantenir fins a l' hora de la mort. Quant a "Moreno", vaig saber que era un "conseller" al servei de la U.R.S.S. que es deia Boris Stefànov, líníc instructor soviètic de veritat de tota la colla que vaig conèixer, encarregat del control de la reraguarda a Catalunya.

I crec que ja és hora d'explicar unes quantes d'aquelles discrepàncies que es van produir entre nosaltres i els anomenats "instructors" soviètics i dels problemes que van haver de tractar provinents de maniobres i "consignes" ~~provenint~~ del PCE a través d'aquests delegats de la Internacional Comunista. Les pretensions/d'exercir damunt nostre una autoritat que no tenien i de fer moure als instructors a favor d'ells, va provocar una sèrie de conflictes que ens feien perdre molt de temps. Vaig arribar a la conclusió que aquells, Hermanos estaven engelosits de mala manera per l'empenta del PSU i, especialment, perquè podíem disposar d'una organització sindical que el PCE mai no havia tingut.

El fet que la UGT de Catalunya disposés d'un diari com Las Noticias, per acord unanime dels treballadors de la cooperativa que es va fer càrrec de l'empresa arran de l'alçament feixista, va fer pensar als dirigents del PC que ells també podrien disposar del periodic per a fer la seva política des d'una tribuna que no semblava partidista. I com que cap d'ells no sabia escriure en català per a poder filtrar-se a Treball, van pensar que Las

SFC

Notícies seria una arma poderosa per ajudar-los a fer proselits per al seu partit quan a Catalunya no volíem donar beligerància als partits de disciplina forastera i menys encara consentir que sembressin la discordia en els rengles psiquistes i ujetdades. I com que no van poder sortir amb la seva, cada dos per tres anaven a omplir el cap a "Pedro", acusant-nos de desviacions polítiques i tècniques, sobre les quals ells es consideraven mestres. Aquest, però, ja s'havia identificat força amb la nostra manera de fer i mai no teníem fortes discrepàncies i quan ens van parlar de la conveniència d'admetre la col.laboració comunista espanyola o dels camarades que havíem establert la residència a Barcelons, jo vaig fer veure a "Pedro" que Las Notícies era el portaveu de la UGT de Catalunya i no podíem admetre col.laboradors vinguts de Madrid, cap dels quals no estava sindicat a casa nostra. "Pedro" va veure que no hi havia motiu per a defensar les ambicions del PCE i no ens va pressionar gens ni mica. I, com cada dia, em preguntaava de que tractaria l'editorial de l'endemà i rares vegades em proposava de fer-hi lleugeres modificacions. Vai advertir del que passava a l'amic Gabriel Trilles, director del diari, perquè no l'hagafessin desprevingut amb un article qualsevol i quan rebia una simple nota del PC me la feia portar o venia ell mateix al meu despatx a consultar si calia publicar-la o no.

Va arribar la data del Dos de Mayo i els dep SEE van suggerir a "Pedro", després d'haver-ne parlat amb "Alfredo", que Barcelona i especialment Las Notícies haurien de llançar la consigna de commemorara la data històrica de la defensa de Madrid contra l'invasor. Allò no em va fer cap gràcia, naturalment. I vaig fer veure a "Pedro" que aquella consigna que era bona per Madrid era dolenta per Barcelona perquè tothom recordava que en temps del lerrouxisme, l'anomenat Emperador del Paral.lel es passejava per les Ramblas amb una bandereta espanyola al barret de palla i aixo era mal vist pel moviment catalanista. Si en aquelles circumstàncies adoptavem una posició semblant, la gent d'Esquerra Republicana de Catalunya, engelosida de l'empenta del PSU i de la UGT, tindria motiu suficient per a presentar-nos com uns nous lerrouxistes. Ho va veure clar i va dir que ja s'encarregaria ell de fer-los ^{entendre} la inoportunitat d'aquella consigna que era bona per Madrid i per les terres de llengua castellana però era dolenta per Barcelona i per Catalunya.

Va venir L'Onze de setembre i vam acordar fer acte de presència en nom de la Unió Cene-

ral de Treballadors al monument a Rafel Casanova, com caloría que ho feia el PSU. Això va indignar als hermanos del PCE i ens van acusar de separatistes petit-burguesos. Però van fer la nostra desfilada i perquè no fos dit que ho feiem al marge dels companys que lluitaven al front, a la presidència de la manifestació nacional catalana i al meu costat venia el company Francesc Duran Rossell, amb l'uniforme de Comissari de l'Exèrcit.

Una vegada més vaig haver de recordar a "Pedro" que a la UGT hi havia una majoria de treballadors manuals i mercantils de filiació catalanista i bona part d'ells militants d'Esquerra Republicana de Catalunya, i també se'n va fer carrec. I que la nostra UGT havia de demostrar al poble català que ja no era l'organització sindical controlada pels socialistes de Largo Caballero, que havia deixat un regust d'espanyolisme inacceptables, del qual s'aprofitaria la CNT i la FAI si no demonstravem que la nova UGT no tenia res a veure amb la vella, sobretot quan havia desaparegut la Federació Catalana del Partit Socialista Obrer Espanyol, els militants de la qual havien ingressat al PSU. I calia ser consequents evitant confusionismes que ens podien perjudicar molt des d'un punt de vista sindical i aquell acte ens podia diferenciar de la CNT i satisfer els sentiments nacionalistes dels treballadors que no eren del nostre partit polític. Per totes aquestes mateixes raons, havíem decidit fer totes les publicacions de la UGT en català i també els cartells de cara a la guerra i a la producció de la reraguarda.

Però aquella tolerància, va costar cara a "Pedro" perquè de seguida van veure que el seu prestigi d'instructor eficient anava de cap per avall davant dels dirigents del PCE i aleshores als ulls de "Alfredo" i de "Moreno".

A les reunions ampliades del Comitè Executiu del PSU, a les quals jo continuava assistint per la meva condició de secretari de la UGT, l'organització més important de les patrocínades pel Partit, també hi acudien sovint delegats i ministres del PC al Govern de la República. I recordo uns quants incidents viscuts d'una manera personal.

Un dia, Vicente Uribe, ministre d'Agricultura del Govern Negrín, que es trobava més foraster que d'altres a casa nostra perquè no podia aplicar-hi la legislació agrària de la República, va proposar al Comitè Executiu la conveniència que el conseller Comorera plantejés al President Companys la necessitat d'anul·lar la Llei de Contractes de Conreu

i anar a la unificació de la legislació agrària de tot l'Estat espanyol.

Tots els del PSU ens vam mirar astorats i jo vaig saltar per a protestar d'una tal proposta, considerant que una iniciativa com aquella seria la mort del PSU i la UGT. Perquè no solament se'n sublevaria la Federació Catalana de Treballadors de la Terra sinó que trencaríem les bones relacions existents amb la Unió de Rabassaires i el Consell d'Agricultura que funcionava a la Conselleria d'Agricultura de la Generalitat. A continuació va intervenir Comorera dient que el sol fet de plantejar una cosa semblant al Govern de Catalunya, el nostre partit seria expulsat immediatament i va aprofitar aquella avinentesa per a protestar que la Generalitat veïns tan sovint entorpida la seva gestió per les intromissions intolerables del centralisme del Govern Negrín que pertorbaven gran manera la gestió governamental catalana que gaudia d'autonomia ~~en~~ que les circumstàncies de guerra havien ampliat les seves atribucions a profit no solament de Catalunya sinó fins i tot de la República. Va afegir, encara, que el camarada Uribe se'n podria anar altra vegada a València i d'allà estant mirar de controlar tota l'activitat agrícola de la zona lleial on hi havia una vida agrària molt diferent de la catalana perquè a casa nostra teníem una organització tan original com eren els Sindicats Agrícoles Cooperatius. I Víctor Colomer, que havia actuat de responsable de la Secretaria Agrària del partit, afegia que els responsables polítics que el partit a les col·lectivitats agràries, als sindicats d'assalariats i als cooperatius, es feia molt difícil, si havien de tenir en compte legislacions en competència i conflictes de jurisdicció.

La cosa era tan clara que no ho podia ser més. I "Alfredo" escoltant el que decien, un i altres no va dir ni un mot a favor de la iniciativa d'Uribe; Es que no sabia el que volia proposar a la reunió? No ho podíem creure. Més aviat havíem d'atribuir a la conclusió que l'havíem convençut políticament amb els nostres arguments.

Un altre dia va ser La Pasionaria qui, també com a delegada fraternal del PC, es va queixar davant de l'instructor i davant meu perquè no li permetia anar a les empreses amb majoria de treballadors ugetistes a donar mítings i conferències sobre les necessitats de guerra i la conveniència de millorar i augmentar la producció. Jo li havia dit que si volia fer-hi discursos els havia de fer en hores lliures d'obligacions per als treballadors, a la sortida de la feina i si podien o volien escoltar-la, però mai cu-

rant la jornada normal de treball. I vaig afegir que podia fer la prova en empreses que tinguessin la majoria de treballadors amb carnet de la CNT. Allà si que seria una bona manera de fer proselitisme polític comunista, si els delegats cunetistes li ho permetien.

La queixa era tan inoportuna que "Alfredo" va abaixar el cap sense dir un mot i va comprendre que era una ~~queixa~~ sense fonament.

Però l'incident més greu que vaig viure en una d'aquelles reunions ampliades amb delegats fraternals del partit va ser una/plantejada amb caràcter d'urgència i amb malas intencions gens dissimulades:

Josep Del Barrio, cap de la Divisió 27 del front d'Aragó, havia reclamat feia temps que els seus soldats no tenien sabates i era urgent rebre'n una partida perquè no es desmoralitzessin la cara a les noves operacions que es proveien per a un termini molt pròxim. Aquesta reclamació repetidament formulada va coincidir amb la concessió d'una medalla pel bon comportament de les seves forces en una de les darreres operacions. La resposta de Del Barrio només es podia comprendre coneixent-lo bé i només podia fer-se'n càrec un que no fos militar de professió, que no posés per damunt del companyerisme la disciplina deshumanitzada del militarisme tradicional espanyol. I va dir a Negrín, directament, que en lloc de condecoracions li enviés les sabates que necessitaven els soldats del front.

Els del PC no el podien veure perquè el consideraven un traidor a la seva antiga disciplina comunista espanyola i volien aprofitar aquella avinentesa per a venjar-se d'ell amb tota la mala intenció. Van venir a plantejar-ho al Ple del Comitè Executiu conjunt per acabar/que sabien que era imminent un consell sumaríssim ~~(de guerra)~~ contra Del Barrio per aquella manera de comporfar-se amb el Cap del Govern i Ministre de Defensa.

Tots vam quedar de pedra. Hi va haver diverses intervencions i jo vaig dir que ho plantejaria immediatament en una reunió extraordinària del Comitè de Catalunya de la U.G.T. i aniria al front a posar-lo en guardia perquè no l'hagafessin desprevingut si el PCE no feia res per a detenir el crim que es veia que s'estava preparant, i per la nostra part faríem tot el que calués per provocar una vaga general de protesta i no

seria res d'estrany que aconseguissim la solidaritat dels companys de la CNT en un cas com aquest. I si els companys del PC no aturaven aquell sumaríssim, llançariem un manifest denunciant-los com a promotores d'aquell assassinat, passés el que passés.

"Alfredo" es va veure obligat a fer una llarga intervenció analitzant els fets que s'havien produït i dient que el comportament d'una banda i altra era lògic en les circumstàncies del moment. Però que res no podia justificar una límita com la que s'anunciava entre els partits germans. Per tant, ~~ella~~ recomanava de no precipitar-nos i mésssim d'evitar que l'incident acabés d'una manera irreparable.

Era la primera vegada que aquell instructor del P.C. feia una intervenció tan mesurada de llenguatge però tan contundent, perquè guairebé sempre caia o deia quatre paraules per acabar un debat o una discussió massa acalorada.

L'endemà al matí vaig anar al front a advertir al company Del Barrio i, tal com era d'esperar va reaccionar a la valenta, desafiint a tothom, disposat a tot. Li vaig recomanar que estés a l'actualitat i em va contestar rient ⁱ ~~que~~ que el primer que se li acortés se'l carregaria. De totes maneres vaig recomanar al company Garcia Matas que no el deixessin sol en cap moment fins que s'klärificés aquella situació perillosa de debò. I de torn a Barcelona van convocar un Ple del nostre Consell Central ugetista i l'acord de plantar cara a Negrín va ser unànimeament aprovat.

Joan Comorera va demanar una entrevista amb el doctor Negrín i aquest es va excusar amb el compromís que tenia de fer un viatge urgent a Madrid. El secretari del PSU va insistir i li va contestar que, si no li feia res, l'acompanyaria a Madrid i parlarien del que era urgent que tractessin. Pel camí li ^{va} plantejar ~~que~~, primer de tot, el cas Del Barrio i ~~el~~ les conseqüències que podria tenir la imposició d'una fèria disciplina militar en un cap de milícies de tan de prestigi popular com era el del nostre company.

Quan Comorera va retornar de Madrid estava indignat fins al ~~extrem~~ capgirant. El comportament de Negrín durant tot el viatge va ser, deia, d'un menyspreu olímpic tractant-lo de la manera més despòtica. No li va donar cap seguretat d'aixecar la sanció a Del Barrio per la seva insubordinació, i la seva contraofensiva va ser sobre la necessitat de suspendre el règim autonòmic perquè el Govern de la República no es trobés tan

lligat de mans per l'Estatut de Catalunya que els catalans havíem superat al marge de la llei i abusant de les circumstàncies. Comorera deia que li havia replicat que si no ho haguéssin fet com ho vam fer i haquèssim esperat l'ajut del Govern central, ja seríem tots morts i la guerra l'hauria guanyat el feixisme en vint-i-quatre hores.

La contraofensiva de Negrín contra Catalunya i els catalans ja es veia venir feia temps i ja n'havíem parlat amb "Pedro". Per la Nova Landa, havia fet veure al nostre ~~in~~structor els perills d'una acció de Negrín contra el President Companys i la Generalitat, i de la segura reacció violent que es produiria a tot el territori català contra el govern de la República, esdevingut centralista en extrem, i que, per això, començava a ser criticat durament a Barcelona i a comarques.

I com que no es podia perdre temps, aquell mateix vespre va fer un article-editorial per a Las Noticias advertint ~~al nostre poble~~ dels perills que corria el nostre ordre econòmic i tota la legislació revolucionària de la Generalitat que tenia l'aprovació de la gran majoria del nostre poble i, especialment, de la classe obrera sense distinció de tendències o sectors; que cada dia s'intentava invadir funcions que ens eren pròpies i alguns ministres del Govern de la República no volien reconèixer la situació de fet que havia ~~estat~~ estat necessària de crear a casa nostra a conseqüència de la guerra i se cara al futur.

Aquell article va fer sortir de polleguer a conseller "Moreno" que semblava que era un zero a l'esquerra i no era pas així perquè ho supervisava tot i ~~subordinats~~ coneixia/~~mal~~ que passava entre PCU i PCE i, ~~que~~ es limitava a donar instruccions als seus dos subordinats "Alfredo" i "Pedro". Aquell mateix matí em van avisar que el camarada "Moreno" em volia veure amb urgència. Ja vaig suposar què m'esperava.

Va començar per plantegarme el seu desacord amb molts de nosaltres sobre la qüestió nacional. I, com una escopetada, em va dir que en teníem un concepte molt equivocat, impròpi de comunistes i més aviat era ~~d'una~~ mentalitat nacionalista petit-burguesa que calia rectificar immediatament; em va retreure certs acords del III Congrés de la UGT de Catalunya dient que no tenien res a veure amb la línia stalinista; va criticar el fet de no voler admetre la col.laboració dels camarades del PCE a cap de les organitzacions que controlaven ni en les qüestions sindicals, i d'haver-nos oposat a secundar la iniciativa

de commemorar el Dos de Mayo madrileny, commemoració que ell considerava molt oportuna en les circumstàncies de guerra que estàvem vivint perquè era una consigna justa contra el feixisme, sense prendre en consideració el regust de lerrouxisme que tenia a casa nostra; que anavem de mal en pitjor en les relacions entre el Govern de la República i la Generalitat i que ja havia advertit al camarada "Pedro" que havia estat massa tolerant amb tots nosaltres.

I quan em va exigir que l'endemà mateix sortís a Las Noticias una rectificació política del meu article del dia abans, li vaig dir que no ho podia fer perquè tot allò que havia dit el dia abans no hi havia manera de rectificar-ho i només hi havia una solució: que el rectificués un altre i que jo dimitís de tots els càrrecs.

Vaig afegir al camarada "Moreno" que seria catastròfic per al PSU per a la UGT qualsevol mesura repressiva que es prengués o qualsevol rectificació de la política catalana que havíem practicat fins aquell moment; que no podíem oblidar que el Partit Socialista Unificat de Catalunya no era el Partit Bolxevic de la Revolució del 17, que tampoc no teníem establerta la dictadura del proletariat i que era Esquerra Republicana de Catalunya qui comptava amb la majoria del nostre país; i pel que fa al moviment anarquista, no érem partidaris de l'extermíni sinó, al contrari, de treballar cordialment amb ells tot mirant de fer-los evolucionar cap a la participació de l'anarcosindicalisme a tots els organismes governamentals, des dels Municipis fins al Govern de Catalunya; que el problema de les nacionalitats peninsulars tenia un caràcter democràtic, de baix a dalt, i que la federació o confederació que propugnàvem havia de ser lliurement pactada en condicions d'igualtat o sigui d'acord amb la voluntat de cadascuna de les nacionalitats que integren l'Estat espanyol, mai per ~~la~~ imposició d'un poder central de mentalitat imperialista que volia imposar la seva voluntat a la perifèria i a les illes.

Quant a la UGT, li vaig dir que s'havia de mantenir el sistema establert pel III Congrés sense interferències forasteres de cap mena, ni sindicals ni polítiques, i que seríem perniciós imposar, novament, un criteri centralista perquè encara que hi pugui haver algunes militanys que en un moment determinat facin el joc al centralisme partitista, si tornessim a caure en els errors del passat, tot l'esforç que portem esmerçat no hauria

servit de res i ho perdriem ~~si~~ en vint-i-quatre hores, es fomentaria la discordia entre nosaltres i acabariem fent donar de baixa la unitat de sindicats autònoms que havíem conquistat.

El camarada "Moreno" s'entossudia en voler-me imposar el seu criteri polític i sincial i va arribar a dir-me que si no em disciplinava em faria dimitir i m'enviarien al front. Jo li vaig dir que ja havia parlat amb el company Del Barrio per anar al front com a Comissari.

Ens vam separar molt fredament i vaig veure venir la pedregada disposat a tot i amb el propòsit de no cedir en res. Però també amb el convenciment que aquell home s'havia fet càrec que no ens donàvem per venguts.

Els que van resultar venguts a casa nostra van ser "Pedro" i "Alfredo", almenys per començar, però l'instructor italià va resistir com nosaltres i va aconseguir el triomf.

Mai no hauria dit que "Pedro" o Erno Céros pogués esdevenir el més pròxim col·laborador de Matias Rakosi quan l'any 1956 la política de mà dura de Krusxev o Jruixov va provocar l'alçament popular anticomunista a Hongria sota la direcció de l'esforçat Imre Nagy, que va ser la víctima més destacada dels milers i milers de caiguts amb motiu de la sagnant repressió practicada obescint ordres de l'equip de la URSS que havia implantat la política internacional de convivència pacífica amb el capitalisme nord-americà, mentre Imre Nagy era, dos anys després, afusellat. I "Pedro" i Matias Rakosi serien posats a la reserva i aquest darrer ~~ja~~ morí, de mort natural, a la Unió Soviètica l'any 1971.

Pel que fa a "Alfredo-Erooli" o Palmiro Togliatti, tampoc no hauria dit mai que aquell home petitó que sempre vaig veure amb una barbeta al coll; que tenia un aire malaltis i que, a les nostres reunions mixtes, rares vegades obria la boca, arribés a ser el forjador del Partit Comunista d'Itàlia i que fos un gran orador parlamentari i de míting. En canvi vaig trobar molt lògic que arribés a plantar cara a Moscou i que imposés el respecte degut al seu partit, el més fort de tota l'Europa Occidental, que ~~encara~~ volia continuar gaudint d'una autèntica autonomia a tot el territori de la seva jurisdicció.

De "Moreno" o Boris Stefànov, mai més no en vaig saber res i a hores d'ara no sé si és mort o viu.

Invasió i derrota de Catalunya

El doctor Negrín i els seus ministres van abançar València el dia 31 d'octubre de 1937 per venir a refugiar-se a Catalunya, i la Gaceta, impresa per primera vegada a casa nostra, amb data del primer de novembre - dia de Tots Sants - ens feia saber que el Govern de la República espanyola havia decidit fixar la seva residència a Barcelona.

El President Companys els va donar la benvinguda públicament i, l'endemà, 2 de novembre - Dia dels Morts -, el doctor Negrín va saludar al poble de Catalunya a través dels periodistes.

Aquell trasllat no em va fer gens de gràcia perquè feia dies que es parlava de la preparació d'una gran ofensiva republicana al front d'Aragó i vaig pensar que aquell trasllat demostrava que no estaven gaire segurs del triomf de les forces antifeixistes i que els atacs que es preparaven/més aviat encaminats a desconeixdre els fronts republicans de més enllà de Catalunya que aleshores eren atacats pels feixistes.

Van anar venint a Barcelona els diputats a les Corts espanyoles i el dia 5, el seu president Diego Martínez Barrios visitava a Joan Casanoves, president del Parlament de Catalunya per a demanar-li permís per reunir-se al Palau del Parc de la Ciutadella ocupat per les Corts catalanes. I Casanoves no els hi va negar.

De seguida vam quedar sorpresos per una Ordre del socialista Julian Zugazagoitia, ministre de la Governació, per mitjà de la qual ^(es demanava) ~~alineaven~~ a tots els funcionaris de l'Estat ^{de} el màxim/respecte per a l'idioma català!

A la tarda del dimarts dia 9 de novembre, el Consell de Ministres celebrava la seva primera reunió en territori català i prenia l'acord d'expressar el seu agraïment a la Generalitat, a l'Ajuntament i al poble de Barcelona por la cordial y cariñosa acogida con

que habían sido recibidos. Ho deien ells.

L'endemà, el ~~mecanista~~ doctor Negrín es veia obligat a desmentir públicament els rumors d'una gestió d'armistici que s'havia iniciat. El dia 13, el President Companys va marxar de Barcelona sense dir on anava i la gent va pensar que aquell viatge podia tenir relació amb el rumor, persistent, d'unes gestions de pau iniciades per mitjà de la diplomàcia anglesa. I com que aquell rumor era recollit per la premsa francesa, el Govern de la República es va veure obligat a declarar als periodistes que el President de la Generalitat havia anat a Brussel·les per qüestions particulars. Però quan, l'endemà, Negrín i Companys van tenir una conversa que va durar més d'una hora, la gent va pensar que la pau ja estava pel camí. I el dia 25 del mateix mes de novembre, com que els rumors continuaven, es va publicar un decret a la Gaceta amenaçant amb condemnes molt severes als que fossin campanyes derrotistes, contra els traidors i contra els confidents de l'enemic.

Però el dia 15 de desembre començava l'atac de les forces republicanes a Terol, ocupat pels feixistes. Els militars republicans eren molt optimistes. El Butlletí de l'Estat Major de l'Exèrcit de Terra de la República d'aquell mateix dia, publicava la nota següent:

El factor geográfico actúa en favor de la España republicana, es decir, de la única España posible. Constituimos hoy, militar, estratégica, económica y políticamente un todo homogéneo, bien vertebrado y susceptible de reacciones vigorosas. Podemos responder a las ofensivas, no sólo resistiendo, sino agrediendo también. Naturalmente, nada diremos de los propósitos de nuestros mandos. Los hechos hablarán en la hora oportuna. En cuanto a los planes del adversario, las informaciones que llegan son confusas, múltiples y contradictorias. ¿Atacarán por Huesca sobre Lérida, por Teruel sobre Castellón, por Sigüenza sobre Guadalajara, por Arganda sobre Alcalá de Henares, sobre Pozoblanco, sobre Jaén, sobre Almería? ;Combinará las ofensivas a fondo? ;Alimentará sólo una operación de gran estilo, única y decisiva a ejemplo de lo que hizo en el Norte? ;Multiplicará las fintas para desorientarnos? Sabemos, desde luego, que gran parte de los efectivos nórdicos han sido trasladados al Este y al Centro. Sabemos también que siguen desembarcando en la Península contingentes italianos, alemanes y marroquies, y con ellos grandes partidas de material de guerra. Sabemos que la No Intervención continúa causándoles daños enormes... Pero sabemos igualmente que disponemos de un Ejército. En resum, que no les tienen totas.

Diego Abad de Santillán, un dels més destacats homes de la Federació Anarquista Iberica, en el seu llibre titulat Por qué perdimos la guerra; Una contribución a la historia de la tragedia española (Buenos Aires, 1940), explicava aquells moments dient les coses pel seu nom:

Se inicia la ofensiva enemiga el 23 de diciembre, tanteando todas las posiciones del frente. El ataque fue rudo. Se vió cuál era el sector de la resistencia y cuál el que cedería. Donde las fuerzas eran de predominio libertario, por ejemplo en la zona del Norte, la combatividad fue admirable y las posibilidades de avance enemigo se redujeron a muy poca cosa. La ofensiva franquista sería quebrantada y contenida allí. La antigua columna Durruti, uno de cuyos flancos era cubierto por carabineros que cedieron en las primeras jornadas, tuvo cinco mil bajas, pero mantuvo sus posiciones y su honor. En cambio, cedió el frente en toda la línea que ocupaba el famoso ejército rojo del Ebro, de absoluto predominio comunista en los mandos, bajo las órdenes del llamado coronel Modesto y del teniente coronel Lister. Por ese sector se inició el avance. La gran esperanza de la dictadura staliana en España, la Agrupación del Ejército del Ebro, no hizo más que retroceder a marchas forzadas hacia la frontera francesa, lo que obligó al repliegue del sector Norte. El Gobierno y los dirigentes de la guerra vieron que habían fallado todos sus cálculos. O qué todos sus cálculos se cumplían al pie de la letra ? Se propuso la creación de batallones voluntarios de ametralladoras para contener de una forma desesperada al enemigo, y se pidió nuestro concurso. Con la moral reinante ?, Con el ejército regular en fuga ?, Entregar nuestros hombres a un gobierno inepto, si no francamente traidor ? Volveremos a poner en claro nuestro criterio: no tenemos confianza en el gobierno, no tenemos ninguna fe en los mandos superiores del ejército, siguen siendo asesinados nuestros compañeros. Si se nos ofrecen las debidas garantías, el nombramiento de los mandos por nosotros mismos, la utilización de esas fuerzas bajo nuestro control directo, daremos batallones voluntarios. Sin esas garantías, no, y no habrá voluntariado...

El dia 30 de gener de 1938, el general Franco era confirmat com a Caudillo amb plens poders.

I el 22 de febrer, els feixistes reconquistaven Terol i les coses anaven de mal en

pitjor per als nostres combatents. Quinze dies més tard, els feixistes iniciaven la seva ofensiva a tot el front d'Aragó. Es deia que tot havia estat previst per a resistir l'embestida del feixisme internacional però les previsions no es van veure per enllloc.

Així ho deia Julián Henríquez Claudín, cap d'Estat Major de la 35 Divisió republicana en el millor llibre que coneixem sobre la batalla de l'Ebre, avalat amb un proleg del general Vicente Rojo, escrit des del seu exili de Cochabamba (Bolívia) el mes d'octubre del 43: La batalla del Ebro, maniobra de una División.- Léxico, 1944.

~~En el seu llibre, Henríquez Claudín ens narra la història de la batalla del Ebre, i ens explica la situació general del front de l'Ebre al principi de l'ofensiva feixista. Aquesta situació era la següent:~~

~~La batalla del Ebre es va iniciar el 27 de juny de 1938, quan els feixistes van començar a avançar sobre la vall del riu Ebre. Els republicans van intentar resistir, però van ser derrotats i obligats a retrocedir. Els feixistes van seguir avançant i van prendre la ciutat de Teruel el 28 de juny. Després, van començar a avançar cap a l'oest, passant per Belchite i Quinto, fins a la capital del Bajo Aragón, Saragossa, el 10 de juliol. La batalla va durar fins al 26 d'agost, quan els feixistes van prendre Saragossa. La batalla del Ebre va ser una de les batalles més importants de la guerra civil espanyola, i va tenir un gran impacte sobre el resultat final de la guerra.~~

Henríquez Claudín comença per explicarnos la situació general del front de l'Est fins a la Mediterrània:

A partir del dia 9 de març de 1938, la contraofensiva enemiga, réplica a la nuestra acción sobre Teruel y el Bajo Aragón, logró la ruptura de nuestras líneas en toda la extensión de nuestro llamado frente del Este, desde Quinto y Belchite, hasta la capital del Bajo Aragón. El Ejército Republicano del Este, que en realidad no existía más que sobre el papel, fue impotente para resistir. Teníamos entonces el llamado Ejército de Maniobra que había acabado de sufrir la ruda y gloriosa prueba de la conquista y contraataque de Teruel pero estaba extraordinariamente quebrantado, falto de cuadros, de tropas y de material. La mayor parte de sus Unidades estaban desorganizadas y con efectivos muy escasos. Y pese a

todo, ese llamado Ejército de Maniobra era la única fuerza de que el Alto Mando Republicano disponía para reforzar la resistencia.

Conociendo el Estado Mayor Republicano los propósitos del enemigo de desarrollar una violenta contra-ofensiva en todo el frente, había procedido al relevo de las tropas del V Cuerpo de Ejército y a su reorganización rápida sobre los lugares de fáciles comunicaciones hacia lo que se previa como futuro teatro de operaciones. Con el mismo objeto, una de nuestras Divisiones, la 35, que marchaba hacia nuestra retaguardia para descansar y reorganizarse después de haber escrito una de las más brillantes páginas de heroísmo en la defensa de "El Muletón" en Teruel, recibió órdenes de acantonamiento en las inmediaciones de Alcañiz, zona inmediatamente próxima al previsto lugar de ataque. Análogas medidas habían sido tomadas con Unidades procedentes de los XVIII y XII Cuerpos de Ejércitos del Ejército de Maniobra.

Es probable que nuestro Alto mando confiase en que el Ejército del Este resistiese un mínimo de tiempo, el indispensable a fin de permitir que a las Unidades del Ejército de Maniobra les llegasen los refuerzos en hombres y en material necesarios para su reorganización. Desgraciadamente, el XII Cuerpo de Ejército del Ejército del Este, se desplomó al primer día del ataque enemigo, y ante la gravedad de la situación creada, fueron empleadas Unidades de la reserva del Ejército de Maniobra, las cuales no estaban aptas para tal misión. Belchite, Asala, Híjar... fueron sucesivamente tomadas por el enemigo, cuyo avance era precedido por terribles preparaciones aéreas, efectuadas con el material abundante y de último modelo recién llegado de Alemania e Italia. Híjar, por ejemplo, fue casi totalmente demolida por la aviación enemiga horas antes de que fuese ocupado. Las ruinas de los edificios se mezclaban con miembros desgarrados de seres humanos. La soledad y el extraño silencio hacían macabro aquel espectáculo.

Las carreteras que conducían a Levante y a Cataluña comenzaban a poblararse de un inmenso rebaño humano que huía despavorido ante los signos de la "civilización" llamada nacionalsocialista. Ancianos, mujeres y niños, hormigueaban en caravanas interminables llevando consigo lo más indispensable de sus ajuares...

El día 26 de marzo la ruptura del front ya era un fet; el día 28 comienza a correr por

Barcelona la notícia que els feixistes ja trepitgen terra catalana o de l'antic Principat. I el doctor Negrín fa un discurs a les 8 del vespre per a "ordenar" que cal resistir al front i a la reraguarda per tal que el Govern tingui temps per a reunir material de guerra i poder reconquistar el territori perdut.

Davant d'aquella situació, aquell mateix vespre el doctor Negrín havia convocat a totes les organitzacions del Front Popular, als partits polítics i a les organitzacions sindicals a la seva residència barcelonina que era ^{a la torre} ~~la Torre~~ dels Roviralta, situat a la barriada de Pedralbes.

Hi vaig anar en representació de la U.G.T. de Catalunya i vaig comprovar, una vegada més, l'antipatia que sabia conquerir el president del Consell de Ministres, amb el seu aire de menyspreu per a les masses populars. L'explicació que ens va donar del desastre militar i l'avertiment fet per endavant, que no admetria cap pregunta de ningú, ~~que~~ va acabar de fer-lo antipàtic a tots els que estàvem al voltant d'aquella llarga taula d'una sala gran que en tenia una altra no menys gran al costat on Negrín ~~hi~~ havia fet posar amb abundància entre-pans de tota mena, pastissos, vins i licores/perquè celebréssim aquelles notícies catastrofiques que arribaven del front.

Pero no foren pas pocs els que, com famolenys, es van llançar contra tot el que hi havia en aquella taula tan ben parada. D'altres, indignats a més no poder, van marxar escales avall dient penjaments d'aquell Cap de Govern insoportable per tots conceptes.

El dia 31 d'aquell mateix mes de març, es reunió amb caràcter d'urgència el Front Popular de Catalunya amb la participació de la CNT i de la FAI i també del partit independentista "Estat Català" situat al marge d'Esquerra Republicana de Catalunya. I el dia primer d'abril, sortia a Barcelona un manifest que, resumit, deia això:

«Cal mobilitzar urgentment 100,000 voluntaris, atenent la crida del doctor Negrín; hem de fer honor, també, a la crida del President Companys, president de tots els catalans, i, ben units en una sola voluntat de guanyar la guerra, posar a la disposició del Govern els cent-mil voluntaris que demana i 50 000 fortificadors per a barrar el pas a l'enemic».

Aquell manifest era signat: per la CNT, Garcia Oliver i Joan J. Domenech; per la FAI, Josep Xena i Josep Tapia; per Esquerra Republicana de Catalunya, Josep Terradellas i Josep Andreu i Abello; pel Partit Socialista Unificat de Catalunya, Miquel Vallès i Rafael Vidie-

lla; per la Unió General de Treballadors, Josep Moix i Miquel Ferrer; per la Unió de Rabassaires, Josep Calvet i Joan Bertran; per Estat Català, Vicenç Borrell i Antoni Andreu; per Acció Catalana Republicana, Ramon Peipoch i Rafael Tasis.

El dia 4 d'abril arribà la notícia a Barcelona que els feixistes havíen entrat a Lleida i l'endemà mateix, Francisco Franco signava una llei disposant l'abolició de l'Estatut de Catalunya.

Era aleshores ministre de l'Interior de l'Espanya feixista Ramon Serrano Sunyer.

El text d'aquella llei, era aquest:

El Alzamiento Nacional significó en el orden político la ruptura con todas las instituciones que implicasen negación de los valores que se intentaba restaurar. Y es claro que cualquiera que sea la concepción de la vida local que inspire normas futuras, el Estatuto de Cataluña en mala hora concedido por la República, dejó de tener validez, en el orden jurídico español, desde el día diecisiete de julio de mil novecientos treinta y seis. No sería preciso, pues, hacer ninguna declaración en este sentido. Pero la entrada de nuestras gloriosas armas en territorio catalán plantea el problema, estrictamente administrativo, de deducir las consecuencias prácticas de aquella abrogación. Importa, por consiguiente, restablecer el régimen de derecho público que, de acuerdo con el principio de unidad de la Patria, devuelva a aquellas provincias el honor de ser gobernadas en pie de igualdad con sus hermanas del resto de España.

En consecuencia, a propuesta del Ministro del Interior y previa deliberación del Consejo de Ministros,

Dispongo:

Artículo primero. La Administración del Estado, la provincial y la municipal de las provincias de Lérida, Tarragona, Barcelona y Gerona, se regirán por las normas generales aplicables a las demás provincias. Artículo segundo. Sin perjuicio de la liquidación del régimen establecido por el Estatuto de Cataluña, se consideran revertidos al Estado la competencia de legislación y ejecución que corresponde en los territorios de derecho común y los servicios que fueron cedidos a la región catalana en virtud de la ley de quince de septiembre de mil novecientos treinta

y dos. Así lo dispone por la presente ley, dada en Burgos a cinco de abril de mil novecientos treinta y ocho, II Año Triunfal.

Francisco Franco

El Ministro del Interior,
Ramón Serrano Suñer

I com que una desgràcia mai no ve sola, aquell mateix dia 5 es produïa la capitulació dels heroics resistentes de l'illa de Menorca mentre a Barcelona el doctor Negrín separava del seu equip de govern a Indalecio Prieto i el reorganitzava d'aquesta manera: President i Defensa Nacional, Juan Negrín; Estat o Relacions Exteriors, Julio Alvarez del Vayo; Governació, Paulino Gómez; Justícia, Ramón González Peña; Instrucció Pública i Sanitat, Segundo Blanco; Hisenda i Economia, Francisco Méndez Aspe; Obres Públiques, Antonio Velao; Comunicacions i Transports, Bernardo Giner de los Ríos; Treball i Assistència Social, Jaume Aiguader i Miró; i ministres sense cartera, José Girál i Manuel de Irujo.

Amb aquella reorganització, el doctor Negrín, que es veia que gaudia de la protecció i confiança de la diplomàcia oficial i dels instructors soviètics, potser per haver trames a la U.R.S.S. la gran partida d'or destinada a la compra de material de guerra i per atendre totes les indisicions políтиques i militars que se li feien per aconseguir la victòria contra el feixisme, va aconseguir desembarcigar-se de Prieto; reforçar l'ala pro-comunista del P.S.U.D - U.G.T.E. amb González Peña; comptar amb la representació de la C.N.T. a través de Segundo Blanco; i seguir disposant del suport d'Esquerra Republicana de Catalunya a través del doctor Jaume Aiguader i Miró que havia substituït a Josep Tomàs i Piera al Govern de la República. Fins que el 17 d'agost del 37, com a protesta per l'abús de poder del segon Govern Negrín contra les facultats autònòmiques de Catalunya, van presentar la dimissió el basc nacionalista Manuel de Irujo i el doctor Aiguader, antic membre del Directori d'Estat Català, els quals van ser substituïts immediatament per Tomàs Bilbao, del PSOE d'Euzkadi i Josep Moix i Regàs, del PSUC-UGT.

Per cert que hi havia interès en desplaçar-me del Secretariat de la UGT de Catalunya i enviar-me a Madrid com a substitut del doctor Aiguader. Però "Pedro", l'instructor soviètic, en va aconsellar que no deixés la UGT i que ~~no~~ destinessin un altre company perquè ell pre-

52/173

feria que jo continués a l'organització sindical. Vaig dir-li que estava plenament d'acord amb ell. I va ser ministre Josep Moix, no sé si en representació del PSUC o de la UGT de Catalunya. Com a sots-secretari o secretari particular es va emportar al company Jaume Camps Illa, també sabadellenc com ell.

De seguida ens va arribar la notícia que l'exèrcit franquista havia dividit el territori peninsular de l'Estat espanyol i les coses anaven de mal en pitjor.

Aquella situació perillosa va enfortir les nostre relacions amb la CNT i el dia 18 del mateix mes d'abril ratificàvem la unitat d'accio de les dues organitzacions sindicals amb un nou pacte basat en dotze articles:

Article primer.- La Confederació Regional del Treball de Catalunya i el Comitè de Catalunya de la U.G.T., estan d'acord amb el programa d'unitat d'accio signat a Barcelona amb data 15 de març de 1938 per la Comissió Executiva de la UGT i el Comitè de la CNT, adaptat a les necessitats de Catalunya, solidaritzada amb els altres pobles i treballadors hispanoamericans, al seu Estatut i a les conquistes realitzades pels treballadors.

Article segon.- La U.G.T. i la C.N.T. de Catalunya es comprometen a mantenir la lluita contra el feixisme fins al final, posant a contribució tots els recursos materials, morals i humans, i per tant; a) Vetllaran pel compliment de les ordres de mobilització militar que dicti el Govern de la República, perseguira i denunciara als emboscats, als desertors i als seus complices, impulsaran la formació de reserves per tal de tenir preparats en tot moment als companys compresos en les tres lloses immediates a les cridades a files i a fer que el nostre Exercit Popular sigui cada dia més potent per a precipitar la victòria definitiva contra el feixisme; b) Mantindran una estreta relació amb els combatents, organitzant visites conjuntes als fronts de batalla; es preocuparan dels incorporats a l'EExercit

i dels seus

familiars; c) Vetllaran pel compliment de les ordres de mobilització civil obligatòria per a la construcció de fortificacions i refugis de les poblacions immediates al front i de les costes, per a la reparació i construcció de camins i carreteres, per a la qual cosa fomentarà el treball voluntari i col.laboraran en les activitats de la defensa passiva també d) Col.laboraran en la depuració de la reraguarda denunciant als elements de la Cinquena Columna, als derrotistes, als acaparadors i als especuladors; crearan entre els obrers de la ciutat i del camp un sever esperit de vigilància;

Article 3er.- La U.M.T. i la O.E.T. de Catalunya, prestaran tot el seu ajut per al millor funcionament de les Federacions Econòmiques d'Indústria, els Consells Generals i el Consell d'Economia de Catalunya.

Article 4art.- La O.E.T. i la U.M.T. de Catalunya propugnaràn que siguin proporcionades a les indústries en general i especialment a les de guerra, les primeres matèries indispensables perquè la producció sigui intensificada fins al màxim i puguin incrementar els esforços que els obrers estan disposats a realitzar per augmentar la producció.

Article 5è.- La U.M.T. i la O.E.T. de Catalunya vetllaran perquè els treballadors i els seus familiars puguin disposar d'un mínim d'articles alimentaris a preus relacionats amb el tipus de salari vigent; propugnaran l'ingrés de totes les famílies obreres a les cooperatives de consum i l'establiment de menjadors populars, menjadors col.lectius o d'empresa i menjadors infantils, cantines escolars, etc. Als Sindicats del Ram d'Alimentació i als treballadors mercantils corresponderà, especialment, la vigilància i la lluita contra els acaparadors i especuladors.

Article 6è.- La O.E.T. i la U.M.T. de Catalunya defensaran les conquestes revolucionàries dels treballadors del camp, que figuren, en part, en la nova legislació agrària establerta després del 19 de juliol, introduint-hi les reformes necessàries.

Article 7è.- La U.M.T. i la O.E.T. de Catalunya són partidàries de la unitat d'accio entre les seves organitzacions de camperols i la Unió de Rabassaires partint del principi de l'acceptació de les línies generals d'aquest Pacte.

Article 8è.- La O.E.T. i la U.M.T. de Catalunya no reconeixen personalitat a cap altra organització sindical de treballadors industrials que vulgui establir-se al nostre país.

Article 9è.- Per a tot el relacionat amb aquest Pacte "Unitat i'Acció, es creerà un Comitè Permanent d'Enllaç CNT-UGT amb jurisdicció a tot el territori català i amb estreta relació i compenetració amb el Comitè Nacional d'Enllaç CNT-UGT.

Article 10è.- El Comitè Permanent d'Enllaç CNT-UGT a Catalunya tindrà el seu domicili a Barcelona.

Article 11è.- Els Comitès d'Enllaç que es constitueixin a Catalunya seran regulats pels punts d'aquest Pacte i els que siguin acceptats de caràcter nacional entre CNT i UGT adaptats a Catalunya.

Article 12è.- Aquest Pacte podrà ser millorat i ampliat per acords successius acceptats per ambdues parts.

Barcelona, 13 d'abril de 1938.

Pel Comitè de Catalunya de la UGT, Josep Mair i Tomàs Molinero. El Secretari General, Miquel Ferrer.

Pel Comitè de la Confederació Regional del Treball de Catalunya, Josep Jiménez i Antoni Marco. El Secretari General, J. Juan Domènec.

El pànic es va apoderar altra vegada del Govern de la República i es va tornar a pensar en acabar la guerra d'una manera o altra. I el 30 d'abril, el doctor Negrín va sortir amb els seus "Tretze punts", que era tot un programa, quan ja estavem amb aigua fins al coll.

El Gobierno de Unión Nacional, que cuenta con la confianza de los partidos y organizaciones sindicales de España leal y ostenta la representación de cuantos ciudadanos españoles están sometidos a la legalidad constitucional, declara solemnemente, para conocimiento de sus compatriotas y noticia del Mundo, que sus fines de guerra son: 1) Asegurar la independencia absoluta y la integridad total de España. Una España totalmente libre de toda injerencia extranjera, sea cual sea su carácter y origen, con su territorio peninsular e insular y sus posesiones intactas y a salvo de cualquier tentativa de desmembramiento, engañación e hipoteca, conservando las zonas del Protectorado asignadas a España por los Convenios internacionales, mientras estos convenios no sean modificados con su intervención y asentimiento. Consciente de los deberes anejos a su tradición y a su historia, España estrechará con los demás países de su habla los vínculos que imponen una común raíz y el

sentido de universalidad que siempre ha caracterizado a nuestro pueblo. 2) La liberación de nuestro territorio de las fuerzas militares extranjeras que lo han invadido, así como de aquellos elementos que han acudido a España, después de julio de 1936, y que con el pretexto de una colaboración técnica, intervienen o intentanominar en provecho propio la vida jurídica y económica española. 3) República Popular, representada por un Estado vigoroso, que se asiente sobre principios de pura democracia y ejerza su acción a través de un Gobierno dotado de plena autoridad que confiera el voto ciudadano emitido por sufragio universal y que sea el símbolo de un Poder Ejecutivo firme, dependiente en todo tiempo de las directrices y designios que marque el pueblo español. 4) La estructuración jurídica y social de la República será obra de la voluntad nacional libremente expresada mediante un plebiscito que tendrá lugar tan pronto termine la lucha, realizado con plenitud de garantías, sin restricciones ni limitaciones, y asegurando a cuantos en él tomen parte contra toda posible represalia. 5) Respeto a las libertades regionales sin menoscabo de la unidad española. Protección y fomento al desarrollo de la personalidad y particularidades de los distintos pueblos que integran España, como lo imponen un derecho y un hecho históricos, lo que, lejos de significar una disgregación de la Nación, constituye la mejor soldura entre los elementos que la integran. 6) El Estado español garantizará la plenitud de los derechos al ciudadano en la vida civil y social, la libertad de conciencia y asegurará el libre ejercicio de las creencias y prácticas religiosas. 7) El Estado garantizará la propiedad, legal y legítimamente adquirida, dentro de los límites que impongan el supremo interés nacional y la protección de los elementos productores. Sin merma de la iniciativa individual, impedirá que la acumulación de riqueza pueda conducir a la explotación del ciudadano y sojuzgue a la colectividad, desvirtuando la acción controladora del Estado en la vida económica y social. A este fin se impulsará el desarrollo de la pequeña propiedad, se garantizará el patrimonio familiar y se estimularán todas las medidas que lleven a un mejoramiento económico, moral y racial de las clases productoras. La propiedad y los intereses legítimos de los extranjeros que no hayan ayudado a la rebelión, serán respetados, y se examinará, con miras a las indemnizaciones que correspondan, los perjuicios involuntariamente causados en el curso de la guerra. Para el estudio de estos daños, el Gobierno de

la República creó ya la Comisión de Reclamaciones Extranjeras. 8) Profunda reforma agraria que liquide la vieja y aristocrática propiedad semifeudal, que, carente de sentido humano, nacional y patriótico, ha sido siempre el mayor obstáculo para el desarrollo de las grandes posibilidades del país. Asentamiento de la nueva España sobre una amplia y sólida democracia campesina, dueña de la tierra que trabaja. 9) El Estado garantizará los derechos del trabajador a través de una legislación social avanzada, de acuerdo con las necesidades específicas de la vida y de la economía españolas. 10) Será preocupación primordial y básica del Estado el mejoramiento cultural, físico y moral de la raza. 11) El ejército español al servicio de la nación misma estará libre de toda hegemonía, de tendencia o partido, y el pueblo ha de ver en él el instrumento seguro para la defensa de sus libertades y de su independencia. 12) El Estado español se reafirma en la doctrina constitucional de renuncia a la guerra como instrumento de política nacional. España, fiel a los pactos y tratados, apoyará la política simbolizada en la Sociedad de Naciones que ha de seguir siendo su norma, reivindica y mantiene los derechos propios del Estado español y reclama, como potencia mediterránea, un puesto en el afianzamiento de la seguridad colectiva y en la defensa general de la paz. Para contribuir de una manera eficaz a esta política, España desarrollará e intensificará todas sus posibilidades de defensa. 13) Amplia amnistía para todos los españoles que quieran cooperar a la inmensa labor de reconstrucción y engrandecimiento de España. Después de una lucha cruenta como la que ensangrienta nuestra tierra, en la que han resurgido las viejas virtudes de heroísmo e idealidad de la raza, cometrá un delito de traición a los destinos de nuestra patria aquel que no reprima y ahogue toda idea de venganza y represalia en aras de una acción común de sacrificios y trabajos, que por el porvenir de España estamos obligados a realizar todos sus hijos.

Era un manifest típicament espanyol, amb els tòpics de sempre i amb uns propòsits que representaven un gran pas enrera en tots els avenços polítics, econòmics i socials de les masses populars establerts arran de la nostra guerra; reivindicava el colonialisme amb el manteniment de l'anomenat Protectorat del Marroc i havia de ser el propi Franco qui, després de la victòria, abandonaria aquelles terres que havia xopat de sang amb les atrocitats cometudes pels mercenaris que lluitaven a les seves ordres; es feia evident el propòsit de reduir a la mínima expressió les facultats atorgades al nostre poble amb l'anomenat Estatut de Catalunya, anul·lant bona part dels avenços fets pel camí a la nostra independència i de cara a un sistema confederal lliurement pactat, tal com havia reivindicat públicament el President Companys; i tot parlant de la seva raza coincidia plenament en l'ideari falangista de la hispanidad i amb l'espiritu imperialista del franquisme que pretenia sotmetre novament a la tirania espanyola als països de l'Amèrica Llatina que feia més d'un segle que havien expulsat dels respectius territoris als hereus dels indesitjables conqueridors.

Com veien les coses els estrangers?

Ja hem parlat d'un dels escriptors que han analitzat aquella etapa des d'un punt de vista polític i social. Ens referim a Carlos M. Rama, doctor en Dret i Ciències Socials, professor de la Universitat de Montevideo (Uruguai) i Doctor en Lletres de la Universitat de París. El seu llibre titulat La crisi espanyola del segle XX, editat a la ciutat de Mèxic pel Fondo de Cultura Económica, l'any 1960, és una visió original i perspicax de l'orientació confederal - superadora del simple federalisme pimarallà del segle XIX - que va descobrir en els sectors democràtics i republicans dels diversos països integrants de l'Estat espanyol durant la nostra guerra. Segons el professor Rama «... la Espanya popular entre julio de 1936 y aproximadamente agosto de 1937, ofrece el panorama de una laxa y variada confederación política plurinacional...» I referint-se a Catalunya, fa afirmacions com aquestes:

«Cataluña, cuya Generalidad había recibido en traspaso durante el periodo de febrero-julio todos (?) sus servicios de manos del Gobierno central, encuentra razones propias o locales de su intervención en la Guerra civil. Para la masa obrera y campesina revo-

lucionaria, la guerra significa la defensa de sus conquistas económicas y políticas,
que en Cataluña se cumplen de una manera más honda y sanaada que en el resto de España.
Toda la hegemonía de los revolucionarios en la sociedad catalana se refleja en el nuevo
estilo que adoptan los distintos organismos de carácter público, no solamente los crea-
dos espontáneamente por el pueblo, sino asimismo los de origen anterior al 13 de julio
de 1936... El espíritu nacionalista hasta entonces casi exclusivo monopolio de la alta y
media burguesía catalana... parece conquistar a los obreros que ingresan por este tiempo
en la vida política... Primeramente el Comité de Milicias Antifascistas, hasta septiembre
de 1936, inicia expediciones extra-catalanas a Aragón, Baleares o secunda los esfuerzos
de organizaciones paralelas de otras regiones. Uno de sus miembros, Llorenç Abad de Santillana,
ha relatado sus contactos con el Gobierno Giral y el presidente Azaña que suponen una re-
lación de poder a poder. Más tarde, la Generalidad de Cataluña utiliza las circunstancias
para ampliar el margen de sus posibilidades estatutarias de acción: adscripción de agua-
más, de policía de fronteras, incautación de depósitos bancarios, de la dirección de la
guerra en el frente del Este, etc., y tiende a actuar como unidad independiente. En enero
de 1937, el Presidente Companys llega a sostener: «El sistema confederal se ha convertido
en la espina dorsal de la resistencia y la condición esencial de la victoria...»

Per tant, els tretze punts del doctor Negrín no servien de res ~~a la zona republicana ni a la feixista~~. A més a més, la situació militar era molt compromesa per a tots nosaltres.

Només cal fullejar el llibre de Claudiin, Cap d'Estat Major de la Divisió 35 per veure com estava el front dit de l'Est:

«El enemigo, no sabíamos si por deliberado propósito estratégico o por seguir siempre el camino del menor esfuerzo, dadas las dificultades que experimentó en sus tentativas de internarse en Cataluña, prosiguió su avance hacia la zona Central. Al dejar de sus voceros más autorizados, esperaba forzar de tal forma la decisión de la guerra en plazo brevísimo, de horas o de días, todo lo más. En el exterior también se daba ya por perdida la guerra. Chamberlain, Primer Ministro inglés entonces, y Mussolini, firmaban un pacto cuyo cumplimiento quedaba supeditado a la para ellos inminente dominación por los invasores de todo

el territorio español. Sin embargo, nuestro Ejército iba a dar un montón a todos los aeronaves. Como el ave fénix, nuestro Ejército resurgía de sus propias cenizas. Frente a todas las previsiones, la marcha del enemigo sobre Castellón comenzó a tropiezar con resistencias que dificultaban la rapidez de sus movimientos, viéndose obligado a ocupar el suelo Maestrazgo y para amenazar de envolver desde tales posiciones a nuestras tropas de las orillas del Mediterráneo. Esta maniobra implicó para nosotros no solamente la pérdida de media provincia de Castellón, sino la grave amenaza de todas las posiciones del llamado frente de Teruel, correspondientes a nuestro Ejército de Levante. Todo, los sistemas fortificados del mismo, algunos de ellos muy notables, fueron batidos de revés. Fuimos obligados a ceder al enemigo el Puerto Escalón, llave del camino Teruel-Valencia, dotado de tres líneas sucesivas de atrincheramientos de hormigón y apoyado en fuertes macizos montañosos. Estas posiciones hubo que abandonarlas sin poder combatir, por cuanto el enemigo ocupaba ya su retaguardia. Esto tuvo lugar en el mes de mayo de 1938.

» La gravedad de la situación culminó en junio, al verificarse la entrada de las tropas invasoras en Castellón, capital. La inmediata amenaza sobre Valencia, ciudad clave de la organización para la guerra de toda nuestra Zona Centro-Sur, se dibujó con caracteres insuperables para la prosecución de la lucha por nuestra parte. Nuestro Alto Mando pudo por fin movilizar hacia el frente de Levante algunas tropas de otros sectores, especialmente de Madrid, que un criterio mezquino impidió utilizar más a tiempo.

» El asalto de Valencia se preparaba por el Llano ondulado según dos direcciones: una, siguiendo la carretera Castellón-Valencia, que corre junto a las bajas playas mediterráneas por feraces tierras de una belleza muy poco acorde con las escenas de sangre que presentaban; otra, tomando como eje la carretera Teruel-Valencia, trazada sobre una zona más accidentada. Ambas direcciones confluyen en Sagunto, situado a menos de treinta kilómetros al Norte de Valencia, y enlazando con la ciudad del Turia por una magnífica carretera que sin accidente alguno discurre por una llanura de naranjales y huertos.

» El avance enemigo, a partir de Castellón, fue realizándose con mucha mayor dificultad: las tropas republicanas llegadas de refresco, atrincheradas entre los naranjales, impedían el paso a la infantería enemiga acostumbrada a más fáciles maniobras; una contraofensiva

A.1

muestra produjo la estabilización de aquel frente después de varios días de sangrientos combates.

» Sobre la ruta de Teruel a Valencia las tropas fascistas con la colaboración de gran cantidad de tropas italianas ocupaban ya Barracas, pueblo situado en la provincia de Castellón y se lanzaban hacia Sagunto con un doble objetivo: la capital levantina por un lado y la amenaza de revés sobre el flanco estabilizado del frente del Mediterráneo, por otro. Socorros enviados oportunamente delante de Jérica y Viver la ofensiva de las tropas italianas, a las que se produjo un serio quebranto que desbarató completamente el plan preconcebido. Todo intento de maniobra por parte de los atacantes fue duramente castigado por nuestras tropas parapetadas en una sólida línea defensiva.

» La paralización del enemigo no podía ser más que un suceso momentáneo. Durante el mes de julio, el Mando de las tropas invasoras procedió activamente a rehacer sus efectivos y a planear un ataque más violento que los anteriores; y eligió como dirección fundamental la de la carretera de Teruel, como la más eficaz y rápida para el logro del doble objetivo antes apuntado. A tal efecto, realizó una extraordinaria concentración de tropas desde Barracas hacia su retaguardia, escalonándolas en profundidad.

» La cantidad de dichas tropas y su potencial bélico, eran abrumadores. Los Boletines de Información que nos enviaba el Estado Mayor Central de nuestro Ejército nos detallaban sin paliativos los medios y preparativos enemigos, presentándonos la situación con toda crudeza. El 23 de julio el enemigo rompió nuestro frente de Extremadura, avanzando sobre Almadén sin encontrar una resistencia seria. Castuer, la capital provisional de Extremadura, cayó en su poder, con otras ciudades importantes. Nuestro Alto Mando se vio obligado a desplazar hacia aquel nuevo teatro de lucha grandes refuerzos de los que tenía preparados para acudir al frente de Levante. Tal vez era ese el propósito principal del enemigo, ya que la amenaza que nos creaba era muy seria.

» Pero... en la tarde y noche del 25 de julio y días siguientes, toda la maquinaria bélica que el enemigo había montado sobre Barracas, fue retirada con angustiosa precipitación. Del mismo modo, el avance enemigo sobre Almadén se paralizó y con igual precipitación que en Levante, de Extremadura marchaban grandes contingentes de tropas.

» Nuestro Ejército del Ebro, en un alarde de decisión, había cruzado el río,

Pocs dies després d'aquell victoriós 25 de juliol del 38 en què les nostres forces havien aconseguit travessar l'Ebre, els feixistes iniciaven, com era l'esperar, una sèrie de contraofensives molt més victorioses que la nostra enganyosa i afosegada ofensiva perquè, sense parar, van anar avançant fins que els nostres combatents no van poder resistir més a l'altra banda del riu i van haver d'emprendre la retirada cuita-corrents per evitar de ser extermints.

Efectivament, el dia 6 d'agost els feixistes iniciaven els seus grans ~~atacs~~ i constants atacs decisius i començaven per ocupar Mequinensa, a la comarca del Baix Cinca, de la que en diem Catalunya aragonesa; el dia 14 s'apoderaven de Santa Magdalena, un petit poble agregat de Bellver de Cerdanya; el dia 17, entraven a La Pobarella, de Terra Alta; el 3 de setembre, continuant la seva contraofensiva, arribaven a Cerdanyola, la mateixa comarca; el 4 d'octubre s'apoderaven de Penisanet, de la Ribera de l'Ebre; i el 16 de novembre assolien la resta dels seus objectius ocupant Mora d'Ebre, Flix i Ibiarcoja, vencent la resistència de les nostres pobres forces ja desfetes del tot. La resta es pot dir que va ser un veritable passeig fins que van arribar als voltants de Barcelona el dia 24 de gener del 39.

ho

Caubin, ens/explica en el capítol XXXIV del seu llibre, quan parla del final de la resistència de la seva Divisió i de la retirada incontenible de les seves forces:

«En las primeras horas de la mañana del día 24 de septiembre de 1938, nuestras unidades fueron alcanzando sin novedad sus respectivos campamentos en la región de Falset, quedando distribuidas en los mismos puntos que abandonaron para emprender nuestra ofensiva del Ebro, excepto la XI Brigada Mixta que fue a Tratallops en cumplimiento de la promesa que el día 22 de julio habíamos hecho a su Ayuntamiento.

»Según los datos que recopilamos, las pérdidas sufridas por la División desde el 6 al 24 de septiembre se elevaron a 1563 hombres. Si a las mismas les añadimos las que tuvimos en el Sector de Pandols o sean 678 hombres y las 1631 a que en definitiva se elevaron las que arrojaron nuestras acciones del 20 de julio al 7 de agosto en Léndida, el que total de bajas/hasta la fecha habíamos padecido se elevó a 3872 hombres.

»Nuestra División había experimentado, pues, unas pérdidas equivalentes a poco más de

la tercera parte de sus efectivos.

>>En términos generales y dado que los servicios tanto divisionarios como de las Brigadas (Intendencia, Sanidad, Zapadores, Transmisiones, etc.) no habían sufrido sino una proporción mínima de tales bajas, el porcentaje de pérdidas en las Unidades de Armas resultó prácticamente mucho mayor, llegando a establecer en un 42 por ciento el promedio de pérdidas en las mismas, habiendo al m. Batallón (el 50 de la XIII Brigada) prácticamente inexistente.

>>Sin embargo, no fueron las necesidades de reorganización motivadas por las bajas las que nos llevaron a Palset. La causa de tal medida se fundó en la decisión tomada por nuestro Gobierno de retirar los voluntarios de diversas nacionalidades que estaban encuadrados en nuestra Gran Unidad y en la 45 División.

>>Los citados voluntarios que en número de 3500 estaban encuadrados en nuestra División, pertenecían a 21 países distintos, hallándose distribuidos en nuestras Brigadas de la siguiente forma:

>>La de los países Centro-europeos incluyendo escandinavos, en la XI Brigada Mixta, constituyendo el núcleo dominante los alemanes antihitlerianos emigrados. Por tal razón denominábamos a tal Brigada familiarmente como la Brigada Alemana; los emigrados polacos y de los países balcánicos estaban encuadrados en la XIII Brigada Mixta, encontrándose también algunos voluntarios checoslovacos. El núcleo principal lo formaban los primeramente nombrados o sean los polacos; la XV Brigada, formada sobre la base del primitivo Batallón "Lincoln" de voluntarios norteamericanos, agrupaba a todos los de la indicada nacionalidad, además de los voluntarios ingleses y de los países de Hispano-América. La denominábamos corrientemente la "Brigada Lincoln".

>>La rapidez con que hubiésemos debido reorganizar nuestra División tropezó con la ya conocida falta de reclutas. A nuestra Base de Instrucción se habían enviado por aquellos días unos 2500 hombres cuyos contingentes lo formaban los ex-prisioneros, desertores insultados y un buen número de reclutas procedentes de quintas de 1905 y anteriores.

>>Con tal personal la labor de encuadramiento tenía que resultar laboriosa. Era nuestro propósito efectuar su incorporación y distribución dentro de nuestras Unidades de un modo

gradual. Sin embargo, en los primeros días de octubre nos vimos obligados a dejar nuestros campamentos de Falset y marchar nuevamente al Ebro.

En el frente la situación se había precipitado, desarrollándose del siguiente modo, en términos resumidos:

» La dureza de nuestra resistencia obligó al enemigo a abrir una truce muy breve a raíz de los combates del día 23 de septiembre, motivada seguramente por el volumen de los relevos que tuvo necesidad de hacer para reemplazar a las desgastadas Unidades de asalto.

» Cuatro días más tarde pudo reanudar su ofensiva, pugnando con gran violencia por apoderarse de Coll de Cossó. Sin embargo, sus reiterados ataques se estrellaron rotundamente ante la firmeza inquebrantable del ala sur del XV Cuerpo de Ejército.

» El día 2 de octubre cambió bruscamente su dirección de ataque, lanzando su enorme material y tropas como ariete contra el flanco norte del V Cuerpo de Ejército, formado por la 46 División.

» Tras de 48 horas de ataques ininterrumpidos, dicha 46 División se vio obligada a ceder la línea de vigilancia. La cosa tal vez hubiese quedado allí de momento, pero un desgraciado contraataque de esta Gran Unidad hecho sin un cálculo sereno de las posibilidades del terreno, y quizás sin haber pensado bien la influencia que podrían ejercer sobre los movimientos de nuestras tropas las obras de fortificación que nosotros mismos habíamos realizado, tal contraataque, repetido, motivó un considerable avance del enemigo, quien se apoderó de toda la cresta de alturas de La Vall de la Torre hasta la cota 321, próxima al cruce de Camposines, donde fue contenido gracias a una resistencia casi desesperada de nuestros soldados.

» La gravedad de la situación planteada en la zona donde los Cuerpos de Ejército XIV y V enlazaban obligó al primero de dichos Cuerpos de Ejército a situar con urgencia tropas frescas al sur de su dispositivo, es decir en las inmediaciones de la Venta de Camposines.

.....

17

Què va passar a Barcelona durant el mes de gener de 1939?

Encara que sembli mentida, es pot dir que durant les primeres tres setmanes d'aquell primer mes de l'any, vam continuar fent la vida normal que feiem d'ençà que havia esclatat la guerra amb tot i que aleshores sabíem que ja teníem molt a prop els feixistes i els moros.

El dia primer de gener era diumenge i ens vam dedicar a la recaptació de donatius per als ferits del front i per als infants de la reraguarda. L'Ambaixada francesa, sota la presidència del nou ambaixador Mr. Jules Henry va fer la seva tradicional receptió d'agost nou amb molta concorrència. A les set de la tarda vam tenir bombardeig. L'endemà dijous es van fallar els Premis de la Generalitat: el "Valentí Almirall" sobre articles periodístics, el va guanyar Just Cabot per "Tres articles" publicats a la Revista de Catalunya; el de teatre "Lema Iglesias", va ser per a J. Escofet i Blanc per una obra titulada "Capvespre"; el "Joan Creixells" de novel·la, es va atorgar a Noel Clarassé per la seva obra titulada "Francis de Cer"; el de sardana "Juli Garreta" el va guanyar Ricard Lamotte de Gignon amb l'obra "Facecías"; el de música simfònica "Isaac Albéniz" el va guanyar el mestre Ferran J. Obradors amb el seu "Poema de la Jungla"; el "Francesc Alió" va ser per a Josep Ma. Torrents pel seu conjunt de "Nou cançons". I es van declarar deserts els premis "Josep Anselm Claver" i "Felip Pedrell".

El dimecres dia 4, va arribar un grup de parlamentaris i periodistes francesos per a fer una visita als fronts de lluita i a la reraguarda catalana. I vam tenir dos bombardeigs. El dia següent el President Companys els va obsequiar amb un dinar al Ritz, després van visitar el Parlament de Catalunya i van ~~visitar~~ saludar a Manuel Asafia. Al vespre els va convidar el doctor Negrín.

El divendres, el mestre Pau Casals va lluirar a l'alcalde Hilari Salvador un donatiu de 10 000 pessetes destinat als infants, vells i malalts. L'endemà, la Conselleria de Cultura de la Generalitat restablia la normalitat a l'Ateneu Barceloní i declarava que la biblioteca de l'entitat seria pública. Carles Pi Sunyer continuava treballant com aquell que res.

El diumenge dia 6 vam tenir dos bombardeigs, un a la matinada i un altre a tres-quarts de dotze del migdia. L'endemà, encara van tornar a fer-ne un altre amb més estralls.

El dimarts dia 10, el Govern de Catalunya va prendre les mesures pertinents per a poder aten-

184

dre els nombrosos refugiats que arribaven procedents de les comarques envalides per l'enemic. A la tarda, però, al Gran Teatre del Liceu es representava La colores, interpretant els papers principals Matilde Martin i Marcos Rejondo. El dimecres tenien bombardeig a dos-quadres de dotze del migdia, mentre arribaven el reverend Woods i els diputats anglesos Alfred Barnes i William Dibble.

El dijous dia 12 començà amb un bombardeig al migdia quan ja gairebé ja no quedava ningú a la Barceloneta. La CNT continuava preparant els seus batallons de voluntaris. El dissabte un decret de Negrín mobilitzava les lleves de 1921, 1920 & 1919; anunciava la mobilitzacíó de les veguers de 1918 a 1915 i, a més a més, preparava la de tots els ciutadans compresos entre els 17 i els 50 anys que no estessin prestant servei militar i també els inscrits a la Marina corresponents a les lleves de 1921 i els de 1941 que complissin els 18 anys dintre el primer trimestre del 39.

M'anunciaren del front que han portat a Barcelona el cadàver del malauanyat arquitecte Torres Claver, de 32 anys, víctima d'un bombardeig. El vaig anar a veure a l'Hospital Clínic i semblava que dormís, tot i les grans ferides que tenia. Havia estat un dels arquitectes/fundadors del GATCPAC (Grup d'Arquitectes i Tècnics Catalans per al Progrés de l'Arquitectura) de Barcelona. Feia cosa d'un any que m'havia anat a veure al Secretariat de la U.G.T. per dir-me que l'autoritzà a deixar la feina de fer refugis a la reraguarda i l'enviàs al front a fer fortificacions. No hi va haver manera de fer-li comprendre que li convenia més treballar als voltants de Barcelona on també es necessitava gent com ell. Era un gran xico.

El diumenge dia 15, van bombardjar a la tarda. El dilluns, en vam tenir dos, un al matí i un a la tarda, especialment dedicat a la costa, i el dimarts un altre de molt fort a la ciutat.

El dimecres dia 18 ens arriben males notícies del front. El Govern de la República estableix el control dels/parella receptors de ràdio particulars i mana que siquin lliurats en el termini de quatre dies per a precintar-los. El dijous al matí hi ha bombardeig i el divendres a la tarda un altre que fa destroces importants. El President Companys parla per ràdio i diu que s'ha de salvar Catalunya de caure a mans del feixisme. Sabem que l'exèrcit franquista ^{ha} ocupat Igualada i ~~Vilafranca del Penedès~~ Vilafranca del Penedès.

El dissabte dia 21, bombardeig a 3/4 de 12 del matí i tornen a 2/4 de 2 de la tarda. Joan Comorera, conseller d'Economia signava un decret manant que el comerç i la indústria de Barcelona suspenguessin les activitats que no fossin de guerra per tal que tots els homes i dones útils que no paseassin dels 55 anys es posessin a la disposició de l'autoritat militar pel que convingués. El diumenge tenim bombardeigs a dojo i en sumem nou dels pitjors. El doctor Negrín decreta l'estat de guerra a Barcelona i es publica el bàndol corresponent signat pel general Juan Hernández Sarabia, comandant del Grup d'Exèrcits de la Regió Oriental. Els refugis de la ciutat són plens de gent a gom, de dia i de nit.

El dimarts dia 24 va córrer el rumor que les forces feixistes ja eren molt a prop de Barcelona i la gent va començar a fugir per les carreteres i camins que porten a França. El dimecres ens diuen que els diputats al Parlament de Catalunya s'han reunit al saló de sessions de l'Ajuntament de Girona. Els cotxes i els camions del Govern de la República i d'altres de la Generalitat també han marxat a deixar arxius camí de la frontera. Es diu que Manuel Azaña ja és a França. No m'estranya gens.

Nosaltres, reunits uns quants al Casal "Carles Marx" del Passeig de Gràcia, volem esperar una mica més... Es que hi havia una competència per veure qui aguantaria més i resistien d'una manera absurdament perquè si no es podia fer res de tipus militar, en canvi hi havia molta feina i calia preocupar-se de la pobra gent que marxava abandonant-ho tot carreteres enllà, fugint esporuguda en carros o a peu, arrossegant dones i criatures.

De tant en tant, algú els deia que no anessin més enllà perquè els feixistes els sortirien al pas i més valia que es quedessin. Les carretrees eren perilloses perquè l'aviació franquista ^{de} bombardejava ~~les~~ carreteres sense consideració de cap mena, amb tota la mala sang. I la gent es ficava pels camps i anava caminant com podia amb les criatures a coll.

Que va passar el dia 26 de gener de 1939 a Barcelona-ciutat en ésser ocupada per l'enemic? Com que nosaltres ja no hi érem perquè havíem marxat a les 4 de la matinada d'aquell mateix dijous, camí de Girona, preferim copiar el testimoni escrit per un franquista dels més convencuts que es deia Tomàs Caballer i Clos, avocat, escriptor, periodista i cronista de la ciutat.

En tracta del darrer fragment d'un capítol que, a manera d'apèndix, ~~no va escriure~~ el mes d'octubre de 1939 per a un llibre de 269 pàgines titulat: Barcelona roja ; Biografia de la Revolucion : julio 1936 - enero 1939. - Barcelona, Libreria Argentina, 1939.

«A les tres de la tarda, un parte oficial extraordinari del Cuartel General del Generalísimo transmititió por radio, y del que pocs barcelonenses se enteraron, dava cuenta de que les forces nacionals havien ocupat Montjuïc, Vallvidrera, el Tibidabo y la Rambesa, iniciando su entrada en la ciutat. Los soldados avanzaban apiles, espectantes, decididos, valientes... Fuciles y ametralladoras calien. Asimismo emetien potentsíssimes màquines guerreres, prontas a vomitar metralla desde el instant en que fuese necesario o siquiera conveniente. / No voló ni un aeroplano, terror!

» La primera bandera nacional ondeaba en Barcelona en el Sanatori de Vista Alegre, izada con la mayor solemnidad y todos los honores.

» Las forces militares que inmediatamente pasaren a ocupar la població pertenecían a los Cuerpos de ejercito de Marruecos y de Navarra, respectivamente mandades per los generales Yagüe y Solchaga. Enyàron en vanguardia la 105 divisió marroquí, al mando del general Barrón, y las divisiones navarras quinta, cuarta y octava, mandadas respectivamente por los generals Juan Bautista Sánchez, Camilo Alonso y José Ascensio Caballés.

» Hicieron su aparició per tres punts distints: procedente de la carretera del Prat, a les 2 y quart, per la calle de Cortes la 105 divisió de marruecos, siguiendo per Avenida Miseral, calle de Tamarit y Ronda de San Antonio hasta esmboçar en la Rambla.

» Por la Avenida del Tibidabo entraron les forces del séptimo tabor, a Regulares de Ceuta y del tercer regimiento de la 12 divisió del Cuerpo de Navarra, seguides per les de la quinta divisió de la misma. Les tropas dividien per les calle de Marañón y Balmes, convergient en la Diagonal. En su cruce con el Paseo de Gracia conlligeron a su vez con les forces de la cuarta divisió navarra que, procedente de Vallvidrera, desembarcaren per la Avenida de la República Argentina y calle de Salmerón. Siguieron immediatamente totes estas tropas per les vies principals de la ciutat.

» ^{una} Fue l'apparició triomfal, apoteòsica, la de estos soldados, así en les cubatibus como en la part céntrica de la urbe. Recibidos con entusiasmo calurosíssimo, poco freqüentes en el

547

pueblo catalán, muy dado en casos tales a cierta friulada expectante, abrazándose con alegría espontánea militares y paisanos, como por obra de súbita atracción magnética, oyéndose continuamente aplausos ruidosos y voces de: ¡Arriba España! ¡Viva el ejército libertador! ¡Viva el glorioso Caudillo! Franco, Franco, Franco! En plena Plaza de Cataluña, al caer la tarde, organizábbase animado baile entre chicas catalanas y soldados de la castellana. ¡Qué hermosura de espectáculo!

>>La famosa "cordia" de la que tanto se habló en esta capital cuando todo era discordia, veneno y zizania entre hombres de regiones hermanas, quedaba sellada de hecho en bien poco tiempo de estancia de los soldados franquistas en Barcelona. Y bien ostensiblemente!

>>Los moros, de los que tanto hablaron y en tan desfavorable sentido las radios y publicaciones rojas, esforzándose en presentarlos poco menos que como salvajes, eran objeto especial de atención y examen, resultando simpaticísimos al pueblo barcelonés, que con ellos confraternizó muy a gusto.

>>Entre cuatro y cinco de la tarde, el Estudio de Radio Asociación de Cataluña fue intervenido por la tercera Compañía de Radiodifusión y Propaganda en los Frentes (al servicio de España y a las órdenes del Caudillo". De pronto, quedando en suspenso la emisión ordinaria, solemnes y pausadas fueron dichas ante el micrófono las palabras siguientes:

>>Catalanes: hace pocos momentos, el glorioso ejército español comenzó a entrar en la ciudad de Barcelona. Tomada ya totalmente la población, las fuerzas desfilan tranquilamente por las calles, levantando ^(tan) indescriptible entusiasmo. La muchedumbre vitoria a los soldados. ¡Ciudadanos: engalanad vuestros balcones! ¡Arriba España! ¡Viva el Caudillo Franco!

>>Antes de anochecer, la casi totalidad de balcones y ventanas de la población lucían colgaduras, como en fecha de grande y señalada fiesta. La bandera bicolor, enseña ~~española~~ tradicional de la Patria española, desterrada durante muchos años y últimamente perseguida y castigada con pena capital su tenencia - como lo fue la de unos rosarios -, ocupó de nuevo el puesto de honor merecido. ¿De dónde habrá salido improvisadamente cantidad tan enorme de tela rojigualda? - preguntábase el reporter, inundada el alma de satisfacción, al contemplar el venturoso panorama de la ciudad a los últimos rayos de la luz diurna de

tarde histórica por excelencia.

El general Yagüe pronunció ante el microfono brillante, emocionada y substancialmente una alocución, correctísima de fondo y forma, muy elocuente y que produjo extraordinario y magnífico efecto.

Ya el Movimiento Nacional tenía ganada el alma de la multitud barcelonesa!

Rápidamente fueron fijados en las esquinas y dados por la radio, bandos del Generalísimo y del general Dávila, Jefe del Ejército del Norte, de carácter protocolario.

El capitán don Víctor Felipe Martínez procedió a tomar posesión, en nombre del Ejército y del Caudillo, de los históricos Palacios del Ayuntamiento de Barcelona y de la antigua Generalidad de Cataluña.

Después de treinta mortales meses, que parecieron siglos, de miedo, de espanto, de pavor, de angustias, de zozobras, de visiones dantescas, de gravísimos peligros, de angurios alarmantes de privación de todas las libertades, de continuas coacciones, de bochornosos espectáculos, de nervioso malestar, de miseria y de hambre, aquella noche el ciudadano barceloní por primera vez pudo dormir plácidamente y sosegadamente. El agradecimiento, virtud de almas nobles, sugirió en sueños nutrido coro de: 'Arriba España! Franco, Franco, Franco!

El reusenc Josep Ma. Fontana que durant la invasió de Catalunya va anar al bracet amb Dionisio Ridruejo, Delegat de Propaganda del feixisme espanyol, acompanyat pel secretari Xavier de Salas, del mateix departament que depenia de Ramon Serrano i Sunyer, va deixar dit en un llibre que porta per títol Los catalanes en la guerra de España (Madrid, 1950), que durant les diverses contraofensives franquistes que van haver de fer fins que van poder arribar a Barcelona, van perdre 13 688 soldats i 595 caps i oficials.

Quants en vam perdre nosaltres?

No ho he trobat enllloc. Però la gesta suicida de l'Ebre, d'anar i tornar, enc havia de costar molts milers de baixes i havia d'acabar amb la desfeta que ens va portar a la pèrdua de la guerra, un cop els feixistes i els moros van haver ocupat el territori de l'antic Principat de Catalunya.

S'ha dit que la nostra guerra va causar un milió de morts.

Gabriel Jackson, autor d'un llibre titulat La República española y la Guerra Civil (Mèxic, 1967) va fer un calcul aproximat i arriba a prop dels 600 000. Sumant les dades que donava, tenim:

100 000 morts als camps de batalla

10 000 per les incursions aèries

50 000 per malalties i desnutrició durant la guerra civil

20 000 per repressàlies polítiques durant la guerra

200 000 per repressàlies dels nacionalistes durant la guerra i

200 000 més de presoners "rojos" morts per execució o malalties de 1939 a 1941.

580 000 en total

Les tragèdies de l'evacuació

Es va començar a organitzar l'evacuació de dones, vells i criatures. I el juliol, dia 23 de gener del 39, la meva mare, que tenia 62 anys, sortia d'una residència infantil que s'havia instal·lat en un xalet de l'Avinguda del Tibidabo, ~~que havia estat~~ abandonat pels seus propietaris arran del 19 de juliol del 36.

Aquelles primeres expedicions anaven destinades, per començar, a Girona. I la meva dona, que formava part de l'equip encarregat de vetllar i traslladar uns grups d'infants, catalans i no catalans, que havien estat confiats a l'organització autònoma anomenada "Ajut Infantil de Reraguarda", fundada per Candelària Escola i Jaume Terrades i patrocinada per la U.G.T. de Catalunya, va sortir el dimecres dia 25, també cap a Girona.

Antoni Rovira i Virgili, l'historiador i diputat al Parlament de Catalunya, havia registrat en el seu dietari sobre l'exode català (Els darrers dies de la Catalunya republicana - Buenos Aires, 1939) que tenia el pressentiment que Barcelona cauria a mans de l'enemic el dia 26 de gener o sigui el mateix dia que l'any 1641, a Montjuïc, els catalans derrotaven a l'exèrcit de Felip IV. Però també pressentia que, aquesta vegada, guanyarien els franquistes, que era un enemic més poderós i de més males intencions.

L'endemà mateix d'haver caigut Barcelona, el doctor Negrín va fer un discurs per la ràdio dient que es plantaria cara a l'enemic i al一日 va llançar la "consigna" que s'havia d'anar a fortificar lluny de la ciutat: al Muga de l'Empordà, que neix a 1.300 metres d'altura, a la divisiòria entre el Vallespir i La Garrotxa i que desemboca al golf de Roses, prop de Castelló d'Empúries. Era una mica lluny però encara no ho era prou.

Ningú no en va fer cabal perquè ja tothom estava ben convençut que no hi havia res a fer i que la resistència ordenada per Negrín es donava per venguda abans de començar-la.

Es deia que eren molts els soldats que desertaven camí de la frontera francesa amb el fusell al coll per si un grup de feixistes de la reraguarda els atacava o els volia fer tornar enrera els altres grups encarregats de fer "recuperació" de desercions. La desmoralització dels soldats era absoluta.

Quan nosaltres vam arribar al local de la U.G.T. de Girona, la Maria, la meva dona, encara no hi havia arribat. I vaig anar a Sant Celoni a cercar-la. Em va explicar que els bombardeigs de les carreteres no els havien deixat avançar i s'havien hagut d'estirar a cunetes cobrint a les criatures que cridaven de por.

Aquella primera nit gironina la vam passar estirats a terra i no pas dormint, tal com van fer tots els altres amics i companys que s'hi trobaven. A més a més, els entrants i sortints no deixaven tancar els ulls i el soroll dels avions que passaven no era gens a propòsit per adormir-se.

De bon matí vaig sortir per anar a veure una gran masia que em van dir que hi havia a Biure de l'Empordà, vora el riu Ricardell, i que estava abandonada pels seus propietaris. Es tractava de mirar si podíem concentrar els ugliestes que anaven caminant des de Barcelona cap a la frontera i molts dels quals estaven físicament desfets. I quan vaig tornar a Girona em vaig trobar amb l'edifici de la U.G.T. ensorrat per les bombes feixistes, i ~~que~~ una colla de companys estaven lluitant per mirar de desenterrar ^{un} parell o tres que estaven colgats per les runes al soterrani de l'edifici.

I la meva dona? Vaig sortir escapat demanant als que trobava si l'havien vista. Alguns em va dir que estava en un local, antiga escola, amb una pila de criatures. Hi vaig anar i no li havia passat res. Les bombes, però, també havien tocat aquell edifici. Els vidres estaven tots trencats a miques i les criatures encara tremolaven de por per si tornaven els avions ~~feixistes~~, ^{en lluïss,}

Com que el xofre que portava el cotxe de la U.G.T. va considerar que ja no utilitzaria el vehicle, sense pensar ^{fer} en ~~que~~ gens ni consultar-me, va ^{per} manera, i ho va aconseguir, de trencar ^{no sé que} ~~el~~ i el va deixar arran del riu.

Tal com havia fet una vegada, vaig recórrer carreteres i camins per mirar de trobar gent nostra i recomanar-los que es concentressin a la masia de Biure el més aviat possible per

a orientar la munió de gent que marxava sense esma i sense saber on anava.

Pel camí, vaig descobrir soldats amb ferides que encara els supuraven, amb els peus llagats de caminar tant, famolencs, plens de misèria. Vaig trobar un company ugetista que s'havia tornat boig i cridava ~~com a desafiat~~ sense voler fer cas de ningú; vaig trobar gent arraulida sota de porxos, galliners, barraques i coves; una dona que feia uns crits que esborraven perquè s'havia trencat l'espinada en una caiuda per haver reliscat per aquells camins plens de fang; una altra pobra xicota que portava una criatura morta als braços carretera enllà sense saber què fer-ne. Tothom anava xop de la pluja. Emprenc la cartera que va a Pont de Molins ⁱ trobo més gent arraulida en estables de cases de pages abandonades. Tots plens de brutícia i voltats de criatures que ploraven de gana i de por.

Vaig tornar cap a La Jonquera on la gent aribava i es ficava a les cases que trobava sense demanar permís a ningú. Vaig entrar en algunes d'aquelles cases modestes i a cada cambra hi havia apilotades mitja dotzena de famílies esperant el moment de poder marxar cap a la frontera per passar a França, sense pensar que els gendarmes francesos tenien l'ordre de no deixar passar ningú que no tingüés passaport ~~com~~ regla. I tothom preguntaava on donaven els passaports. ~~malament/estatut~~

Vaig trobar a Miquel Serra Pàmies, conseller de Proveiments de la Generalitat i em va dir que havia fet arribar prop d'El ~~Xam~~ Portús, a la banda de Catalunya, és clar, una quantitat important de queviures per als necessitats i, especialment, llet per a les criatures.

Es tractava de mirar de fer passar gent cap al Rosselló i vaig aconseguir del general Posas un passi per a traslladar dones, vells i criatures a El Voló, on em van dir que es repartia la gent entre els camps de concentració i els refugis de vells, dones i criatures. Vaig fer una sèrie de viatges com a capdavanter de les primeres expedicions i no vaig trobar cap impediment per arribar tantes vegades com vaig poder a la comarca del Vallespir. Allà vaig comprovar que els homes joves eren obligats a refugiar-se als camps de concentració que començaven a omplir-se; les dones, els vells i les criatures eren repartits per tot França ^{entre} als pobles que en volien rebre i els Ajuntaments dels quals

volien instal.lar-los i alimentar-los. I val a dir que van ser moltíssimes les poblacions que van acollir la nostra gent i molts els Ajuntaments francesos que els van atendre en tot i per tot. He puc assegurar perquè la meva mare i moltes famílies d'amics i companyas se'n van beneficiar fins que van poder abandonar aquells refugis per embarcar cap a terres d'Amèrica o per retornar a casa nostra o a Espanya, si decidien fer-ho.

De retorn d'un dels viatges d'*'El Voló*, vaig saber que els diputats a Corts de la República s'havien reunit a Figueres; que hi van assistir 62 i que s'havien excusat 106 que ja eren a França ben documentats i sense passar pels camps de concentració.

El Govern de la Generalitat anava a la deriva. Deien que a l'Aguillana hi havia concentrats diputats i alcaldes esperant poder disposar de passaport francès. Vaig saber que els feixistes ja havien entrat a Girona i que havia començat la repressió sagnant; ~~que~~ que els feixistes i els moros han ^{ocupat} ~~ocupat~~ Olot i Ripoll el dia 7 de febrer.

Una colla de companyys, la Maria i jo decidim passar la nit en un bosc d'arran de la carretera que anava a La Jonquera perquè volíem ser dels darrers de sortir del territori de la Generalitat. Hem aconseguit una pila de llaunes de carn i altres conserves i anem fent la viu-viu però sense un lloc on aixoplugar-nos.

El company Fulgencio Hernández ve desesperat dient que ha perdut el fill petit. I ja ens tenim, ell i jo, anant carretera enrera per veure si el trobem. Però ja es fa fosc i el pobre home va cridant com un desesperat el nom del seu noi. Ningú no ens contesta i cada vegada estem més lluny de la nostra colla. Decidim anar fins a l'Aguillana. Hem deixat La Jonquera ja gairebé sense ningú. Les cases estan amb les portes obertes de bat a bat i tots els llums encèsos. Algú ens diu que els feixistes ho han manat per ràdio i la gent ha obeit però ha marxat pels boscos del voltant esperant que arribin els que creuen que no els ha de passar res perquè diuen que no han fet res de mal. Finalment, entre un grup de fugitius descobrim el noi del company Hernández i de pressa i corrent ens entornem cap al campament que havíem establert a la intempèrie prop de La Jonquera.

Res d'allà veiem desfilar les deixalles dels homes de les Brigades Internacionals. Encara van formats militarment i cantant La Internacional, cadaquí en el seu idioma. Espal·lidits i bruts, amb els vestits estripats i les sabates destroçades. Amb la barba de

molts dies i, segurament, amb molts dies de no menjar calent.

Per tot arreu se senten trets i espetecs de bombes. Són gent nostra, soldats i paisans que descarreguen les armes que porten i fan petar les bombes perquè no se n'aprofitti l'enemic. De la mateixa manera que havia estat volat el gran dipòsit de municions que hi havia al castell de Figueres.

El camí de La Jonquera a El Pertús està ple de cotxes abandonats o estimabats i de carros de pages amb els animals deixats anar que pasturen tranquilament pels voltants. Es veuen abandonades màquines de cosir que les dones del camp s'havien volcut emportar per si a l'exili s'hi podien guanyar la vida. Hi ha munts de roba de llit i de roba interior de tota mena que no ~~deixen~~ passar els gendarmes francesos i es troba abandonada entre els arbres dels boscos del camí, per torrents i cunetes.

Perquè els gendarmes que hi ha a la ratlla d'El Pertús no deixen passar armes ni res. Hi ha piles de màquines d'escriure i de retratar, prismàtics, fusells i pistoles a banda i banda de les barreres. Algun gendarme n'ofereix quelcom al propietari més aviat per ganes d'ajudar-lo que per obliació de pagar res del que han de donar per perdut. Ens diuen que els feixistes ja són a Figueres. I a mitja nit ens decidim, tota la colla, a passar la ratlla. No hi trobem cap obstacle i això que no tenim el passaport en regla. Un cop a la banda francesa d'El Pertús, trobem al company Serra Pàmies i després ~~de~~ preguntar-nos si portem alguns francs i dir-li, rient, que no, ens dóna uns bitllets que ens aniran de primera per menjar alguna cosa aquella nit. Però, no. Ens diu que podem anar a sopar a un dels restaurants d'allà mateix. I ens hi trobem amb tota la plana major del P.S.U.C. entaulats i cauivant impressions. No hi veiem, però, cap dels instructors soviètics que coneixem. Què se n'ha fet? Ningú no ens ho vol dir o no ho saben. Haviem vist a "Pedro" un tres abans d'arribar a Girona, travessant un camp que després vaig saber que portava a una masia on havia fet una parada els membres del Comitè Executiu amb Joan Comorera al davant.

La nostra colla decideix quedar-se a dormir a la sortida d'El Pertús, davant per davant del cementiri. I ens fiquem en un dels cotxes del Servei Oficial d'Evacuació, disposats a esperar l'entrada, a la banda catalana d'El Pertús, dels feixistes que ~~s'agrupen~~ deuen estar a punt d'arribar a la frontera. El company Joan Gilabert, molt delicat de salut, potser

se'ns morira d'un moment a l'altre, pensem. Els companys Abelard Tona i Josep Soler Vidal decideixen endinsar-se i anar fins a El Portús. I després van saber que els gendarmes els havien fet continuar el camí fins al primer camp de concentració que trobarien. Amb ells hi anaven molts grups d'amics o coneguts del front. No es podia escapar ningú de passar pels camps de concentració, deien.

Quan es va fer clar, van sentir les xarangues de l'exèrcit franquista i al cap de poca estona van veure arribar a la retlla de França als primers contingents de soldats que van dir que eren navarresos o requetès. I, casualment, se'ls va acudir ocupar i considerar com a caserna el pis de la nostra U.G.T. a El Portús!

Com podríem evi~~ctar~~ d'anar al camp de concentració?

Quan ja gairebé estàvem decidits a emprendre el camí que emprenia tothom, després d'haver vist passar a una munió de personatges de la nostra política, se'ns va acostar una noia que parlava un castellà especial i va preguntar per mi.

Qui era? Vaig trigar molts mesos a saber-ho. El cas és que em va ~~dir~~ quins eren els companys de la UGT que anaven amb mi i jo els hi vaig presentar sense preguntar-li per què ho pregunta. Em va dir que els membres del Secretariat passarien de mica en mica cap a Perpinyà. Jo li vaig advertir que amb mi portava la meva companya. Em va dir que no hi feia res, com si els altres companys també la portaven. Ens va prendre els noms de tots i va agafar l'autòmnibus que el viatge d'anar i tornar de Perpinyà a El Portús, dient que ens esperessim tots que miraria si podia resoldre el problema.

Allò sí que no ens ho esperàvem. On aniríem a parar? En nom de qui venia?

Al cap de poques hores, ja la tornàvem a tenir allà. I va començar per mi donant-me uns documents d'identitat i uns bitllets de l'autòmnibus, dient-me que la Maria i jo agafarem el primer que arribés i anèssim a Perpinyà anèssim a l'adreça que em donava. Va~~fe~~ altre tant amb els companys del Secretariat que m'acompanyaven dient que sortiríem cap a Perpinyà per separat i sense cridar l'atenció. Com que no portàvem cap mona d'equipatge ni res, semblavem gent ~~normal~~ que feia vida legal al país. I vam arribar a la casa on aquella noia ens havia dit que anèssim, sense cridar l'atenció pel carrer i com la cosa més natural del món.

Aquella caseta de planta baixa i un pis era on vivia un dels ferroviaris francesos de la C.G.T. (Confederació General del Treball de França). La seva companya no tenia prou llits i van dormir, és un dir, a terra, damunt ~~d'un~~^{el} erapat de retalls de roba per no estar damunt les rajoles. Es que aquella companya del ferroviari era considerada i treballava a casa.

A mitja nit, ens van cridar a la Maria i a mi perquè anéssim amb aquell ferroviari. I sense dir-nos un mot, el vam seguir obedients cap a l'estació. Allà ens va donar els bitllets del tren, ens va fer algunes recomanacions de prudència i ens va fer pujar a un vagó. També va pujar ell i va parlar amb el revisador ~~de~~^{del} tren i després vam suposar que li havia dit que érem, qui érem i que ens havia de fer baixar allà on havíem de baixar. I vam baixar a Tolosa de Llenguadoc amb una nota que portava l'adreça de l'hôtel de la Poste, perquè era enfront del carrer ~~des~~^{de} la ~~poste~~ on hi havia l'Administració Principal de Correus. Un tres més enllà hi havia un carrer que ~~en~~^{portava} a l'organització sindical oceetàsta del Departament de l'Alta Garona.

A l'hôtel ens van destinat una habitació modesta amb renta-mans i un llit de matalassos molt alt. Ens van dir que teníem pagat el dormir i l'esmorzar, que el dinar el faria a casa Mr. Brachet que estava a la vorera del riu, i que el sopar anava per compte nostre.

Vam anar a la C.G.T. i allà ens van aclarir la cosa; ells s'encarregaven de gestionar el permís de Sejour i de les despeses de l'hôtel, del restaurant o taberna i de facilitar-nos una modesta quantitat de francs per sopar, si calia.

Hi havíem arribat a dos-quarts d'onze de la nit del dia 11 de febrer i ja ho teníem tot resolt. Ara tot un cas. Això mateix van trobar els altres companys del Secretariat.

L'endemà, comprem el diari La Dépêche i ens assabentem que el Cos d'Exèrcit XI, des d'un racó del Pirineu diu que resistirà tot el que pugui. Però passa la frontera el dia 12. Ens assabentem també que els nostres soldats encara han lluitat a Sant Joan de les Abadeses. Ens sentim una mica avergonyits de tocar-nos tan ben peixats.

Una nova visita a la CGT ens permet de poder disposar d'un despatxet per a les nostre feina i estem autoritzats a rebre la correspondència a l'estatge social dels sindicats.

Començava una nova etapa sense saber què vindria després.

Al cap de pocs dies érem localitzats i sabíem que la mare era a un poblet del Departament.

57

tament del Var que es deia Solligs-Toucas, no gaire lluny de Tolon.

Amb ella hi havia la companya i els menuts de l'amie Soler-Vial, els familiars del company Melinera, secretari d'Organització de la UGT i dues quanxes famílies més que eren ateses amb una admirable solidaritat per l'Ajuntament del poble, que havia ser integrat per una majoria de socialistes o comunistes. Els van més aviat repartits entre diverses cases que hi havia deslligades i cada dia anaven al municipi a cercar la racion de queviures i les altres coses que necessitaven.

Mentrestant, uns mil ra de refugiats que havien anat a parar als camps de concentració vivien com a besties, abandonats al telon i sense saber on havien anat a parar els seus pares, la seva dona o els seus fills.

Aquella era la gran tragedia a la qual havia fer front.

I van pensar que ja tenien una feina a fer !

I. Els camps de concentració francesos.....	1
La Fundació "Ramon Llull".....	14
Una reunió clandestina PSUC-PCE que acaba a cops de cadira.....	34
Notícies del mes de març del 1939.....	49
Quinze dies al camp de Setfontes ¹	60
Dos mesos castigat al castell de Cetlliure.....	65
La travessia de l'Atlàtic, expulsat de França.....	78
El Pacte Nazi-Soviètic.....	88
El PSUC membre de la III Internacional.....	100
De l'Editorial Atlante a la Compañía General Editora.	111
El President Companys és segrestat a França i afusellat a Catalunya.....	117
La meva "reconciliació" amb Josep Carner.....	139
L'Institut Panamericà de Bibliografia i Documentació.	154
Vida i mort de la nostra editoria mexicana.....	170
Les pugnes polítiques i econòmiques entre el PSUC i el PCE.	187
Els Jocs Florals de la Llengua Catalana a l'Exili.	201
L'anomenat tresor del "Vita" a Mèxic.....	219
II. Els catalans a la "Junta Española de Liberación".	234
El Consell Nacional de Catalunya a Europa i Amèrica.	246
La solidaritat dels catalans d'Amèrica amb els de l'Interior.....	262
Els federalistes espanyols a l'exili.	274
Galeuzca (Galícia-Buskadi-Catalunya).....	302
Per una Comunitat Ibèrica de Nacions.	318
El primer projecte de Constitució dels Païses Catalans.....	340
Josep Isla, President "interí" de la Comunitat Ibèrica	350
Josep Tarradellas, el President de meu Diputats.	420

Quarta part

Als camps de concentració francesos

Degons les informacions de la premsa francesa que van anar retallant per a formar el nostre fichier, durant la primera quinzena del mes de febrer del 39, havien passat la frontera nord de Catalunya uns 450 mil persones, entre militars i civils, que es podria classificar d'aquesta manera:

240 mil militars procedents de diversos fronts de guerra, entre els quals hi havia uns set mil ferits o malalts que foren hospitalitzats, i els que es van considerar convalecents o en vies de recuperació, van ser internats als camps sense gaire miraments; finalment, 700 presoners de guerra, fets a les forces feixistes, van ser separats tot seguit i portats a Fort-les-Bains per a ésser retornats a Espanya;

170 mil dones, criatures i vells que van ser repartits per tot França, situats en refugis especials o en cases particulars, atesos pels Ajuntaments que n'havien ofert per a fer-se càrrec d'uns quants; i

40 mil refugiats civils, entre els que havien obtingut pasaport oportunament i els que havien passat d'anys o anys engany, com nosaltres, que no seviem ser poes. D'altres com els companys Tona i Soler-Vidal, que no havien estat declarats àtils per a les armes, també van anar a parar als camps de concentració.

De la meva Agenda pour 1939, que encara conservo, trec i amplio les anotacions que considero que tenen un cert interès històric:

Atenent les instruccions dels companys de la CNT, cinc membres representants del Secretariat de la UGT de Catalunya - Molinero, Gilbert, Cid, Elias Urias i Josep i jo -

vam haver d'anar a la Prefectura de Tolosa a donar les dades personals i les de les dones respectives per a poder disposar del Permit de séjour individual per un termini de 15 dies, prorrogables per 15 més. Els permisos eren vàlids a partir del 14 de febrer de 1939.

El dia abans havia llegit que sense esperar la renició de l'atri i l'altre territoris de l'Estat espanyol que encara estaven a mans dels republicans, una pila de països ja havien reconegut el règim franquista; el dia 13 de febrer, Alemanya, Itàlia, Japó, Portugal, El Vaticà, Xànuca, Bulgària, Hongria, Irlanda, Txinotxin, El Salvador i Nicaragua; el dia següent ho feien Suïssa, Egipte, Bolívia i Veneçuela; l'endemà, Argençina, Brasil, Uruguai i Perú; el dia 16 Lituània i Letònia. I vam lluir al diari tolosenc La Dépêche, un article signat per un tal Gaston Jèze, que diien que era un jurista prestigiós, ~~que~~^{on} es declarava partidari que França reconegués a Franco immediatament. En canvi, un nombre considerable de parlamentaris francesos ratificaven llaa solidaritat amb els republicans espanyols i es constitueixen en "Grup d'Amics d'Espanya", formant de se uida per 300 diputats, presidits per Mr. Forciat, que tindria com a vicepresidents als diputats Peri, Tesson, Boulet, Sèvre, Auxirol i Ramadier. Lissatay, seria el secretari general i tindria com adjunts a Regis i Leroy.

Durant tot el mes de febrer va continuar el reconeixement diplomàtic del règim franquista: Polònia, Rumania, Turquia, Grècia, Iugoslàvia i, finalment, la Llibertat i França. La Cambra francesa de diputats ho va aprovar per 323 vots contra 261.

El diari socialista Le Populaire va publicar unes cartes de monàrquies espanyoles adreçades a Franco i a Negrín, perquè denessin per acabada la guerra. I el dia 21, Franco arribava a Barcelona per a segellar l'ocupació del nostre país i presidió un desfilada militar: la de la Victòria oficial o de la victòria de la guerra contra Catalunya.

El dia 22 de febrer som cridats a la Prefectura perquè diguem si han de prorrogar els nostres permisos de residència al Departament de l'Alta Garona. I el permís que teniem com a prorrogable vencia el dia 14 de març. Es veu que ens volien tenir ben controlats o es pensaven que ~~que~~ ens volien repatriar.

Vai a veure als camarades de la CGT i em diuen que faran tot el que ~~possediran~~ ^{alguns progressistes} per

aconseuir d'ampliar la pròrroga per estar més segurs. Però el dia 23, a 2/4 de 9 del matí, es presentava la policia a l'Hôtel de la Poste, per advertir-me que l'entenent mateix anessim tots plegats a la Prefectura.

Eus portaran a un camp de concentració o ens expulsaran de França, vull pensar jo.

Però, no. Es que a la CGT havien començat a rebre ~~unions antifeixistes~~ cartes i possiblement d'alguns repartiment francesos i també dels camps de concentració, afeçades a mi. La policia i potser també els camarades capetistes, es van dir mai a nula manera.

Com havia anat la cosa?

Durant els primers dies de la nostra estada a l'Hôtel de la Poste i en l'ajut econòmic de la Delegació dels sindicats de la Confédération Générale du Travail (CGT) del Departament de l'Haute-Garonne, vam començar a localitzar, a través dels diaris francesos que teníem més a mà - La Lèpeche, de Tolosa, i L'Indépendent, de Perpinyà -, en què els primers camps de concentració destinats als refugiats i, cosa més difícil, intentar de descobrir d'una manera o altra on havien anat a parar els milers i milers d'home, criatures i vells que, sortosament, no havien estat concentrats en campaments, com s'ha fet amb els evacuats de les poblacions civils en temps de guerra, sinó en condicions molt húmides, amb un mínim de comoditat i, generalment, ben alimentats a càrrec dels Ajuntaments de majoria antifeixista que tan bon punt van saber que havien entrat per la frontera que en deien d'Espanya grans continguts de vells, dones i criatures, en van ofrir per donar acolliment a unes quantes famílies dels milers d'ex-combatents derrotats que anaven entrant en territori francès i que, de primer, van ser llançats a les platges desertes, sense tendes ni campanya ni res que els pogués protegir dels tràgics efectes del fred, la pluja i el vent d'aquella primers dies del mes de febrer del 39. El mal temps i les condicions miserables en què van viure van ser mortals per a molts milers de joves i homes de mitja edat.

L'Ajuntament de Perpinyà va començar a fer unes llistes amb el nom de la manif de supervivents de la nostra guerra que havien mort a les sorres de l'exili i que s'havien pogut identificar. Però van ser moltissims els que van morir anònimament perquè no portaven cap paper que els pogués identificar i no tenien a prop seu cap parent, amic o cone-

que que s'asseu com en el 1, on havien nascut els 3. En havien viscut, mantenent per a peu en evit a la família. I per això van fer molt fàcil que la casa fos una de les més o fets presoneres.

En el pòrtic al front d'aquesta casa hi havia un paper qualquvol que l'havia col·locat i publicat als havia vist per a suposar-ho.

Quan vaig entrar en el primers camps el dia 16 d'agost, van havent de pensar en la milícia, en el referent a la nostra servidors i en la plantja dels problemes que a nosaltres ens d'organitzar ió que volíem crear al servei de tota la ciutat, no sin catalans o no ho fossin, i no quina fos l'oportunitat policial o similar on hauríem militat o encara determinat militars.

Calia que el nom de la nostra modesta organització es explicés per si sol al qui es proposava de fer. Una va tornar una mica de soler i en va sortir una mica més llarg, però en final es va arribar a un acord. De primer, en van dir "Sociedad de Amigos de Familiars i amics dels Refugiados dels Camps de Concentració francesos". I van decidir dient-ho, simplement: "Sociedad de Amigues".

La nostra "oficina" havia estat instal·lada a l'antiga oficina de l'ajuntament que havia estat destinada a la nova comissari. Perquè a la ciutat havia no disposat ni la corresponent que en havia ofert i només podíem fer-hi adreçar la correspondència. Un cop no poguéem posar d'una màquina d'escriure i tot ho havíem de fer a mà en diverses ocasions a jo.

Cap a la nostra companya residents al matí no l'ho creia en el seu dia aquella oficina tan miserables que en només treballaven la marit i jo, sense temps per pensar en res més. Els nostres companys estaven mal acostumats i enemic tota la rau però nosaltres vam tirar en avant fos com fos perquè no ens agradava estar al cinema ni a fer piny a la cafè en aquestes circumstàncies.

En di que els nostres companys estaven mal acostumats perquè durant la nostra guerra havíem pogut ocupar magnífics edificis força ben moblats, que havíem estat abandonats pel propietari i noi no arribíem pagat lloguer al municipi ni a la Generalitat ni tot l'abast en les cotitzacions ~~desde el principi~~ a la nostra organització sin cost. A més a més, eren bastants els companys que havíem posat al cap que per Nadal ja servíem a casa!

Vam pensar que la millor tribuna per a divulgar els nostres anuncis seria L'Humanité, de París, òrgan del Partit Comunista Francès però el PCF es va negar a cedir-nos un espai gratuït, potser perquè ~~presentàvem~~ el nostre "Servei de Recerques" com autònicament independent des del punt de vista polític i sindical. Ells potser l'haurien volgut sectari i amb intencions de proselitisme. I com que la nostra col.laboració a L'Indépendent, de Perpinyà, cada dia era més extensa i donava bons resultats, fins i tot vam presindir de passar notes a La Dépêche, de Tolosa, perquè la seva campanya pro-franquista no ens havia fet gens de gràcia.

Sabíem que als camps de concentració a tothom era tractat amb una duresa extremada i sense la més mínima consideració. Es deia que els guardians eren molt brètols i que bona part procedia de la Legió estrangera francesa, de tan mala fama com el Tercio espanyol que era nourit pel pitjor de cada casa, amb un esperit aventurer i sanguinari d'una colla de ganduls que volien viure matant a tort i a dret.

Tanmateix, jo encara no havia caigut a mans d'aquells mercenaris i em semblava que era la cosa més natural del món que els francesos sentissin per tots nosaltres, els refugiats, una mena de menyspreu perquè havíem estat vençuts pel feixisme, cosa que a ells no els passaria mai perquè tenien una línia la inot que barrava el pas a l'enemic...

Per altra banda era evident que als ulls d'una gran massa de francesos érem una carregada feixuga perquè ningú no creia que als banys francesos hi havia dipòsits espanyols suficients per a garantir les despeses que comportava el manteniment, encara que fos en aquelles condicions de misèria, dels milers de refugiats dels camps de concentració.

El nostre "Servei de Recerques" anava fent el seu fet i ens convenia vigilar de prop la publicació dels nostres avisos i les respostes que venien i que ens podien ser útils. Vam pensar en la conveniència de tenir a Perpinyà algú que cuidés del servei i vam creure convenient que el company Gilabert (Joan), destacat militant ugetista de Reus i, darrerament, incorporat com a suplent al Secretariat de la UGT de Catalunya, ~~que~~ anés a viure prop de L'Indépendent. Ell era a l'exili tot sol perquè la seva Antònia no havia pogut arribar a temps per a sortir junts i, per tant, era el que estava en millors condicions per encarregar-se d'aquella missió. No hi va tenir cap inconvenient i se'n va anar sabent que hauria de trobar una recomanació o altra perquè els endarmes dels Pirineus Orientals el deixessin tranquil en aquell departament, tot i tenir la residència a Tolosa.

(al company Gilabert

Un dia li va semblar que el seguien i es va quedar a la discòria sense res di per a res, fins que ~~ella~~ va decidir ~~de~~ tornar a Tolosa amb nosaltres. Quan va arribar no el va conèixer perquè s'havia engreixat molt a conseqüència de l'enclaustrament que havia viscut. ~~Era~~ Era aviat que s'havia refet un poe.

Al cap d'un parell de setmanes d'haver començat a treballar d'acord amb el pla que havien establert i després de les primeres experiències, ja tenien els ates a diversos camps de concentració i a diverses barraques de cada camp perquè oferissin els nostres serveis a tots els que ho necessitessin. I en aqua dels que havia començat bon resultat, era una col·laboració més i un bon propulsor ieta per a propovia. ~~que~~ nous ~~clients~~ "clients".

- 2) Al Camp d'Illaclers, comptavem amb la col.laboració activa de Lluís Alloza, membre del Secretariat de Catalunya de la UGT; Martínez Basterri; Agustí Mochuri; Fulgencio Hernández, també membre del nostre Secretariat unitista; Marcel·lí Pera illó, militant del partit "Estat Català" i vell amic del temps de la convivència a la Presó Model de Barcelona durant els anys 1926-27; Pere Cartanya; Rafael Torrent; Antoni Miquel; Alfons Bonato; Ramon Abella; Tomàs Pallarès; G. Hernández-Alloza; Àngel Villar i Josep Pedret.
- 1) Al Camp d'Aigle hi teníem Agustí Arcas; Aurelio Arcelus; V. López-Márquez; Carles Forcada; V. Moreno Martínez; Àngel Castellví; Josep Palau i Llana i Triobu.

Al Camp de Barcarès, hi teníem Abelard Pons, vell amic i ex ~~funcionari del Departament d'Economia de la Generalitat;~~ ~~Secretari del Departament d'Economia de la Generalitat;~~ Josep Soler-Vidal, un altre vell amic i ~~ex funcionari del Departament d'Organització~~ ~~secretari del Departament d'Organització~~ del Treball del Consell d'Economia de Catalunya; Juan Morenza; Francisco Jiménez; ~~Antoni Gómez~~; Josep Pao; Marcel·lí Sout; José Ibarriola; Joan Sangrà; Antonio Olarte, secretari general de la Federació Catalana de la Indústria del Paper i membre del Comitè de Catalunya de la UGT; Emili Gómez i Claverol, representant dels sindicats unitistes de la Comarca d'Onyar al Comitè de Catalunya de la UGT; Joaquim Aude; Manuel Santolaria i Àngel Sorret.

Al Camp de Bram, Miquel Farràs; Sebastià Vera; Eloi Cantera; Miquel Cuadros, secretari general de la Federació Catalana de Treballadors a la Terra i membre del Comitè de Catalunya de la UGT; Pere Clemente; Bru Ginestà, secretari general de la Federació Catalana del Ram del Vestit i membre del Comitè de Catalunya de la UGT; Emili Mira, i-

vinent de la Federació Local de Sindicats de Sabadell i Delegat del Comitè de l'Alt Vallès Occidental al Comitè de Catalunya de la UGT; Amet Non, també diputat sindicat de Sabadell; Justo Calve, secretari general de la Federació Catalana del Ram d'Alimentació i membre del Comitè de Catalunya de la UGT; Jaime Catalán; José Castaño de Lucio; Pedro Clemente i Josep Soler i Pocefull.

Al Camp de Sant Cebrià o Saint-Cyprien complíem amb Manuel Aragó, de la Conselleria de Treball de la Generalitat; León Caballé Rodríguez; Pere Lluren Vernet, secretari del departament de Control Obrer de la UGT de Catalunya; Salvador González, secretari general de la Federació Catalana del Ram de la Construcció i membre del Comitè de Catalunya de la UGT; Pedro Pueyo; Joan Rossinyol i Solar, vell amic de Rubí, afiliat a Acció Catalana; Laureano Rodríguez Huertas i Manuel Barrachina.

Al Camp de Setfons, on després vaig anar a parar jo amb altres companys del Secretariat de la UGT de Catalunya, ja hi havia Ferran Pous; Joan Lloret; Joaquim Latorrell; Antonio Ibáñez; Salvador Ribé; Joan Valles; Àngel Estivill, vell amic i ex company bloquista, aleshores oficial del Cos de Carabiners espanyols; J. Figueres i Solà i Antoni Carbonell. A tots ells vam demanar informes de la vida als camps i en estiu.

Heu parlat del magnífic comportament i del noble esperit de solidaritat que havien trobat les famílies als refugiats escampades per tot el territori francès d'Europa on, amb rares excepcions, la nostra gent era tractada amb gran afecte. Però jo diria que el lloc on els refugiats van ser més ben atesos va ser el petit poble de Solliès-Puca, situat al Departament del Var, on van tenir la sort d'haver a parar les ones i orriures del grup del qual formava part la meva mare. Hi devia fer molt el fet que aquell grup tingüés com a "Responsible" davant l'Ajuntament a la meva ex secretaria de la UGT, la jove nimisima Irene Munté, que es va haver guanyar la simpatia i cordialitat de tothom, parlava molt bé el francès i era qui resolia tots els problemes. La meva pobre mare en parlava sempre amb grans elogis i agraïment.

Un cop van haver considerat que els problemes dels homes dels camps de concentració ja havien estat alluvorits en la mesura de les nostres possibilitats perquè ja eren moltes les famílies que s'havien retrobat, van atreçar-nos als orígens de diversa mena

i de caràcter privat que s'havien creat a França amb el propòsit d'ajudar als refugiats. I a cadascuna d'aquelles organitzacions i amb el nostre francès en inventari vam fer uns informes sobre els problemes que hi havia plantejats als camps, tot suggerint algunes de les coses que creiem que es podien fer per a mirar de remeiar la situació que en molts llocs era ben tràgica i de gran quantitat/que s'hi concentrava feia difícil d'atendre els problemes de tota mena que hi havia plantejats. No se'n va ocórrer aixecar-nos als dirigents dels diversos partits polítics perquè no sabien a quins hotels estaven hostatjats i els nostres delegats de camp ens deien que de tant en tant s'hi presentava un d'aquells polítics, que vivien lluny de les filferades, amb ganes de quedar-se i especialment per a ocupar els seus ocis visitant amics i conegeuts per animar-los a continuar resistint fins que arribés l'hora d'embarcar-los cap a terres d'Amèrica, com més lluny millor.

Les organitzacions més importants a les quals van passar còpies del nostre informe i suggestives, foren les següents:

Comitè International de Coordination. 38, rue du Châteaudun. París, 9.

Comitè Français de Coordination pour l'Aide aux populations civiles de l'Espanya républicaine. 4, Square Labruyère. París, 9.

Comitè d'Aide du Vêtement aux Enfants d'Espanya. 211-213, rue Lafayette. París, 10.

National Joint Committee for Spanish Relief. 4, New Smith Street. London SW. 1.

Comitè de Femmes. 40, rue de la Barse. Marsella (B. du R.)

Secours Socialiste. 7, rue Wesley. París, 3.

Comitè Franco-Espagnol. 49, rue Maréchal Joffre. Perpinyà, P.O.

Office de Recherches pour les Réfugiés Espagnols. 44, rue de Peletier. París.

Centrale Sanitaire International. 38, rue du Châteaudun. París, 9.

Secours Populaire Internationale Français. 20 bis, rue Daubert. Perpinyà, P.O.

Solidaridad Internacional Antifascista. 126, rue de Crusoe. París, 11.

A més a més, hi havia l'organització activíssima amb la qual estaven en relació els bons amics Canclària Escolà i Jaume Terrades, com a representants de l'Ajut Infantil de l'organització Rereguarda, patrocinada per la U.T. Urgellense.

No sabem quin resultat van donar tots aquells informes. Potser algunes de les respostes favorables a l'atenció de les lamentables condicions de vida de la nostra gent van arribar

l'hôtel de la Poste de Tolosa quan ja ens havien portat a tots els a la nostra volta, fora dels que van tenir temps a fer-se escapar, cap al camp de Setfonts.

Però el fet és que van poder comprovar i patir personalment que allò que en actiu vivia al refugi del camp de concentració era una mala mort lenta per a més de quatre dies que ja no podíem resi tir més. El mal que donaven, la vida miserabile d'abans i després d'haver-se concentrat les barraques, la llarga absoluta de veritables curveis d'higien i sanitat, la insuficiència d'assistènci, d'ordi i hospitalari, la impossibilitat "legítima" de comunicar-se amb l'exterior per a demanar socors, constituiria tot en tal cosa.

El càstig imposat amb el pretext dels més insignificants actes "incidents, reals o imaginaris, era aplicat amb tota sang freda, com si es tractés de consumir un canviament permanent. L'interior del camp - almenys del de Setfonts - hi havia un espai molt petit de filero ^(on el castigat vivia) le puxos a la intempèrie nit i dia, amb un guàrdia permanent a la vista perquè no s'hi accostés ningú a oferir-li un tres ni pa o una cigarreta. Aquests eren els procediments emprats immediatament després d'haver encerclat la gent als camps de concentració, sota la tiranía del gendarmeria i la brutalitat dels senglesos. I encara se parlava "uns altres camps, considerats com "de càstig", dels quals n'explicaven coses horripilants que semblaven històries de por. Ja tindriem l'avinentzia de comprovar-ho personalment i a no trigar guaire.

El comportament d'aquells guardians deshumanitzats de Setfonts era rídic i inauditi el que devien fer els dels camps especials. Els insultos dels gendarmes i els cops de culata dels senglesos trenava diària per a molts dels concentrats per força. Un moment, però, més afegí no em va posar la mà al davant ni em vaig topar amb cap senglesos.

Molt aviat van començar les enquestes franceses per saber qui eren els que volien anar a Espanya i els que volien quedar-se. Les condicions de vida d'aquells camps van fer que fos sin molts els que ~~van~~ van decidir tornar a casa, sense pensar el que els esperava, com era de suposar, amb el pretext de les depuracions franquistes. I més de quatre s'han van penedir quan ja no ~~era~~ era en temps de rectificar el mal pas que havien donat. Les informacions que recullen als diaris antifeixistes sobre el tracte que rebien els repatriats un cop passaven la frontera, feien esborronar, aleshores comparades amb la vida infernal dels camps de concentració la França dels Drets de l'Home.

El dia 24 de febrer vingué una entrevista amb el secretari del comitè d'exègit i el nostre partit, el PNUC, al luxós Hotel Regina, a l'hotel a matí, on es diuen Joan Comorera, Miquel Serra Pàmies i Josep Del Barrio, entre altres. Dels 11 que van arribar en aquell total són turistes que pasaren per realitat, evidentment. El dia i la nit va ser un somni als camps de concentració i els refugis més bons de Liverpool, apressats i francesos i s'aprovat per Comorera en la que només té el privilegi que no coneixen les activitats subversives i xenofòbiques per tot França. I va dir que ell i els altres de viatgers cap a París, l'entren per qüestions del partit, i així.

Als camps de concentració plou i neva. Molts dels refugiats han d'estar treballant als hospitals miserables, el tot insuficients.

El dia 26, lloar que Franco promet que no hi haurà represàlia si l'Estat republicà es rendeix a les condicions i d'una manera immediata. Perquè, fa diar, encara si hi ha qui resisteix i en les zones republicanes que es mantenen en peu. Llavors.

Observo que el servei correus és molt irregular i comprovo que les cartes que arriben a la CNT a nom meu, si no els camps de concentració venen el 24 novembre i, a canvi, les proves triuen quatre dies, la qual cosa em fa suposar què ~~les~~ són comunicades minuciosament, excepte coles que no hi ha.

En aquest article que comença la desbandada republicana espanyola i en el qual s'informa que ~~que~~ el PNUC ja ha estat abandonada, mentre el doctor Negrin decideix posteriorment amb ~~que~~ els ministres i, per tant, amb Josep Tarradellas a totes. S'explica les notícies i diuen que Negrin es portaria ^{perquè} fer una contraofensiva i que ha donat ordens de ~~de~~ comencin a evacuar de les zones republicanes que queden en peu la guerra, tots els dies de 17 a 55 anys; que ha rebut indicacions de gestionar un armistici, superat pels dos Regnes; que Juli Martínez Barrio que havia fet càrrec de la Presidència de la Repùblica espanyola a la dimissió de Manuel Azaña, voldria renunciar perquè troba millor el proposició de Julian Besteiro i Segismundo assole, però eris de fer gestions immediates per a una rendició honorable davant de Franco.

El Barrio n'assabenta, a més de marxar, que s'està preparant amb caràcter extraordinari una reunió ~~organitzada~~ del Comitè Central del nostre partit, a la qual han d'entrar tots els que en formem part. No sé pas com! No tinc passaport ni diners per a fer

el viatge. A més a més, tenim prohibit de sortir el Departament ~~o l'Alt Garona~~, sense causa justificada i ~~sense~~ la deguda autorització. Per tant, jo no tinc perquè assistir i no em fa pas res perquè tinc altra feina. I dic al company del Barri que ho faci saber a Comorera.

El dia primer de març torna Del Barrio amb instruccions i finançaments vells i amb ell cap a París, però separats i fent veure què no ens coneixem entre ells. Els qui tén el passaport en realitat!

El viatge ha estat molt ben preparat: jo tot el prenent al billot a l'estació de Tolosa per una de les carreteres poblacions què en tiran i que són en el seu por al Departament tinc autoritzada la residència i allà m'esperava un espia amb un cotxe particular. Tot està molt ben preparat, efectivament. I tot va anar com a deu. Després, vam anotar a la meva Agència que havíem sortit de Tolosa el diumenge, primer de març; que a la finestreta on despatxaven els bitllots del tren no en van donar el permís de residència ni el passaport, que no tinc. I això en va fer pensar que la policia tolosenca també batava bastant ~~despatx~~ d'equipar-nos convenient.

Les meves notes diuen que a Vierson ens esperava un cotxe que el viatge va identificar de seguida. Recorde que vam passar per l'estampes per accabar junt a Sant Pau de "un cap a l'altre i van anar a parar a uns 25 quilòmetres més en darrera. Avui no hi sabria pas trobar. Durant el viatge, vam parlar de les darreres notícies sobre l'incident al camp de pas dels Haras, de Perginyà, s'havien produït una incident entre els refugiats i, com a conseqüència, havien estat retornats al terrible camp d'Arrezo on 1500 homes ben "recomanats".

El dijous, 2 de març, abans d'anar a la reunió clandestina i ordinar iular a nostre Comitè Central, que es faria juntament amb els hermanos del Partido Comunista de España, a primeres hores de la tarda vaig preparar un breu informe perquè el posessin a màquina i el portessin a L'Humenité per encàrrec de Del Barrio o que el ho fes ell personalment. Després, vam comprovar tots dos què tal com s'havia nomenat fins aleshores, no volien publicar res del que feien al servei dels dissortats que es podrien als camps de concentració. Tot al revés dels socialistes de la Popularitat, qui feien una intensa campanya a favor dels refugiats. A més a més, sabiem que el Comitè de Coordinació

els 11 juliol de 1939, resident a Bruges, havia disponible 50 mil homes que eren
vistes destinats al front del centre o la Marca. I que l'Oficina ~~6~~⁶ s'adjudicava la
informació republicana i que molt més milers de francesos disponibles i els que no varen ser
classificats per aprofitar-los tot perquè els veixen belgues estaven integrats als
ports francesos i els que havien sortit pràcticament d'Espanya havien estat suposats.

Però una il·lustració, el 10, que aquells que vuien a l'interessant per escair
per tal de començar quan el camp de concentració hi fien bona falta.

A finals del mes de març del 39 i a base de les informacions, més o menys oficials,
que donava la premsa francesa, vam fer un nou recompte dels homes que hi havia als camps.
Dels 240 mil refugiats que havien entrat com a militars, en van treure els 10 mil que ha-
vien estat hospitalitzats i 12 mil que s'havien allistat com a voluntaris a les forces
colonials franceses de l'Africa. En restaven uns 218 mil. Les enquestes fetes per a sa-
ber qui volia quedar-se al camp o retornar a l'Espanya de Franco, va sonar com a resul-
tat la repatriació voluntaria de prop de 50 mil homes. Per tant, en restaven uns 168 mil
(la xifra oficial francesa era de 167.932). I ja havien començat a fer la classificació
per oficis dels que havien decidit quedar-se, en moment. Peso només vam tenir temps a
prendre nota dels primers resultats d'aquella classificació que serviria per a oferir-los
als països que ~~els~~ volguessin aprofitar. Les primeres dades eren les de 45 mil treballa-
dors de la terra, 13 mil de la indústria metal·lúrgica, 9 mil del ram de la construcció
i 3 mil ferroviaris. Total 70 mil, aproximadament. Per tant, encara mancava classificar
la resta d'uns cent mil homes.

Però ja no en van donar temps de continuar dedicant-me al Servei de Recerques ni a
fer estadístiques de cap mena, ~~del qual~~ que ~~era~~ va ~~desaparèixer~~.

El dia 14 d'abril, a les 9 del matí, es presenten a l'Hotel de la Poste uns gendarmes que ens diuen que els darrers permisos de residència que teníem havien estat anul·lats abans del termini que portavem i, per tant, els homes havíem d'anar a un camp de concentració i ja veurien que es podia fer a favor de les nostres dones respectives.

Vam passar vuit hores a la Prefectura de Tolosa sense fer-nos cap mena d'interrogatori i a les cinc de la tarda ens van fer pujar a un camió de transport de mercaderies i ens van portar al camp de Setfonts a Tomàs Molinero, Agustí Gic, Jaume Camps, ex-secretari particular de Josep Moix i a mi. Tots els altres companys es van poder fer escapols però van haver de canviar d'hotel.

Nosaltres, vam arribar al camp i fírem destinats al Pavillon 15, del Grup 14, de l'nomenat Camp de Judes, un dels que formaven el gran camp de Setfonts que vaig suposar que pertanyia al municipi de Caussade, prop de Montauban. I van anar a parar, precisament, a la mateixa barraca on residia el nostra col.laborador del Servei de Recerques, Antonio Ibáñez, que mai no vaig saber a quin partit o a quina organització estava o havia estat afiliat, perque no li vaig preguntar.

Casualment i com haureu pogut veure, tot aixo ens passava el dia en que s'esqueia el vuitè aniversari de la proclamació de la República Catalana, esblerta per Francesc Macia tan imutilment.

Les primeres hores d'aquell nit les vam passar pensant qui podia haver estat el delator i algú va dir que estava segur que havien estat els hermanos del PCE a través del PCF. Pero jo vaig dir que podria molt ben ser que hagués estat cosa de la policia tolosenca que havia agafat la mania que jo estava preparant un moviment revolucionari a tot França, pel munt de correspondència que m'arribava a la CGT de Tolosa procedent de diversos Departaments i dels camps de concentració. Unes sospites de la policia que potser les van encomanar als camardes cegetistes que s'havien portat tan bé amb nosaltres. Si per cas, no els hauria costat res de fer obrir, davant meu, unes quantes d'aquelles cartes per comprovar que es tractava del nostre ja popular Servei de Recerques.

La Fundació "Ramon Llull" ~~MAURATIS~~

Vilanoveta per la Generalitat

Els antecedents i els propòsits d'aquesta institució, creada a París, durant els primers mesos del nostre exili, posada sota el patronatge del President Companys i econòmicament atesa per la Conselleria de Finances de la Generalitat de Catalunya/traslladada a l'exterior, van ser explicats per Antoni Ma. Sbert, ex-Conseller darrer de Governació i Assistència Social. El ~~que~~ que fos Sbert i no el/Conseller de Cultura - que era Carles Pi i Sunyer - es podria explicar pel fet que aquest distingit amic vivia exiliat a Londres i Sbert havia ocupat la Conselleria de Cultura el mes de desembre del 36, quan Ventura Gassol va abandonar el lloc ~~després d'un any~~ i ja no va tornar més a Catalunya, segons deien, per por als homes de la FAI.

Sbert, des de les planes de la "Revista de Catalunya", que va reaparèixer a la capital de França el mes d'octubre de 1939, deia:

«Les necessitats de crear a França una institució per a estendre el coneixement dels valors culturals de Catalunya, estimular l'interès dels estrangers per als estudis catalans i procurar la col.laboració de tots els muixis on és parlada la nostra llengua, ens preocupava de temps enrera; l'increment de les activitats culturals a Catalunya era una raó més per a desitjar una organització difusora d'aquestes activitats. L'atenció dels catalans s'havia concentrat Catalunya endins i l'interès per les relacions i activitats culturals en altres països restava limitada a les institucions universitàries i literàries i a les corporacions professionals, que participaven intensament en els Congressos internacionals, amb l'ajut del Departament de Cultura, però sense una coordinació de llurs activitats. Per tal d'establir aquesta coordinació i facilitar l'acció dels intel·lectuals catalans a l'estrange, va ésser creada la Junta de Relacions Culturals el 8 de març del 1937. Atès el parer de la

15

Junta, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya va facilitar els mitjans necessaris per al manteniment de la Fundació Catalana a la Universitat de París (Institut d'Art et d'Archéologie). En el mes de ~~agost~~ juny de l'any següent, van ser iniciades a París les gestions per a constituir una Fundació que pogués estendre les seves activitats a totes les branques científiques, a les llletres, a les Arts i a l'ensenyament, atès que la Fundació Catalana es limitava al sector dels estudis històrics i particularment a l'especialitat del dit Institut. El propòsit dels fundadors no limitava a França l'activitat de la Fundació. Si es proposava ja estableir-ne la seu a París, és perquè la relació de la cultura catalana amb la francesa és tan íntima i secular, que ha remuntat el Migdia, al nord dels Pirineus, per estendre els seus límits amb el centre de la nostra civilització occidental - París - com havia creuat la Mediterrània per anar al proper Orient i deixar-li les empremtes catalanes, performades amb l'erència de Grècia, de Roma i de Bizanci, imprògnades d'influències gòtiques, però sempre amb un accent ben català. Circumstàncies que estan en la memòria de tots han anat creant dificultats en el temps i en els mitjans, a la realització del nostre propòsit, en el qual els fundadors hem perseverat, ara amb més fermesa que mai, perquè la nostra llengua resta, en el seu territori metropolità, confinada en l'intim recer de les afecions familiars, sense poder fer-se sentir ni en la vida pública ni en la vila civil, sense poder continuar essent el vehicle de les aportacions de la cultura catalana a la civilització i l'instrument per a donar forma a les enlairades manifestacions de l'esperit. En homenatge a la nostra llengua vernacula, parlada en les diferents variants dialectals, per cinc milions de ciutadans espanyols del Principat, del País Valencià i de les Illes Balears, conservada més en la dels Pirineus i a l'Alguer, transportada a Amèrica després de tres segles d'interacció del català en les colònies espanyoles del Nou Món, volen continuar fidel a una pàtria dissoltada fent de l'idioma català la matèria noble i definitiva per a cisellar l'aportació catalana a la civilització. Aquesta és l'obra, potser modesta però ben fidel a la vera tradició, que es proposa fer viable la Fundació "Ramon Llull", sota l'avocació d'un nom simbol de fe que va fer del català la primera llengua viva de cultura i que per a fer triomfar la veri-

tat confiava més en la victòria de les lletres i de les ciències que no pas en la força de les armes.»

No tenim res a dir a tot el que es va fer al servei de la nostra cultura i de les nostres intel·lectuals. Només hem de protestar pel fet que Antoni A. Sbert, català e les Illes, després de tot el que hem passat, encara ens recordi i ens noteagi amb el nom d' "espanyols" als ciutadans de la nostra comuna nació catalana. I que oll se'n senti com la cosa més natural del món !

En parlar de la constitució del fons fundacional, deia:

«Els problemes plantejats per l'evacuació a França de milers de catalans interferiren els treballs d'organització d'una institució cultural i desviaren vers l'assistència als refugiats els mitjans que haurien pogut destinarse a l'establiment i al funcionament de l'esmentada institució. L'Administració espanyola, que s'havia compromès a suportar les càrregues de l'ajut als refugiats i a contribuir al manteniment de la cultura catalana a l'estrange, va mancar a aquestes obligacions. Malgrat aquestes dificultats, que procurarem resoldre tal com es veurà en el curs d'aquesta memòria, virem continuar treballant per la Fundació, sense privar els serveis d'assistència dels mitjans econòmics que ens fou possible destinar-hi. En el mes de març foren consultades totes les personalitats catalanes que havien exercit alts càrrecs en el govern i que es trobaven a París en aquella data, les quals es manifestaren unànimeament d'acord amb les normes que havien de servir de base a la Fundació. Aquesta convulsa va ésser estesa a d'altres personalitats que residien fora de París, les quals foren informades de les línies generals del projecte. Entre els qui han estat consultats remarquen: el President de la Generalitat i els membres republicans del darrer Govern de Catalunya; el president del Parlament; ex-ministres catalans de la República Espanyola; ex-conseillers de la Generalitat; el President del Patronat de la Universitat Autònoma de Barcelona, president de l'Institut d'Estudis Catalans i altres membres de l'Institut esidents a França; el president de la Institució de les Lletres Catalanes; membres de la Junta de Relacions Culturals de Catalunya, residents a París; ex-dotssecretaris, ex-directors generals i diputats a Corts i al Parlament de Catalunya...»

I menys mal que es va poder atendre a tots els esmentats darrerament !

17

Perquè els que eren - o eren - als camps de concentració ja no van ser a temps de tenir l'ajut, petit o gran, que s'havia compromès a donar-nos el senyor Negrín o el senyor Prieto, que eren els dipositaris del que se'n va dir "el tresor de la República".

Sort que la gran majoria dels diputats i directors generals, els alcaldes del partit majoritari i els regidors de Barcelona i d'altres poblacions de Catalunya van ser a temps de rebre un subsi*di*, petit o gran, se ons el moment en què van arribar a poder cobrar-lo. I encara en van sobrar per a l'edició de la "Revista de Catalunya", per treballs de documentació, formació d'una biblioteca i ajut als estudiants, que ho necessitaven bé prou, i també els intel·lectuals i els artistes, tal com ho explica Sbert: «Els intel·lectuals han estat ajudats: 1er. Per mitjà de les Residències Catalanes, de les quals es fa esment en el capítol II d'aquesta Memòria. 2n. Pels Comitès francesos especialment creats per a ajudar els intel·lectuals que s'esmenten en el capítol següent i que han contribuït al manteniment de les Residències i han format ajuts en metàl·lic i en llibres. 3er. Mitjançant treballs retribuïts per compte de la Fundació, destinats a documentació o a la publicació. La Fundació ja posseeix original de base per a la publicació de la "Revista de Catalunya" i pot començar en el proper any la publicació de llibres, amb l'Abrégé de Grammaire Catalane, de Pompeu Fabra. 4rt. Amb llibres de consulta i estudi que la Fundació ha adquirit i facilitat als col·laboradors, en règim de biblioteca circulant. 5e. Excepcionalment, amb subsi*di* temporals i eventuals en metàl·lic, amb els donatius rebuts. Ajut als artistes: a més de la participació dels artistes en els ajuts atorgats als intel·lectuals per mitjà de les residències i centres, la Fundació els ha procurat l'adquisició d'obres de pintura, escultura i ibuix i es proposa organitzar exposicions en diferents països.

Tot el qual demostra que la Generalitat o la Conselleria de Finances, encara disposava d'algunes reserves més, per poques que fossin.

Perquè Sbert, ex-Conseller de Governació i d'Assistència, ens parlava el poc que havia pogut fer per atendre els serveis ~~de la Generalitat~~ i de les precaucions que va prendre perquè no hi haguesses diferències en les percepcions d'ajut a la gran massa:

El reconeixement del Govern del general Franco i l'negotiatament de les migrades reserves de què disposava el Govern de Catalunya, imposaren la substitució dels serveis de la Generalitat (creats en els primers dies de febrer amb la col.laboració dels departaments de Finances, Cultura i Governació i Assistència Social), per una organització privada, acollida al patronatge de personalitats franceses, la qual va fer-se càrrec de l'administració catalana. L'administració espanyola se n'havia desentès, mancant al conveni acordat en el mes de gener del 1939. El caràcter transitori de la major part d'aquests serveis d'assistència i la dispersió d'iniciatives i esforços que havien de seguir, com una conseqüència més ^{de} la nefeta, aconsellaven una centralització que mantingués, fins on fos possible, la disciplina i la unitat. Les pressions de consultar les personalitats que més directament coneixien aquest problema i els consensos raven més oblidades a col.laborar en les solucions possibles, es va veure que era necessari coordinar la direcció/l'assistència dels catalans i centralitzar l'accio exterior; era necessària la coordinació, per tal de provenir ajuts aplicats, puix els comitès francesos, anglesos i americans podien rebre separatament sol·licituds d'ajut d'una mateixa persona i crear involuntàriament preferències injustes; una alta direcció centralitzadora, perquè ~~sols~~ el coneixement de la situació i necessitats de tots els òrgans d'assistència, permet una distribució justa dels fons recollits per mitjà de les subscripcions organitzades en diferents països. Si la Fundació "Tallol Iluai" era l'organisme previst per al manteniment de la cultura i de la solidaritat dels catalans agermanats per una mateixa fe en els valors permanents de la pàtria, era lògic que tots els que li havién donat el seu ajut i l'havien fet possible, li confiessin també l'alta direcció unificadora de l'obra d'assistència, per tal que aquella no pogués ésser desviada per cap interès de particisme polític ni malmenada per les il·lusions i ambicions dels qui acostumen d'aprofitar la dissort i la feblesa alienes per a convertir la pròpia covardia en reserva prudent, la deserció en discrepància i els seus errors en sacrificis. Una obra com aquesta, independent de tot altre propòsit, lleial a França que ens havia fet els seus hostes en circumstàncies tan difícils, i fidel al sentiment d'una Catalunya a olorida, despullada de tota tendència política de grup, havia de trobar l'ajut dels patriotes. Els republicans catalanistes li facilitaren bona part dels

recursos que el Comitè d'Ajut a Espanya, en liquidar el seu fons, els va lliurar. L'obra d'assistència ha passat per tres fases: la primera, de formació, durant la qual la unitat dels òrgans administratius va fer possible performar-ne l'estructura, organitzar els serveis, donar-los l'impuls, la feconia i el crèdit que els havien de fer estables. Aquest primer període acaba en el mes de juny. La Delegació General ha actuat, principalment, en contacte amb el nucli dels fundadors a París. Durant aquest període han estat organitzats els serveis "d'Entraide aux Républicains Catalans". Els serveis de Perpinyà varen ésser dirigits, els mesos de febrer i març, per una Delegació, presidida per Pere Bosch Gimpera, assistit pel Dr. Carles Martí i Feced i pel senyor Ramon Frontera. La direcció d'aquests serveis va ésser encarregada en el mes d'abril al senyor Ramon Frontera. El Dr. Martí Feced va passar a dirigir el "Bureau d'Information" creat a París. Va ésser format el cens, organitzats els serveis d'informació, restaurant i assistència mèdica, rober i subsidis, i varen ésser creades les Residències, tal com es veurà en el capítol de la present Memòria. La coordinació de l'Administració central catalana amb els Comitès francesos d'ajut va ésser assegurada pel nomenament del senyor Enric Roig, tresorer del "Centre d'Aide aux Intellectuels d'Espagne", de París, domiciliat en el mateix local que la Fundació "Ramon Llull" i del senyor Manuel Alcántara, delegat acreditat a Montpeller, en relació amb el Comité d'Aide aux Intellectuels Catalans. La segona fase s'inicia amb la separació administrativa dels serveis d'informació i assistència dels culturals. Es organitzat a París un Bureau d'Information del qual depenen directament tots els serveis "d'Entraide aux Républicains Catalans". Les Residències continuen administrades directament per la Delegació General de la Fundació "Ramon Llull" que lliurà també un subsidi mensual del pressupost d'assistència als serveis administratius pel B.I. La Delegació General de la Fundació "Ramon Llull" es limita a assurar la coordinació i es reserva la representació i relacions exterior, per a unificar la col·laboració amb els centres d'ajut francesos o d'altres països. En la tercera fase, la formació d'una Junta d'Ajut dels Refugiats Espanyols amb participació efectiva d'elements catalans determina la creació d'una nova oficina central administrativa a París, que assumeix les relacions amb la dita Junta i es dissolt el Bureau d'Information. Els serveis de Perpinyà continuen, amb una administració local autònoma dirigida pel senyor Marius

Galvet, principalment sostinguts pels Comitès britànics i la Comissió Internacional d'Ajut als Infants Espanyols. D'aquesta manera, en la mesura que es van resoldre els problemes d'assistència plantejats per la guerra civil espanyola, les activitats de la Fundació es concentren en l'obra cultural, sense perjudici de contínuar assumint la missió d'unificar l'esforç i l'aportació de tots els centres catalans i estrangers en favor dels catalans...»

Sobre els serveis d'assistència catalana, en el mateix número de la "Revista de Catalunya" (abril 1940) hi ha una nota informativa que val la pena de recollir:

«Continua la seva ben merita obra els serveis creuats ja fa més d'un any a Perpinyà per l'administració catalana. L'Oeuvre d'Entr'aide aux Républicains catalans, de la qual formació es fa esment en la Memòria de la Relació General de la Fundació "Ramon Llull", ha realitzat en els mesos de novembre i desembre els següents serveis: distribució de 7005 pots de llet condensada i 3947 peces de vestuari entre els refugiats en els camps i a Perpinyà; el seu dispensari ha estat 1479 consultes i ha emerçat un total de 18.755,70 francs en medicines; els delegats de l'O.E.R.C. han realitzat 30 visites als hospitals i 39 als camps de concentració; han recollit en els camps 3666 lletres, n'han franquejades 1773 i 49 telegrammes; l'import total d'aquests serveis als camps és de 12.337 francs. El fitxer de les oficines de Perpinyà, constituit per 34.000 fitxes en el mes d'octubre, ha estat augmentat per 1540 inscripcions de refugiats i, el 31 de desembre, tenia 35.540 fitxes. Els serveis d'informació han resolt 2399 consultes.»

Però sort vam tenir que la gran majoria d'exiliacions d'emigrats polítics/fetes cap a diversos països de l'Amèrica Llatina, les vam sufragar Nogrín i Pinto - les coses allà on siguin-, l'un del seu SIRE (Servicio de Emigración de Republicanos Españoles) i l'altre des de la seva JARE (Junta de Ayuda a los Republicanos Españoles).

Com ens vam haver de viure ! Sempre amb la marxa de l'esclau a l'esquina !

Sí. Es veu que la crisi econòmica de la Generalitat era certa perquè l'Institució de Cultura Catalana de l'exili, va rebre una carta del Mestre Pompeu Fabra, exiliat a Prada, diant que no es podia ocupar de l'organització del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, perquè no disposava de cabals ni per a fer els desplaçaments més indispensables que aquella iniciativa exigia.

Sobre aquest mateix tema de les finances de la Generalitat a l'exili, recordo que

quan ja feia temps que vivíem exiliats a la Ciutat de Mèxic, un militant del partit Esquerra Republicana de Catalunya va adreçar una carta a Josep Tarradellas denamant-li, molt amablement i amb tot el respecte, si volia informar ~~s'informar~~ l'emigració catalana sobre les finances de la Generalitat a l'Exili, per mirar d'acabar als les enraonies. I, especialment, sobr. l'ajut prestat als camps de concentració francesos on hi havia compatriotes famolencs i malalts. I va dir que Tarradellas li havia contestat dient que, en el moment oportú, ja en donaria compte al Parlament de Catalunya. Però el Parlament català - com veurem més endavant -, quan el va elegir President, a Mèxic, no va tenir temps de parlar de res més.

Tots els amics i coneguts que sabem que han anat a veure Tarradellas al seu domicili d'exiliat a Saint-Martin-le-Beau, queden maravillats de la modestia en què viu, voluntat de llibres i arxius de la Generalitat, en la seva espaiosa finca on resideix ~~Ramón~~ d'ençà de la segona Guerra Mundial, procedent de Suïssa, des d'on havia vist el final.

Sembla que es tracta d'una finca que va comprar el seu pare, fill de Cervelló (Baix Llobregat). Una finca que seien que produïa uns dels millors vins de la contrada.

Es una gran sort tenir un pare tan ric en circumstàncies com les que es vivien a l'exili i, especialment, el Conseller de Finances de la Generalitat que seguia essent el responsable de l'esterior de Catalunya traslladat a l'Exili.

Per acabar aquest capítol tan ingrati, reproduirem uns articles i cartes signats per un ex-regidor de l'Ajuntament de Barcelona, dos diputats al Parlament de Catalunya, un escriptor i el representant dels mutilats i invalids de la nostra guerra.

L'article del regidor és signat per Vicenç Bernades i es titulava així: "La tasca negativa dels nostres polítics a l'exili". I deia:

El desgavell que deixà esmaperduts els catalans després de la gran catàstrofe de l'evacuació, ha contribuit a fer-lo més tràgic la ineptitud, la manca de mires enlairades que han palesat els homes de la nostra política i que a títol més o menys encobert de salvadors dels nostres futurs destins, avui dia encara posen atribuir-se representacions ja caducades no sols pel temps - podríem dir reglamentàries - sinó també per la intensitat dels fets als quals han demostrat estar excepcionalment molt per dessota.

» Creure per exemple que la gent ha oblidat els camps de concentració que els esperaven a llur entrada a França, és tenir un concepte massa neci del que és el nostre poble. Parleu individualment amb els qui sofriren el gran martiri; per uns, simplement qüestió de dies, per altres d'anys, i veureu de seguida el concepte que tenen d'aquests polítics que no sabem preveure el més elemental arran de la pèrdua de la guerra.

» Es cert que en el darrer any, la Generalitat havia quedat totalment abassegada per la dictadura de Negrín i que el govern autònom equivalia pràcticament a no-res. Així i tot, però, el desconcert, la impreparació que respecte a l'evacuació tingueren els caps visibles del país i els seus elements dirigents i representatius, no els fa pas disculpables a l'accusació que pesa damunt d'ells, d'incapacitat.

» Els fatídics camps eren una cosa decidida per part de les autoritats franceses davant la certesa de l'evacuació en massa. Sense anar més lluny i perquè es vegi que no era cap secret, podeu llegir en "La Dépêche" de Toulouse, en el mes de juliol del 1933, això és, sis mesos abans de l'ensulsiada definitiva, unes declaracions del prefecte del Rosselló, de cognom polonès, on diu que s'estava estudiant l'emplaçament per estatjar almenys cent-mil refugiats. Adhuc admetent que no s'hi un certes o si hi un exagerades les imputacions fetes per personatges francesos de la situació acusant a Alvarez del Vayo de mala fe, per haver-los assegurat que el govern republicà sufragaria les despeses dels qui es refugiessin a territori francès; admetent també que l'exode fou d'una magnitud que ningú no podia esperar, el cert és que, més tard, tots els qui han passat per la vergonya dels camps de concentració, han tingut esment que el govern Negrín n'estava perfectament assabentat, sense que hagués pres cap mena de precaució. Per deducció lògica, els polítics catalans no s'escapen com a mínim d'ésser titllats d'imprevisors.

» La prova d'ineptitud l'han seguida donant a l'exili; fixeu-vos només en aquesta pruixa de voler constituir "govern" a base de tota mena de combinacions que el mosaic polític els permetés i que contrasta amb la indiferència, oblit, quasi menyspreu, per tot allò que faci referència a la vida catalana a l'exili: demografia, cultura, econo-

mia, condicions en què es viu en els diferents països, possibilitats d'incrementar colonies catalanes, manteniment de contactes exteriors que permetessin en aquests moments d'a goixa saber concretament notícies dels nostres germans captius..., facetes totes elles importantíssimes per a l'endegament de la vida d'un poble i que són negligides per part d'aquests incapços d'ahir, d'avui i que ho serien igualment demà si se'ls deixava tornar a representar alguna cosa. Us creieu per ventura que en el mafí de cap d'aquests personatges que tanta brega mouen atribuint-se representacions i delegacions que fan riure de bona gana, els ha passat mai tractar d'esbrinar quants són els catalans que es troben a Amèrica ?

» Podrà dir-se que exactament ocorre entre els espanyols; que mentre els de Prieto, de Negrín i de Martínez Barrios es ~~seus~~ mouen adalerats cridant fins esgargamellar-se "la R pùblica som nosaltres i prou" i es barallen pùblicament com verdulores, veiem milers d'espanyols que van depauperant-se enmig de l'oblit més aterrider. Però això no és un consol per als catalans; de la inutilitat d'aquells no n'hauríem de treure patró. Malauradament és tot al revés. I mentre sabem, per exemple, que a l'èxic ja van més de 1700 els refugiats que hi han mort, no sabrem mai quants han estat els catalans; com no sabrem mai el nombre de germans que han caigut en els camps d'Argelers i altres, els que han quedat captius sota la fèrula de la Gestapo i els que s'han recargolat en els sorrals del Sahara pronunciant en el postum sospir el nom de la Pàtria.

» A l'igual que quan la guerra civil, que el major contingent de víctimes hagudes en els rengles de la República el donà la sang catalana, després de l'hecatombe també són els catalans els qui en major nombre han contribuït al rosari de morts i de sofriments. Però d'això no en sabrem mai res.

» Sortosament, la mentalitat i la manera d'actuar de la Catalunya alliberada serà molt superior a la que fins ara han demostrat aquests pobres d'esperit qui continuen movent-se, però entre ombres. Les ombres d'un passat que no tornarà més.

De la revista "Ressorgiment", número 324, juliol 1943. Buenos Aires, Rep. Argentina. Any XXVIII.

Petita glossa sobre la política,
per Jaume Serra i Hunter, diputat
al Parlament de Catalunya.

Hi ha paraules que amb l'ús es desgasten fins al punt d'arribar a conèixer les mateixes idees que representen. Així, per exemple, tothom creu tò mir un concepte exacte el que és la política; i en un règim democràtic, ~~on~~ la majoria dels individus es consideren capacitats per a exercir aquella alta funció social. Teòricament, hom podria acceptar la realitat de les dues tesis; en la realitat de la vida, però passa tot el contrari; no és el mateix el pensament que porta els homes a la política, ni són iguals llurs condicions de col.laboració o endegament.

La veritable política no pot ésser un ofici que s'exerceix amb finalitats estrictament utilitàries; requereix, com totes les coses de transcendència humanitzadora, una vocació especial i una educació assenyada, a més d'una pureza moral que doni valor a l'acció de la persona. Tots els ciutadans estan obligats a un mínim d'actuació política, per tal de triar els seus dirigents o els seus orientadors, que és la forma més senzilla d'intervenció autènticament cívica.

Funció individual o delegada, la política absorbeix una part de la nostra vida. Per més indiferent que sigui el ciutadà no pot resistir-se a una col.laboració directa o passiva en l'obra de govern del seu país. El simple fet d'acatar les lleis o discutir-les, d'apreciar l'oportunitat i la justícia del procediments és ja un indici de la seva participació en la cosa pública i de la seva conseqüent responsabilitat.

D'aquí prové la inexistència de l'home absolutament apolític. L'home que vol ués situar-se més ençà o més enllà de la política restaria en cert mode fora dels nous socials; i en el moment de reclamar els drets que com a ciutadà li corresponen, o de demanar la protecció de l'Estat, es trobaria mancat de força moral suficient per a fer efectives les seves peticions.

La política, art o ciència, no ha de convertir-se en finalitat exclusiva del ciutadà. Una cosa és viure la política, ço que vol dir sentir-la i exercir-la lleialment, i l'altra cosa, ben diferent per cert, és viure de la política. Malauradament, aquesta separació no és avui tan clara en la pràctica com ho és per a tothom en teoria. La política té un atractiu mortós que cal dominar amb decisió i coratge. Hom s'hi lliura en

El secret de tot bon ciutadà està en incorporar a la política la funció educadora, les aptituds tècniques, els ideals socials, en una paraula, totes les inquietuds espirituals de l'individu dintre l'Estat. Amb una actitud d'aquesta naturalesa la política podrà assolir un sentit enlairat i podrà arribar a representar la voluntat col·lectiva. No hi ha millor síntesi de les opinions particulars d'un grup que la que es realitza valent-se l'home dels cercles socials en què viu. Aleshores l'individu, sens perdes de la seva personalitat, dona el màxim de suport a la vida nacional, perquè la seva col·laboració s'opera sense violències ni imposicions, i és una conseqüència natural del treball propi que espontàniament es perllonga més enllà dels límits de l'esfera omèstica o familiar...

Heu ací un error greu: l'error de voler anar més ençà o més enllà de la política; de considerar els interessos estatals com una cosa baixa o humiliant, o de restar més a prop de les conveniències personals que de la idealitat estimulant de les lluites doctrinals o ideològiques. Vulguem esmenar, el dia de demà, aquesta falla que podria rebrotar com a conseqüència de desenganyos dels nostres darrers temps de l'autonomia. La inhibició ciutadana, en aquest cas, donaria la raó a l'enemic.auríem tornat a la terra com a triomfadors i, en la realitat, hi entrariem com a vençuts.

Sovint s'escau que la política d'un poble exigeix la unitat sagrada de tots els ciutadans, l'oblit de greuges passats, la condemna de la partialitat i de la discordia. Cal, aleshores, subordinar les polítiques a la política, és a dir, les molituds convergents d'orientació a la finalitat suprema del benestar nacional. La defensa dels interessos de la comunitat obliga a renúncies i sacrificis; deure per excel·lència el ciutadà conscient i patriota, quan el seu país es troba en la cruïlla històrica en què es decideix la seva futura de poble lliure. Aquest és el cas de Catalunya.

Mèxic, maig del 1943.

La Nova Catalunya,

Publicació mensual del Centre Català de L'Havana, juliol de 1943.

De la lleialtat, encara,
per J. B. Soler i Bru, diputat
al Parlament de Catalunya.

La lleialtat, com tot sentiment, neix per afecte i mor per desil·lució, no incloent res de preceptiu; i per mantenir-la precisa cuidar la continuïtat dels motius de l'afecció, refugint de tot el que contradiqui, si minueixi o malo·ri la il·lusió sentimental.

Deixant a part que la primera de les lleialtats és la lleialtat al poble, admetem el singular concepte dels compromisos adquirits, que ens obligui a no nos separar del règim estatutari. Aquest concepte, si ha d'esser just, estableix una reciprocitat. En el Pacte de Sant Sebastià es convingué la col.laboració a tot en la instauració de la República, i que Catalunya es regiria per preceptes que ella mateixa determinaria. Macià va proclamar la República Catalana, fent una crida a fermar els pobles espanyols; que no va ésser atesa. Per salvar la República Espanyola, Catalunya va avançar-se a convertir la seva República en Generalitat regida per un Estatut formulat i plebiscitat pel poble català i votat a les Corts Constituents. Aquestes, en retallant aquell Estatut, va resultar que l'Estatut legal no fou ni sobre el popular. En aquest cas, Catalunya va ésser lleial; la República, no. De la mateixa manera que, per afecte, Catalunya va sacrificar la més bona part dels seus anhels, les Corts Constituents debien correspondre acceptant la fórmula de sacrifici oferta. Amb tot, Catalunya, generosa, va continuar amb el mateix afecte; generositat que en lloc d'esser agraiada, ara resulta que fou un desprendiment que hem d'admirar nosaltres. Uns diputats a les Constituents han dit que el compliment del pacte o la disciplina de partit els havia fet votar l'Estatut legal, contrariament al sentir de llurs electors, la qual cosa vol dir que per ésser lleials a un compromís polític foren deslleials al seu poble, o que quan pactarem o votarem ho feiem sense comptar amb el voler dels nostres electors, que significa també deslleialtat.

Hi ha la llei exemplar de contractes de conreu, llei particular, característica, exclusivament catalana, que el Tribunal de Garants va declarar inconstitucional...
L'enorme memòria del traspàs de serveis...

Turant la sublevació i la guerra, al costat de les interferències, els obstacles, les imposicions, les actituds despectives. Catalunya defugia i promoure discrepancias ideològiques i desatent veus d'internacionalització del seu problema, soli arribant-se amb la sort de la República. I, després, a l'exili se'n vol tirar en cara que només parlen amb eufemismes i ens dicten que el problema només és de "guerra civil"; criteris que solament demostren l'etern imperialisme, per quan el que no plau no ho entenen o arreglen per la força bruta. Odictaris inqualificables com el de fer-nos responsables de la caiguda, oblidant que catalans a ojo formaven part de les tropes que defensaren Madrid; que catalans a ojo moriren a Tírol; i que Catalunya estava pel tot sotmesa al Poder Central, militaritzada, disciplinada; oblidant que Catalunya va donar l'exemple de resistència el 19 de juliol, la primera en vèncer la sublevació, amb les noves exclusives forces d'Ordre Públic, recolzades immediatament per tot el poble. En fi, onada la posició i el sentiment llur, no volen enfoncir, limitant-nos a ressaltar la no existència de reciprocitat.

El que ens merava-ho és que siguin germanos catalans els que parlin de desllialtat nostra com argument decisiu, contradint-se constantment, oblidant les pròpies actituds. El Directori d'Esquerra Republicana de Catalunya, cognatitzant a Pi i Sunyer, afirma que el partit no ha estat ni més separatista. ;Com queda, doncs, Llací i el 14 d'abril del 1931 ?; Com queds, doncs, Companys i el 6 d'octubre del 1934 ? El pacte d'unitat signat pel Partit Socialista Unificat, la Confederació Regional del Treball i la Unió de Rebassaires, sosté que l'Estatut és un mitjà per a exercir l'autodeterminació. ;Per repetir una visita a tres ministres ?; No es tem crear un estat a fet acomodat ? ;Es que Catalunya no pot autodeterminar-se sense el règim estatutari ?; Res no els diu l'affirmació del Partit Comunista Espanyol quan declara "que en els moments en els quals el món vessa tanta sang pel dret a la lliure determinació dels pobles, no es poden regatejar les llibertats de Catalunya, Euskadi i Galícia ?" Nosaltres, però, diríem en lloc de regatejar, discutir, que el terme és més just. I aquest succulent concepte del Secretariat General d'Esquerra Republicana de Catalunya: "Aquesta posició de llicialtat no expressa un conformisme per part del nostre poble". Cambiem l'objectiu determinatiu "Aqui està" pel "Aquella" i el temps present el verb en temps

preterit, i es tindrà la fórmula exacta, ja que abans recordà que això matoix va dir-se a les Constituents. De totes maneres, la lleialtat que blessona és fugissera. Amb quin dret se'ns adjectiva de deslleials?

I és que, amics, juguem a lleials i deslleials amb massa facilitat. Nosaltres sentem que si veritablement hom creu de bona fe que Catalunya no pot o no deu o no li convé més llibertat que la de l'Estatut, es tingui un concepte polític de la lleialtat i s'argumensi honestament. Pels que així pensen, si són democrates, po poden evitar que sigui Catalunya la que triï, malgrat no opini com ells. Però, el que no es pot permetre és que s'arrienti la lleialtat condicionada a un termini de temps indefinit i s'ns apliqui la deslleialtat als que treballem pel futur immediat. No serà l'ofusció en mantenir personals jerarquies la que faci desviar el concepte?

Acceptem que hi hagi tècniques polítiques que obliguin a demores, a solucions de continuïtat, a procediment habils, escalonats. Sempre seran convinències, sense dubtar que les inspiri un bon fi. Però els qui segueixen aquesta política no poden aplicar la deslleialtat als que en fan una/dreterera i són sincers, francs i honestos.

Per favor, amics, empreu altres arguments i viuem tots lleials a Catalunya, per darrament de posicions i prejudicis personals!

La Nova Catalunya,
Publicació mensual del
Centre Català de L'Havana,
juliol de 1943.

Dues actituds i un sol propòsit,
per Pere Foix.

La gran malaurança de la nostra Pàtria, que abasta proporcions mai no vistes, fa que si ui ardua i enormement feixuga la tasca d'ajudar al eslliurament nacional que té encarregada l'emigració catalana. Com sigui, però, que entremig dels patriotes hi barregen homes infecunds, l'expansió catalana espiritual arreu dels pobles d'Amèrica resta una mica estroncada i en conseqüència, tots hi som perdedors.

Ara mateix, he rebut una alenada d'optimisme que m'arriba de San José de Costa Rica. Un feix de diaris d'aquell país que he llegit amb fruició, m'ha omplert de joia. Ne

llegit amb particular avidesa "La Prensa Libre" i "Diario de Costa Rica", de San José, que ne duguon una pàgina a Catalunya amb motiu d'una esplendorosa Exposició del Llibre Català, organitzada pels patricis Llorenç Vives, Joaquim Cusí, Jordi Lloes i Silvestre Isern, celebrada al Teatre Nacional de la capital de Costa Rica. L'avveniment i lectura d'aquests diaris i del Catàleg de l'Exposició, ha estat com un balsam en la nostra agitada vida de Mèxic. Agitada per mor de les controvèrsies i enfrontaments poc edificants entre els exiliats catalans acollits a la hospitalitat mexicana. Perquè així, d'un temps ençà, no hi ha manera d'atendre'ns. Mesos enrera, la unanimitat amb allo que fa referència al nostra plet nacional, era gairebé un fet. L'acord, immensament majoritari, en el sentit de donar per superada l'etapa estatutària i constitucional del 31, feia agradosa la conversa, en la nostra casa pairal, l'Orfeó Català. I alhora en mantenia esperançadors i optimistes. Pi i Sunyer treballava a Londres i nosaltres així ho fíem de la nostra millor manera. Els partits del passat només comptav en con a una reacció anglesa i la nostra única preocupació era oblidar tant com podíem la nostra posició partidista social, per tal de poder servir millor a la Pàtria captiva, malmenada pel feixisme.

Zelosos del nostre patriotisme, en quimerat per llur, enc sentim, un, fonsament adolorit en veure certes actituds disgregadores als qui pensant massa en el passat, volem creure que ~~en~~ a fi és bé, entorpeixen la tasca de conjunt de l'acció catalana. Hui i nosaltres pensam que som els qui hem intentat i molt menys-neurs mai no hem tingut la dèria de voler alliguar a qui sigui. Jo, personalment, no volria que en el nostre zel ultrancer de veure alliberada totalment Catalunya de forces alienes a la nostra voluntat, zel provenint d'enganyos pacents i d'actitudes ho tinc presents en la part dels qui es deien i es diuen els nostres "amics", no s'hi veïda altra cosa que el desig de servir a la Pàtria. Però servir-la sense el farcell pesat i entrebocador de les fingides amistats que, amb càntrics més o menys arrogants, en prometen la restauració de l'Estatut, ara, mentre que no fa pas uns mesos no s'estaven a dir que el problema de la llibertat de Catalunya és una qüestió de forta. Ara mateix, l'espanyol Luis Jiménez i Azúa, ha proclamat, en una conferència pronunciada al Palau de les Belles Arts d'aquí a la ciutat de Mèxic, que un dels errors de la Constitució del 31, fou l'a-

torgament de "los Estatutos regionales". Com 'és que els connacionals legalistes no se senten preocupats davant semblants afirmacions ? Perquè, enfutismant en no voler juntar-se amb nosaltres proposen pel retorn a un Estatut, esquivit i discurtit pels espanyols, no rumien una mica sobre les dificultats que es presentaran, a el cas de la reimplementació de l'Estatut, si depèn de l'evolutiva voluntat dels espanyols ? Dels espanyols, ara i sempre, ens recorden allò qu molts volen o li afe la malevolència en reconèixer la llibertat de Catalunya, manifestada en tot temps. Quan la República del 73; quan la Mancomunitat; quan la República el 31 i ara a l'actualitat. Pensau-hi, amics legalistes, no oblideu el passat i tampoc no negligiu les dades en què ens prepara el futur, que ja ho ha dit el President Aquirre a Duocastella precisament davant dels espanyols: "Els fan tremolar els que parlen del retorn a la Constitució del 31".

¡Quina diferència entre els catalans de Costa Rica, units tots per a fer ressaltar els valors espirituals de la Pàtria i els pels d'espanyols a Mèxic, enquadrats a accentuar les divisions entre els catalans ^{que} perfilen més que mai les diferenciacions partidistes i doctrinàries ! Particularment, llegint el seu número de "La Fundació", organ d'una fracció d'Esquerra Republicana, suau publicat a Mèxic, sentiu no pas del oratjament, però si un esquin, a l'ànima davant la manca de positivitat del seu text. Note ^{la} la disgregadora, són les seves columnes, tant pel que fa a ~~així~~ de l'allargada ^{la} grup de militants d'E.R., com per l'escrit del senyor Santaló. Pel que fa a la polarització de l'esmentat grup, signada pels senyors Sbert i Andreu, hem restat perplexs pel fet que el senyor Andreu, en el mes d'agost del 1941, em ~~dei~~ que ell no era més la resurrecció del Partit Esquerra Republicana i que calia empar d'altres armes - lloçixi's altres partits, partits nous per assolir el recomençament de Catalunya, - i, ara, comença als militants d'E.R. a qui es donin de baixa a Comunitat Catalana, on 'hi aplauden catalans de tots els partits i de totes les procedències socials. Trobareu que 'hi pensa massa en el partit; més encara, diríem que hi ha qui pensa que Catalunya 'és el seu partit. I en això no s'hi val; emmirallar-se en els reflexos d'una força majoritària antiga i a perto baró. Perquè, si tots volen servir Catalunya, no ens sotmetrem a una disciplina purament i simple patriòtica ? Si el propòsit de tot 'a trigar per fer-

talunya, no podem oblidar, mentre estiguem a l'Exili, les diferències partidistes?

Les línies escrites més amunt m'han estat suggerides per la gran manifestació als benemerits catalans de Costa Rica, plena de futur, totalment oposada a la vinciadissa i estantissa logomàquia d'un grup de catalans que, a Mèxic, s'entretenen a posar pedres al camí de la unitat, representada amb tots els defectes, com obra humana, per Comunitat Catalana.

La Nova Catalunya,

Publicació mensual del Centre Català de L'Havana, juliol del 1943.

Heus ací l'expressió solidària de quatre catalans exiliats que s'havien pogut alliberar de caure als camps de concentració francesos, tres dels quals publicaven, casualment, els seus articles al mateix número del portaveu dels compatriotes antics residents a Cuba, un sempre havien estat al primer rang entre els independentistes catalans emigrats i, molts dels quals, havien atès a Francesc Macià després de l'intent armat de Prats de Riom, quan l'Avi va aprofitar la seva estada per a participar en l'elaboració d'una Constitució Catalana que ja s'ha fet vella de contingut però que era fruit del costum seguit per tots els moviments independentistes de l'Amèrica Llatina en la lluita contra l'imperialisme espanyol. Perquè cada grup armat que s'aixecava contra l'exèrcit d'ocupació, en lloc d'establir un programa per l'endemà de la victòria, redactava un projecte de Constitució amb el contingut programàtic articulat. I molts dels grups de lluitadors creaven, de manera provisional, és clar, una mena de Parlament o Consell Assessor a cada contrada que conquistaven a l'enemic, tot denunciant els col·laboracionistes del poder opressor o els minimalistes, molts dels quals no feien altra cosa que defensar els propis interessos aconseguits amb l'explotació del país i dels seus habitants.

I, encara, no es podien oblidar els compatriotes més dissortats i necessitats d'ajut que éren els mutilats i invalids de la nostra guerra que vivien i morien en pitjors condicions que els que encara resistien als camps de concentració, al cap d'una pila de mesos d'exili.

El Govern de la Generalitat no s'ocupa dels
nostres invalids i mutilats de guerra.

Lliga de Mutilats i Invalids de la Guerra d'Espanya
Côte d'Or

Dijon, 13 de setembre de 1946.

Distingits amics: L'amic Baptista Buruguera acaba de fer-me coneixer Quaderns de l'Exili. He trobat la vostra revista interessantíssima, i us agrairia molt que me l'enviessiu a comptar del seu primer número si això us és possible.

Una de les tasques que realitza la nostra associació és la d'elevat el nivell cultural dels seus afiliats. Amb aquest fi, la nostra Secció Departamental de la Lliga de Mutilats i Invalids de la Guerra d'Espanya a l'exili té organitzada una biblioteca circulant per a ús dels vint afiliats que viuen en aquest Departament. Com que els recursos econòmics de la Secció són molt migrants, ens afegeixem a totes les bones voluntats de l'exili, que puguin i vulguin ajudar-nos, mitjançant la tra mesa de diaris, revistes i llibres, que vindran a enriquir la nostra Biblioteca. Hem cregut oportú posar en coneixement vostra el que us acabem d'explicar, per si teniu la possibilitat de contribuir amb la vostra aportació. Amb gràcies anticipades restem vostres i de la llibertat.

P. Garcia Lamolla

Dijon, 17 octubre 1946.

Estimats amics: Per poder expressar-me amb més llibertat, contesto la vostra del 4 en el corrent amb caràcter particular. No cal que us digui que agrairí de tot cor la vostra contestació encoratjadora. Al mateix temps que a vosaltres vam escriure a altres publicacions catalanes d'Amèrica. Per ara no hem rebut altra resposta que la vostra.

La Liga de Mutilados e Inválidos de la guerra de España en el exilio aplica tots els mutilats i invalids que ho resultaren a conseqüència de les ferides rebudes lluitant contra el feixisme espanyol. Així, per exemple, la nostra Secció Departamental de la Côte d'Or comprèn dos catalans, un valencià, dos murcians de

Barcelona, dos bascos, un gal·lès, dos francesos i nou altres espanyols. Els statuts de la nostra associació declaren el seu caràcter antifeixista, rebutjant, però, tota ingerència de tipus partidista.

El govern Giral no atén com és degut els mutilats i invalids de guerra. Amb els 750.000 francs mensuals que té assignats al seu Ministeri de l'Immigració per atendre mutilats, invalids i altres necessitats, no n'hi ha ni per començar.

Els mutilats bascos han constituit la seva pròpia organització, federada amb la Lliga Espanyola. Reben una ajuda particular del seu Govern nacional.

Els mutilats catalans no hem iniciat encara l'organització de la nostra Federació pròpia. Ni nú ni nú ha tingut compte de fer-ho i bona part de culpa la té el Govern català de l'exili, qui, en cap moment, no ha fet cap gest en favor nostre. Aquest oblit del nostre Govern fa que els mutilats catalans no sentim la necessitat que de fer el que han fet els bascos, que comptem amb l'ajut i que la preocupació del seu Govern.

Es potria intentar alguna cosa, però ens claria disposar de mitjans. Qualsevol empresa val molts diners avui a França. Caldrà també pensar en els mutilats de l'interior de Catalunya, la situació dels quals és tant o més crítica que la dels qui som a l'exili. Aquesta seria una bella obra a realitzar de la part dels catalans d'Amèrica.

Us explico tot això degut al cordial interès que demostreu en la vostra lletra pels mutilats i invalids de guerra.

Ben afectuosament.

P. Garcia Lamolla

Quaderns de l'Exili

Coyoacán, Districte Federal (Mèxic)

Any IV. Núm. 14 : Octubre-Desembre, 1946.

clandestina PSU-PCE

Un grup d'ells que acabava de venir del PSC

pel barri i jo vam arribar allà on anaven, que no sé on era, a primeres hores de la tarda del dijous, dia 2 de març, quan ja gairebé ni havia tots els convocats. Ens vam assabentar que van trobar-nos en una antiga finca de gent rica, alhora propietat del po cròs Sindicat Metal·lúrgic francès adherit a la C.G.T., controlada pel comunisme.

La torre era d'estines, era, a casa de repos o de vacances per als militants del sindicat. A la planta baixa hi havia una sala de billar, amb billar i tot, però molt tronada; un gran menjador i l'altra meitat de sala, la cuina i uns lavabos. Tot era anticuat i de mal gust, per mi. Necesitava una bona teja. La torre el dia anterior i no vovia pels al escacs. Vaix fer poc temps quan l'havien comprada, vaig saper, perquè els jarres d'espaio es encara estaven abans onts, la fàbrica dels escacs feia molt de temps quan no s'havia recollit de terra i els peus s'hi insoraven. Altó semblava una casa misteriosa i no creia que mai hi hagués fet vida una família sindicalista.

Al primer pis hi havia una gran sala central i tot voltant habitacions amb grans finestres a l'exterior. Més amunt i sota la teulada, hi havia les gelies que al shores feien de cambra de mal estrenguts, amb tauletes valles, sillons esbotzats i cadires coixes. Tot això és el que vaig veure mentre es preparava la reunió i els nous rupets parlaven del problema d'autoritat, de maniobres i de sancions a imposar a uns acusats de diverses indisciplines polítiques i sindicals i talys de treballs fraccionals contra les consignes del Partit.

De quins militants parlava? Eren del PSUC o del PCE?

Perquè eren molts els que parlaven com si només hi hagués un sol partit a la reunió i una sola disciplina establecida per uns quants i considerada com iniscutible per tots els altres.

Aquelles converses en feien mala espina i vaig sospitar que al un "esquellis" "comarques" en portaven alguna o cap i que hi hauria rasons. En vaig parlar amb el company Víctor Colomer i em va dir que ell també havia observat coes rares.

amb la vista vaig recórrer la sala i els meus ulls van topar amb els ulls de les hermanas hijas Uribe i La Fusionaria, del Partido Comunista de España.

Els nosaltres, a més a més de Comorera, Serra, Rius, i el Barrio i Colomés, li havia Josep Pintet, Pere Aznar, Miquel Valmés i uns quants més que era no recordo. Però no hi havia pas el pl. del Comitè Central del P.S.U.C. En canvi, vchia moltes dures converses, d'altres que no recordava haver vist mai com a militants d'esquerres al . . . i tres camarades francesos, un dels quals va obrir la seu ió evertint qu'no s'hi deixa la ven perquè no formava part de la policia baixada, i tot la confiàndola aquella reunio que no estava apunyalada i que no era de treballadors metàl·lics, i d'aficionatitat francesa.

Aquell exercicis em va sorprendre perquè jo creia qu'el Partit Comunista francès i la C. . . eren més grans forces polítiques i socials, i en viu en lloc que ho podia ser limitat a controlar una mena ricòr i perquè les circumstàncies al moment tampoc no ho exigien.

Es va obrir la sessió de l'amomenat Ple ampliat i la camara francesa, que no sabem com se n'anà, va fer el seu discurs de presentació i va parlar de la nostra lluita revolucionària del Partit Comunista de Espanya, de la seua antiga activitat i del seu present. La classe obrera espanyola, i el paper prepondent qu'envia ja estant durant la guerra el company i que en seguida havia emprès la defensa de la ciutat d'Almeria. El P.S.U.C. es va quedar passat a la història i el Partit Comunista d'Espanya. Finalment, va recórrer que en aquells moments s'havien de tenir molt presents les parauls del camarada Kamiliakid qui referint-se al Partido, havia dit qu'"ha ^{estat} sabut assabentat una manera perfecta l'incorrecte consell del camarada Stalin que diu que els veritables bolxevics han d'esser reformistes a tota mena de pànic, a tota orla de pànic, si les coses es comencen a complicar i si un parall quelcvol apareix a l'horitzó..."

Pànic ? la frase potser era molt bonic però no resultava gens��iosa per el PCB !

En el seu article del PCF, referint-se a la complicitat amb militars que, segons el seu pare, el PCF, assegurava que en 1931 tenia uns 300 mil i el 1939 ja n'havia 300 mil. Els camars de francesos eren molt optimistes i els vorejaven molt.

En tot cas, als líders patriòtics, espanyolists i revolucionaris es trobava cent per cent d'espais en els quals no hi havia ~~vergonya~~^{havien} que es negava la seva existència. Es creia que els soldats eren capaços de comprendre-hi a tot arreu, és a dir, que els soldats espanyols i francesos eren i podien organitzar-se en clícs per a realitzar una tasca variada i diversa, al servei dels ciutadans que continuaven la lluita a favor dels seus drets i interessos en la independència respecte al feixisme. Va afegir, sempre amb el mateix entusiasme, que, en aquells moments, els camars que continuaven lluitant contra el feixisme eren espanyols, mentre a l'Espanya ho feien sota una sola disciplina militar, mentre una sola disciplina i una sola direcció i una sola disciplina s'aplicava a tota la milícia sense excepció, viatjant d'on vinguin. I va dir, per a la lluita contra l'existència del feixisme, entre la forma d'Espanya, el Partit Comunista d'Uruguai, els socialistes socialdemòcrates catalans i el Partido Comunista d'Espanya havien de ser units en un sol i únic partit com a tal espanyol, amb una sola direcció i una sola disciplina. D'així s'admetria la unitat i la activitat partidista en els grups, tot i que cada grup soterrà el seu nom i el control del partit únic i responent a la lluita del partit.

I això era aplicable a tota mena d'activitat, entre i en formes diverses. No es podia fer res que no fos en nom del Partido perquè posteriorment comptessin. Per exemple, els criteris dels camarades del partit gremial de França.

Sur. Mire feia aquell estiu classes van sentir uns rumors com de protesta o d'inconformitat que no se'n van sortir. I quan va acabar el seu discurs mitjançant, li proteste es va fer més evident i va començar per parlar Josep Del Socio, Víctor Gómez i Josep Piñart, i altre Joan Comorera, qui semblava que era el més afectat per la proposta de Lluís, no va fer cap gest de protesta ni va emanar per parlar. I no pot fer creure que ell hi estigués d'accord. No. Però sempre se li havien de fer les exceptions al fer en les circuns-

sion entre els dos partits. I mal pensat com això, vaig creure, en aquells moments, que la unitat organica que proposava Mige ~~que li permetria viure i el malestar~~^{a Comerçra} P.P. i la Secretaria General del P.C.E. eren la causa d'una desunió que m'abonava que el P.C.E. li resultava petit.

L'AMPO no va ser un mot, si company Serr, Pàmies perquè, ~~que~~ ^{que} sempre que es iniciava una campanya, sempre havia en les reunions militars de la UGT la proposta de «el mateix del partit» i, ~~que~~ ^{que} sempre havia en la proposta que no hi havia, sempre es va fer servir a subtejar a l'oposició i procl. en la polònia més concreta per a no havia haver situacions molt desfavorables a les reunions de nostra Comissió Executiva, explicit amb la **legació comunista espanyola**.

Mige, en el seu article de la Comissió de Quàlitzons Sindicals de l'AMPO, havia sempre que aspirava a la seva unitat i la unitat de la UGT de Catalunya, que ocupava ja per sobre del XII Congrés de 1937. Es que «engà que s'havien refusat a Catalunya, abandonant Madrid primers i València després, es trobaven sense feina i no tenien ni qualificacions del seu partit per controlar si mai no havien tingut a les seves mans una organització sindical com la nostra». Ví a mitjans l'esquena dret i al seu es bardejades pel seu partit però l'embolic personal i la feia exigir les seves altres representacions. No ser també d'equarri conformat amb un altre viatós ~~de~~ ^{vers} la Comissió Executiva de la UGT d'Espanya que també s'avisava i en Catalunya ~~que~~ ^{que} tampoc hi havia a fer perquè no hi havia juriades. **Nada a la U.G.T.** La U.G.T. d'Espanya hi havia Amaro del Rosal, procedent de l'organització del P.S.U. Entre Amaro del Rosal no s'inquietava per la nostra U.G.T., Mige havia fet tot el possible ~~per~~ ^{per} acabar amb la personalitat plenament i autònomament sindicalitzada - la nostra organització sindical que havien forjat no pas amb les eixalles de la Sitja i alt que t'aire a Catalunya la UGT d'Espanya abans de la guerra s'havia anat una majoria de militants de les sindicats autònoms qu'hi havien format part en la Guerra que s'apre l'havien mantingut al marge de l'organització majoritaria fins al final, els companyss que no hi icaren.

Tot i això, havia de fer per parlar i aclarir, una vegada més, la cosa que ens afectava en els militants del partit i la organització sindical majoritària socialista catalana.

Vam dir que la proposta de liquidació de la personalitat, i que ja havia iniciat l'operació, de la UGT catalana no és es podria acceptar per un conreu exterior iniciat per la majoria absoluta d'la majoria del Comitè de Catalunya, però en canvi el cas que bona part dels treballadors, excepte les Federacions catalanes. En diu el comitè que trobaven interessos d'abandonar els camps de concentració en la vida en la terra, natura i companya. Mique vivia a tot tren en un hotel de primà categoria i això podia ser l'argument per anar per tot arreu on li convinés anar. Vam proposar-li que fos un recompteut pel casos i es comprometé per a proposar als membres del Comitè a votar ja en la seva reunió en el seu mateix quart d'avant del 15 d'abril, èstiu mateix del 1937, i qui, després, s'havien d'iniciar immediatament a la UGT. La cosa, encara que hi tornavaix a dir que la seva partida és que, com ell, voleu restablir el control dels esportistes represos fet per Francisco Franco Caballero i Pasqual Tomàs.

Finalment, vam recollir l'al·lusió directa que li va servir per fer la qüestió de criticar les "iniciatives sectorials" de certes unitats, probablement amb un vincle al servei o l'exèrcit. Si vui preguntar de fet si era això el que voleu la UGT i com que en va dir que sí, li vam replicar dient que si aquell servei havia de haver a parar a les seves mans n'hauria fet una cosa de coacció política i sectària i el moment que viví la nostra emi revolució no permetia de fer-ho. Però el que hi era a temps i podia organitzar una cosa igual a mi, or perquè ell podria comptar amb l'ajuda econòmica del meu partit, i podria fer tot el proselitisme que volués entre els més necessitats d'ajuda i solidaritat i, especialment, entre els obrers de la CGT i els d'altres partits i organitzacions del front popular que es troaven als camps de concentració i les famílies i respectives estaven escampades per tot l'Ebre i vivien gràcies a la solidaritat dels milicians fidelços que les havien acollit fraternalment sense saber quin carnet tenia el seu pare, milità o civil. I aquest era el cas de la UGT de Catalunya que tenia si mateix la unitat d'aquí amb la CGT i la solidaritat en la lluita contra l'enemic comunista. Per això - vam dir - hem estat partidaris de prestar el nostre servei amb la garantia que no el faríem servir per a fer proselitisme ni tista i menys encara de partit. Però aquesta discriminació la possem fer - fai arribar - en nom del PCE que esteu acostumats a treure partit de tot el que caigué a les vostres mans.

La protesta irada que va provocar aquesta acusació entre els dirigents del PCE va fer intervenir novament al delegat de la CNT per recordar, una vegada més, que corrrien el perill de cridar l'estènció de la policia i calia posar en joc la gran majoria dels reunits no eren francesos i ~~els~~ exposavem a l'empalcis per les reunions elles mateixes sense permís.

El company Víctor Colomer va intervenir a continuació per expressar la seva posició també totalment contrària a la aparició del PNSC i del Partit Comunista d'Euskadi, perquè es faria un fals servei a la nostra causa i a la nostra tació si no era l'afiliació nacional. També va parlar a contra de renunciar a l'autèntica independència conquistada per la UGT de Catalunya i pel que fa al Servei de Recerca, un servei d'espionatge utilitzat per un gran nombre de refugiats a totes les tendències antifascistes, però que era una associació solidària que no es feia a títol personal sinó en nom d'un organisme neutral, creat expressament per al fi que ha estat destinat a l'ajuda dels interessos partidistes o sindicals, tal com ha de ser un servei d'ajut comú en les mateixes circumstàncies que estem vivint.

L'esprés va intervenir no recordo qui dels dirigents del PCE per denunciar el comportament indiscriminat i determinats militars del partit que tenien d'abandonar la responsabilitat al front, ja fos com a caps de l'Ejercit o com a Comissaris.

Per l'Euro es va aconseguir que l'envergat a enverga per ell perquè li havia indicat que l'acusació es referia al fet d'haver retornat el Doctor Miquel a Espanya quan li havia concedit per les victòries a la seva Divisió i ell li havia dit que havia de la medalla, li trameté immediatament les sabates que feia temps que havia portat per als seus soldats, que eren descalços. I va afegir que tornaria a fer el mateix en circumstàncies iguals o semblants.

Li van replicar de mala manera uns quants d'aquells hermanos i l'Euro va dixer amb aire amenaçador contra Del Barrio. Aleshores va ser quan vaig veure voler entires i sentir els cops de puny que etzigeava Josep Miret a tots els que volien acostar-se a Del Barrio, tot i què l'interessat sabia defensar-se molt bé tot sol.

En va imposar novament l'ordre, es va fer una pausa i del grup de dirigents del PCE va sortir una veu proposant que Colomer i jo sortissim de la reunió i que el Comitè Cen-

40

tral ampliat analitzés a fons el nostre comportament.

Víctor Colomer i jo no vam esperar el resultat de la votació i vam sortir al vestíbul. I hauríem marxat del xalet si no ens ho hagués impedit el company francès que guardava la porta del jardí, la única que era practicable.

Al cap de poca estona es donava per acabada la reunió i no vam preguntar a ningú què s'havia acordat respecte de nosaltres dos. Els altres acusats s'havien pogut defensar amb paraules o amb fets però nosaltres dos, no. ~~Malgrat~~ uns dies després vam saber que la causa Colomer-Ferrer havia passat a mans de l'Instructor Palmiro Togliatti també anomenat "Ercoli" i "Alfredo". I mai no vam saber la sentència que havia dictat.

El camarada francès encarregat de vigilar la porta de l'edifici que donava al jardí va reclamar silenci una vegada més i cercant qui de nosaltres sortiria el primer per veure si hi havia gendarmes pels voltants del xalet, va donar una ullada als que el voltavem i, casualment, em va triar a mi, dient que com que jo no tenia cara de revolucionari i no cridava l'atenció a ningú era el tipus més adient per a la missió que volia confiar-me. Em va donar instruccions i em va fer sortir tot sol per la porta del jardí del darrera de l'edifici. Vaig obrir la porta sense dir un mot i tot va anar com una seda perquè no vaig veure per enllac cap gendarme ni res que s'hi assemblés.

Després de sopar en un bar d'allà a la vora, a les quatre de la matinada tornavem a fer la travessia de París sortint per alla mateix on havíem entrat, amb el mateix cotxe que ens havia portat, conduit per un xofre de tota confiança, segurament, del PC francès o ~~per~~ la CGT. No ho vaig aclarir.

Vam passar altra vegada per Etampes i Les Aubrais i vam arribar a Lleuguerac. Vaig deixar a l'el Barrio a l'Hotel Regina, amb catifes de quatre nits de gruix, i me'n vaig anar al nostre modest Hotel de la Poste, on estàvem tan bé.

Fins al cap de molt de temps no vaig tenir l'avinentesa de poder llegir el text íntegre de l'informe que Joan Comorera, en funcions de secretari general del PSUC, havia fet davant d'una representació restringida dels Comitès Centrals del PCE i del PSUC, ~~el dia anterior, no hi havia~~ però van situar aquella reunió a "Anvers", no sé per què.

Aquell informe feia 30 pàgines de tamany foli. Hi havia, fites a més, diverses correcc

cions i subratllats. I la lletra em va se blar que era la de Comorera.

El secretari general del Partit Socialista Unificat de Catalunya, deia:

«... El PSUC, amb els seus errors i febleses, ha complert el seu deure. L'ha complert fins al darrer moment. No ha defugit cap responsabilitat. Ha estat el darrer a retirar-se de Barcelona i de Catalunya. De tots els llocs ha sortit sempre amb els darrers soldats. Amb tot el seu actiu mobilitzat permanentment i distribuit arreu, ha sostingut la moral a l'Exèrcit i a la retaguardia, fou un col.laborador abnegat en caps i comissaris en les tasques polítiques, de recuperació, de verificació sobre línies telefòniques, assenyalades per un Estat Major Central derrotista. Com oblidar els darrers dies de Barcelona? Com ignorar que quan tothom fugia sense vergonya ni initiat: governs, aparells estatals, dirigents de partits i organitzacions, i, esporugides per l'espectacle indigne dels que havien d'essser un exemple heroic, la massa ciutadana, només el P.S.U.C., la J.S.U. i la U.T. varen quedar-se a Barcelona, citant manifestos, organitzant mítings i manifestacions i equips de fortificadors? Com no recordar els nostres joves i les nostres dones que palesaren en aquells dies tragics un temple d'acer? Per què no dir que les direccions del P.S.U. i del P.C.U., de la J.S.U. i de la U.T. van sortir del Gran Hotel quan les tropes feixistes esfilaven ja per la Rambla? Cal parlar alt i fort, car els provocadors a sou del traidor Franco, ultra el propòsit general que abans hem esmentat, pretenen amb llur maniobra, dissociar la massa de militants del P.S.U. de la seva Direcció i, el pitjor de tot, aconseguir que la mateixa Direcció del P.S.U. perdi la confiança en ella mateixa.

» La Direcció del P.S.U.C. ha de conservar la seva alta moral, la confiança en ella mateixa. Per què, a més de la seva conducta durant els darrers dies de Barcelona i de Catalunya, ha sabut ensenyar al nostre poble el camí de la victòria a seguir...»

Tot aquest roll d'elogis a ell/a als seus, anava en dret a combatre la crítica dura que els hermanos del PCE estaven fent contra Comprera i el seu partit, amb l'intent de fer caure de l'escampe l tot l'equip pauquista que es resistia a desaparèixer i anar a engrossir els rengles dels comunistes espanyols que, a Catalunya, on vivien refugiats, no hi van trobar cap porta oberta ni entre els que consideraven com a germans de causa. Perquè sempre van intentar apoderar-se de l'organització política i sindical catalana.

El partit no va comprendre tan justament com el P.S.U.C. la missió fonamental de Catalunya en la guerra i cap altre no ha lluitat amb tanta fermesa i continuïtat per a fer de Catalunya el baluard de la resistència i de la victòria. La línia general del partit ha estat aquista: instal·lat el Govern de la República a Catalunya, caigut el front de l'Est, trencades les comunicacions i la continuïtat territorial amb la resta de la República, varem afirmar que Catalunya era la força sustantiva de la República; que la seva pèrdua provocaria l'ofensiva darrera de la diplomàcia imperialista internacional que volia la victòria de Franco i que calia, per consequent, conservar-la costés el que costés, sacrificant el que calgués sacrificar, administrant intel·ligentment les seves reserves humanes i materials, fent concordar la política de guerra, econòmica i de convivència dels pobles hispànics i de relació dels pobres constitucionals amb el respecte i l'estima a les característiques especials de Catalunya, tradicionals o forjades arran de la sublevació militar. Aquella posició va traçar la nostra línia política: oposició a una política de ~~hostilitat~~ contra Catalunya i contra els catalans que es caracteritza per la minimització a extrems innecessaris de la Generalitat, per l'eliminació premeditada dels catalans de la direcció de la indústria de guerra i de la política general, per l'afebliment del propi P.S.U.C. davant d'amplis sectors de la pagesia i de la petita burgesia simpatitzant del nostre partit en el primer període de la guerra, per l'anul·lació de fet dels òrgans naturals del país al camp per tal d'imposar una absurda política de preus, de requises, d'una pseudo-recuperació, i, a les ciutats industrials, per una prevenció i animositats injustes, contra els òrgans representatius econòmics dels treballadors: Consells d'Empresa i Comitès de Control...»

Tot això anava contra el govern Largo Caballero primer i contra el govern Negrín i tot, els quals atiats pel P.C.E. pretenien reduir a la mínima expressió les minces facultats autònòmiques de Catalunya amb l'excusa que en temps de guerra tot s'havia de centralitzar.

A continuació venia la diatriba contra els "separatistes" que eren l'esca del pecat i amb els quals Joan Comorera no volia que el confonessin. I per això deia:

«Denúncia energica dels elements tèrbols del catalanisme intransigent que, recolzat

en les dificultats de convivència esmentades, maniobraven contra la unitat i per la més fàcil victòria del feixisme...; neutralització reiterada de convexes polìtiques que en el pla general dels claudicadors de la República realitzaven els partits nacionalistes petit-burgesos...»

Després venien les reivindicacions de carteres ministerials, englosit com estava que sempre fossin per a homes d'Esquerra Republicana de Catalunya i cap per al Partit Socialista Unificat de Catalunya. Per això deia, sense embuts:

«Petició pública d'una major participació dels partits catalans en el Govern de la República i dels catalans de més solvència antifeixista i de major prestigi popular en els alts càrrecs polítics i militars; popularització fins al darrer moment del President Companys, amb la finalitat múltiple de lligar-lo a Pegrin, d'apartar-lo dels renacles dels claudicadors, d'immmunizar-lo contra les maniobres i les intriges constants dels elements tèrcols d'Esquerra Republicana que ocupaven alts càrrecs polítics i governamentals...»

I de seguida tocava el torn a la F.A.I.:

«Ampliació política dels grups més incontrolats i més sectaris de la F.A.I., que varen pretendre molt reiteradament convertir el Govern de la Generalitat en instrument de lluita contra el Govern de la República. Catalunya i el P.S.U.C., forte per un passat d'heroisme, d'abnegació, de sacrificis feconds, posen esguardar l'esdevenir amb confiança. Catalunya no ha estat venguda. Catalunya no serà mai vencuda, perquè mai no serà feixista. Serrano Suñer, el cunyat del traidor Franco, ja ho ha dit: «Barcelona, completament bolxevitzada és una ciutat malalta i com a tal l'hauré de tractar». Catalunya ha estat derrotada per les forces invasores de Hitler i Mussolini, per la polàtica de No Intervenció dels miniquesos Chamberlain i Daladier, per la faul i per l'aviació. No hem de sobreestimar tampoc els nostres errors i febleses i hem d'affirmar ben categoricament i amb orgull que a un traidor com Franco, orfe i rebel, ja fa temps que l'hauríem vencut encara que els errors cometuts haguessin estat més nombrosos...»

Feia alusió als nazis i als feixistes pocs mesos abans que Stalin signés el pacte soviètic qual rebria la consigna d'aprovar i de fer entendre, a qui fos capaç d'entendre-ho, que aquell Pacte era la Pau:

«A mesura que el pla de l'Eix Berlin-Roma-Tòquio avança, s'accentuen les contradiccions del capitalisme internacional, augmenten les causes determinants d'un inevitable i immens conflicte. La identitat de propòsits, de fins i d'actuació dels països "democràtics" i totalitaris d'Europa, Amèrica i Àsia és tan realitzable com la quadratura del cercle. L'aglutinant dels països totalitaris és la mateixa fam de nous territoris i de nous mercats. L'aglutinant dels països democràtic-burgesos és la voluntat vehement de conservar en llurs mans els enormes territoris i mercats i reserves de matèries primeres que constitueixen llurs imperis o la reserva d'un futur imperi econòmic a crear damunt dels països de l'Amèrica Llatina. Els Chamberlain-Daladier protesten que l'Eix Berlin-Roma-Tòquio concentri l'atenció i les seves ambicions sobre la U. R. S. S., com si aquesta estigués predestinada a ésser l'immens tron a repartir, la nova i meravellosa Polònia del segle XXè. Aquest és el significat veritable de l'anticomunisme de Hitler i Mussolini, la causa autèntica del pacte Anti-Komintern i del Comitè de No Intervenció. No recixeran, perquè la U. R. S. S. és un poder efectiu en mans fermes, un extraordinari país en progressió inigualable, contra el qual s'han de posar els seus més encarniscats enemics. Tard o d'hora, els països "insatisfets" o totalitaris i els "satisfets" o democràtics passaran els límits del joc brut diplomàtic i es trobaran de cara al conflicte sense misericòrdia: la guerra interimperialista...»

Heus ací un bon cop d'ull de gran líder polític que té visió personal ^{una (al moment)} ~~de visió personal~~. Pero al cap de quatre dies hauria de fer un viratge cuita-corrents per a situar-se a la línia que li ~~manaven~~ manarien de debò i sense miraments de cap mena. I serien els grans pactistes, amb el seu capdevanter Stalin, les consignes del qual havien seguit sempre sense discutir-les i combatent a sang i a foc els que dubtaven d'aquella política de viratges tan freqüents i tan difícils de parir... I passava a parlar de l'organització de la resistència. I reclamava un Govern fort, un govern que ell sabia bé prou com ~~que~~ daria si fossin seguits els seus consells:

«Aquesta política justa de resistència ens imposa, en primer terme, una direcció que la comprengui i la realitzi. Cal un Govern fort, separat d'elements febles, vanil·lants o traiors. Un Govern de maxim Front Popular, si és possible, o dels partits i organitzacions o de les persones de partits i organitzacions que, juntament amb nosaltres, val-

guin continuar resoluda u la lluita. Un Govern que confia els trets d'acció decisius a homes segurs que no tinguin altra preocupació que la de lluitar i vèncer. Un Govern capaç de dominar les característiques vacil.lacions, febleses i misèries de les organitzacions i partits que s'han caracteritzat d'aquesta manera en els períodes anteriors. Un Govern que no s'aturi davant les conseqüències complexes, provocadores, com les adhesió i traïció d'Azaña, i pel suport a Azaña de velles figures republicanes que tenen davant de llur consciència la responsabilitat de la sublevació militar, de certs socialistes i anarquistes, i davant el difícil estat jutíic que ens serà imposat pel fet que tots els països, exceptuant els Estats Units, Mèxic i la U.R.S.S. i algunes altres de l'Amèrica Llatina, reconeixeran al traidor Franco. Un Govern que tingui un programa de resistència i l'execució sense contemplacions ni pauses ni burocratismes. Un Govern que per la seva constitució i els seus actes exalti la moral del país, li retorni la confiança en la victòria. Un Govern dirigit per una mà de ferro: la de Negrín o la d'un altre.

Trobava que feia falta un home... com ell. Comorera aspirava a fer el paper del "gran Stalin: anava de dret a la dictadura del proletariat".

"Liquidació de l'impuisme que ens ha portat a la política corrosiva de premiar i confiar nous càrrecs de responsabilitat a coneguts i comprovats delinqüents; liquidació del sabotatge tècnic que s'ha anat realitzant en vastes proporcions en la direcció política, tècnica, econòmica i militar del nostre país; separació implacable de tots els organismes de l'Estat; organització d'un aparell d'ordre públic que asseguri al Govern l'extermini de la cinquena columna, dels trotsquistes, de tots els elements de pertorbació i de confusió que posessin en perill la nostra capacitat de resistència; revisió integral de la política militar, ~~de l'autonomia administrativa, tècnica i política dels carabiners, marins i guàrdies~~. Les condignes que s'han anat formulant des del començament de la guerra i que s'han anat realitzant de manera molt parcial, a batzegades, i gairebé sempre fora de temps, cal aplicar-les sense més dubtes ni vacil.lacions, considerant-les ~~mòrtem~~ de salvació pública. Unificació efectiva de l'Exèrcit per la supressió de "Professionals" i "Milicians" i formació d'una sola Escala; per la supressió de l'autonomia administrativa, tècnica i política dels carabiners, marins i guàrdies. L'assalt posant-los sota el control rigorós de comissaris es-

Pocis i a les ordes militars **insubornables** i sorgits de les entranyes populars, forjats en les trinxeres. Reforçament efectiu del Comissariat i depuració dels elements infiltrats, "enxufets", arcibistes i senyorets, a conseqüència de la proporcionalitat. Poder efectius i responsabilitat plena a cada comissari. Simplificació tècnica de l'aparell militar amb l'objectiu d'obtenir un exèrcit àgil, tot ell de combatents, tot ell de xoc. Creació de l'exèrcit de fortificacions no rit per les lieues velles i els combatents afeblits per la llarga permanència a les trinxeres. Autogovern polític de fortificacions. Transformació dels fronts i les costes en veritables camps atrinxerats. Assegurar zones atrinxerades de replegaments possibles, imposats per la major força enemic, conciliades amb un criteri inflexible de defensa de les més mínimes parcel·les del territori vital. La constitució de camps atrinxerats, el comandament de l'exèrcit de fortificacions no pot ser confiat als arquitectes, buròcrates i sabotejaires cossets tècnics de l'exèrcit antic, sindic homes decidits a fer-ho, lluitadors, sense altra preocupació que la lluita per la victòria, a homes que no renaten esforços ni sacrificis per a respondre a aquesta crisi èpica imperiosa de la nostra guerra, la no realització de la qual implicaria la reïncidència en els passats errors i traicions. Recanvisació implacable de la marina de guerra. Els quadres tècnics i polítics de la marina de guerra actuals no poden mereixir la confiança de la República. Els seus impulsos imprecisos, la seva indisciplina, la seva tendència manifesta a la desertió o a la traició, han produït a la República danys irreparables. No han estat suficients per a impetrar-ho o reduir-los, l'esforç i l'abnegació de les tripulacions i d'aquells quadres tècnics i polítics que en minoria han pogut complir amb la seva deure. La rectificació ha de ser fulminant i radical, car la marina de guerra, important sempre, esdevé avui, en les noves condicions, un del factors decisius de la nostra lluita. Ella és la que ha d'assegurar la nostra comunicació amb la República amb el món. Ella és la que ha de conservar per a la República el litoral que ens resta, la nova i única frontera...»

Comorera havia esdevingut un Stalin o, millo encara, un Trotksi? El seu programa era el d'un home que res no l'atura i que res no l'espanta. Què faria el pobre Negrín? Què farien els pobrets amagors soviètics que el voltaven nit i dia? Què faria el PCE si no es decidia immediatament a substituir a Pep Lluís per Joan Comorera?

Pero Joan Comorera no es jugava el seu futur en una sola carta: la de la República. Celia pensar en limitar els seus dominis a Catalunya i, més concretament, a la Catalunya estricta perquè mai no havia pensat en refer la nacionalitat catalana amb l'agermanament del País Valencià i les Illes, tot i que va ser partidari de l'intent d'invasió de les Balears.

A més a més, s'havia deixat emportar per l'eufòria del seu programa ~~socialista~~^{socialdemòcrata} de la conquesta del poder. I si el PCE i els Instructors soviètics que hi havia feia temps al front de tota mena d'activitats civils i militars, s'ho prenien malament i li seien que ja tenia prou feina a Catalunya? Ell democratitzaria a uns i altres que tenia solucions per a tots els problemes del moment. I per això va pensar en limitar el territori als seus dominis a la Catalunya estricta. I deixà:

«L'alliberament de Catalunya no serà l'obra d'u sol partit ni d'uns quants catalans clarividents o decidits a continuar la lluita. Serà l'obra de tots els partits i organitzacions antifeixistes, de tots els catalans patriotes. El P.S.U. . s'ha d'esforçar en refer el Front Popular i ha de declarar que pel camí de la unitat obrera, de la unitat antifeixista, de la unitat de la lluita dels pobles hispànics, guanyarem la victòria. Catalunya no ha perdut la confiança en els seus partits ni en les seves organitzacions sindicals i confia en què sabran comprendre el seu immens dolor i que per a posar-hi remei ràpidament sabran eliminar Mesquineses. Catalunya no sabrà oblidar ni perdonar als homes, partits i organitzacions que en aquesta hora suprema regatgegin el compliment de llur deure envers ella i "a tota la humanitat avançada i progressiva" (Stalin).

El símbol de la unitat catalana ~~socialdemòcrata~~^{socialista} en la sort i en la dissort és el Govern de Catalunya. Perduda circumstancialment Catalunya, seria un error històric no mantenir el Govern de la Generalitat presidit per Companys. En la seva constitució actual o en una més restringida, el Govern de Catalunya ha de consolidar i ha de ser per a tots els catalans l'affirmació de la continuïtat de la lluita i la confiança en el domà.

» En els camps de França, prop de 200 000 homes esperen lli ^{re} anomenar-se a l'exèrcit combatent de la zona Centre-Sud. No és admissible que l'Exèrcit internat a França pugui

Notícies del mes de març 1939 del 39

El doctor Negrín va decidir que tots els ministres del seu Govern que havien passat a l'exili anessin a Madrid amb ell per a organitzar la resistència a l'imparable enemiga franquista. I van haver de seguir-lo tots els ministres sense excepció i, per tant, Josep Moix i tot, que era ministre de Treball i no crec que hi tingués cap feina a fer.

Van arribar a la capital d'Espanya el dia 5 de març i van trobar-se amb que, a Cartagena, s'havia iniciat la sublevació de l'esquadra espanyola que fins aleshores semblava que havia estat lleial a la República.

El doctor Negrín, en funcions de ministre de la Guerra, va començar la seva contraofensiva substituint tots els caps de l'Exèrcit republicà que no eren comunistes de la seva confiança i això va provocar una energica protesta del general Vicente Rojo.

Mentrestant, el general José Miaja es decidia a acceptar la presidència d'una Junta de Defensa encarregada no pas de la defensa de la ciutat sinó de fer, per via diplomàtica, unes gestions de pau prop del general Franco per tal d'evitar més víctimes dels dos fronts en lluita i, és clar, perquè es veia ben clar que les forces republicanes ja tenien la darrera batalla perduda del tot.

Formaven part d'aquella Junta: el prestigiós intel·lectual socialista Julián Besteiro, que faria de conseller d'Estat, encarregat d'entaular les negociacions de pau aprofitant la mediació dels anglesos que se li havien ofert per a gestionar-la; el coronel Segismundo Casado, ^{que} seria el conseller de Defensa; Santiago Carrillo, s'encarregaria de les funcions de Governació, en nom de les Juventudes Socialistas Unificadas; Eduardo Val, que no recordo a qui representava, s'ocuparia de les Comunicacions; Miguel San Andrés i José del Río, representarien als republicans; J. González Marín, a la CNT i a la FAI; Angel Pérez, a la UGT d'Espanya; i Angel Requena, del Partit Sindicalista, que actuaria de secretari de la Junta.

50

Els diaris francesos parlaven de la gent dels camps de concentració que volien sortir-ne com fos. I assseguraven que uns 6000 catalans ja s'havien enrolat a la Legió francesa. Era un cas de desesperació col·lectiva que no m'agradava gens ni mica perquè era com sortir del foc per caure a les brases i, el que era pitjor, que es presten a fer de mercenaris al servei del colonialisme francès d'aquell temps.

El dia 8 de març, el Govern francès acordava destinjar 150 milions de francs més per atendre despeses dels camps de concentració i deia que ja hi portava esmercats 7.200.000 diaris, que representaven uns 216 milions mensuals. Era per això que els francesos ja demostraven estar tips dels refugiats i començaven a pensar en oferir-ne partides a diversos països que els volguessin acollir. També s'havia plantejat a Franco la necessitat de repatriar-los, juntament amb els d'una llista de 30 mil homes i dones que havien estat fitxats com a polítics actius que posaven en perill la pau de França i les bones relacions amb l'Espanya franquista que ja havien reconegut. I d'aquests 30 mil activistes revolucionaris n'hi havia uns 10 mil considerats com indesitjables i se'ls volien treure del camí el més aviat possible. Qui sap si, entre ells, i era jo i uns quants dels meus companys.

Notícies de Madrid deien que la UGT d'Espanya, el dia 12 de març, havia donat l'ordre de retornar al treball a tots els seus afiliats i a la classe obrera en general.

Altres notícies arribades de Madrid deien que Julián Besteiro, el dia 18 de març s'havia adreçat per radio al general Franco proposant-li una pau honrosa per als republicans i que el general li havia contestat, també per radio, l'endemà mateix, cident-li que exigia que la rendició fos sense condicions per part de la seva Junta de Defensa. Besteiro seria, finalment, condemnat per un consell de guerra, a 30 anys de presidi i moriria a la presó de Carmona (Sevilla) l'any següent (1940) quan ja tenia 70 anys.

A la Cambra francesa de diputats, el tema dels refugiats era un tema d'interès permanent per una cosa o altra. I en relació amb les Brigades Internacionals que havien participat en l'anomenada Guerra d'Espanya, es van produir greus incidents pa'lamentaris entorn de la intervenció que hi havia tingut el diputat André Marty, de filiació comunista.

ser tractat com un exercit prisioner en país belliguerant. Els nostres soldats tenen el dret d'opinar sobre llur sort. Hem de proposar per l'organització d'un plebiscit i per què el govern francès col.labori amb el nostre en la tasca de transladar a la zona Centre-Sud tots els que l'hagin fet ho desitgin i mentrestant el nostre Exèrcit s'hagi de mantenir organitzat amb els seus caps, oficials i comissaris corresponents.

» La provocació treballa als camps de concentració. La matèria explorable no és poca. El P.S.U.C. ha d'organitzar la lluita contra la provocació en la qual exceŀleixen els trotsquistes, mantenint en els camps llurs quadres, exceptuant únicament els que s'han sol·licitat per la direcció del Partit o pel Govern de la república.

» El fa tít s'ha de preparar, ha d'estar en concordança amb la nostra tasca enòmica que té davant seu, ha d'ésser lligat de la seva responsabilitat històrica. No podríem ésser-ne si no s'impose una depuració severa. Hem passat hores terribles i els militants s'han presentat tal com són. Cal, doncs, apartar de la direcció els companys que en el curs dels esdeveniments últims, no han correspost a la confiança que es tenia en ells. Cal expulsar del Partit els membres de direcció o de base, però especialment de direcció, que hagin fet actes contraris a la disciplina i a la moral del Partit. Cal reorganitzar una direcció reduïda amb plens poders i composta pels companys que hagin omrat més proves de combativitat i de confiança en la victòria. La nova direcció s'ha de traslladar a la zona Centre-Sud. Allà on que hi un peu de terra i un sol at per a refensar-la, allà hi ha d'haver el P.S.U.C. Es un compromís d'honor per a nosaltres estar amb els que defonen el que resta de territori lleial i, amb ell, Catalunya.

» P.S.U.C. manté la seva personalitat, la seva indiscutible unitat, la seva disciplina bolxevic en el si de la International Comunista, cada dia més compresa pels treballadors de Catalunya, cosa ja més estimada per tots els nostres militants.»

» S que s'havia oblidat del propi país i tenia por que el President Companys el deixés a terra si decidia reorganitzar el Govern de la Generalitat a l'exili i per això volia demostrar que ell sempre estava disposat a col.laborar...»

Mentrestant, la situació internacional es complicava de mala manera: les tropes alemanyes havien entrat a Praga i les hongareses, al servei de Hitler, s'apoderaven de la Ucraïna carpatina i arribaven a la frontera polonesa el 15 de març; Anglaterra, França, la Unió Soviètica i els Estats Units d'Amèrica no acceptaven l'ocupació de Txecoslovàquia com un fet consumat. Pero els nazis anaven per feina i, per un tractat especial signat entre Alemanya i Lituània, Memel era cedit al règim hitleria el dia 22 de març.

El mateix dia, les forces de Franco iniciaven l'ofensiva darrera contra Almeria; el dia 28 a les 11.20 el matí era hissada la bandera franquista al Palau de la Convenció i a les 15.30 la capital d'Espanya quedava totalment ocupada per l'exercit feixista i es deia que el dissabte següent, dia primer d'abril, hi faria l'entrada triomfal ell en persona, encara que continuava respectant la zona d'Alacant, considerada com a neutral, on hi havia vint mil persones de filiació republicana que esperaven poder embarcar o fugir de la manera que fos.

Aquell mateix dia 28 de març, entre els ministres del Govern Mètrin i els elements comunistes que van poder retornar a França amb penes i treballs - perquè hi havia empentes per agafar els avions que havien estat reservats i custodiats -, s'hi trobava el nostre company Josep Moix i Regas, vicepresident de la UGT de Catalunya i ministre de Treball del Govern de la República en representació de Catalunya, com a substitut del doctor Jaume Aiguader i Miró, que també havia representat Catalunya al Govern de la República.

Josep Moix em va venir a explicar a Tolosa com havia anat la darrera evacuació de l'Espanya franquista. I tot anant amunt i avall de la vorera de l'hotel de la poste, indignat i cridant molt, em deia que havia hagut d'agafar l'avió obrint-se pas a cops de puny - i jo m'imaginava que havia d'aconseguir-ho amb certa facilitat per la seva força física -, perquè els hermanos comunistes el volien deixar a terra i a mercé dels franquistes...

El dia 31, el ministre Sarraut, era cridat a declarar davant del Senat francès i deia que el problema dels refugiats espanyols no era tan greu com semblava perquè hi havia 170 mil persones - entre dones, criatures i vells -, repartits en 77 departaments i no s'havia produït ni una sola queixa dels Ajuntaments que els havien acollit des del primer moment de passar la frontera.

Encara que els problemes que teníem plantejats a l'exili acaparaven tota la nostra atenció, no ens podíem treure del cap la visió de la Barcelona ocupada militarment. Sabíem com havien tractat als simples ciutadans de comarques que no havien participat en la lluita, per diverses causes, i ens imaginavem que la repressió a la capital de Catalunya seria o ja havia estat sagnant a més no poder. I recordavem haver deixat una pila d'amics i coneguts ben refiats que, com que no havien pres part en la lluita d'una manera activa ni s'havien significat molt, no els podia passar res. Pero les notícies que arribaven a Tolosa eren molt contradictòries i encara no sabíem el nom de cap dels nostres coneguts que hagués estat víctima de les forces d'ocupació.

Es deia que havien començat a canviar noms de carrers i places, i que la Plaça de Catalunya es deia Plaza del Ejército Nacional; que la Granvia o Corte Catalanes es Carretera del Generalísimo o de José Antonio. Pero tot allo no tenia importància perquè ja els tornariem a canviar un dia o altre. El que omptava eren les víctimes humans innocents i, d'aquestes, els nostres companys i amics que havien intervингut d'una manera o altra al servei de la causa nacional catalana i no pas amb les armes a la mà. Recorrevem a membres de la Maçoneria, organització que els feixistes havien agafat de Cap d'esquila atiats per les campanyes de mossen Tusquets i temíem que els feixistes farien estralls. Pensavem en antics companys de filiació separatista que s'havien quedat més o menys tranquil·ls pensant que no s'havien significat gens durant la guerra. No pensavem que el franquisme no perdonaria ningú de sentiments simplement catalanistes i que perseguia ia a tots els que no haguessin figurat entre els cotitzants del Socors Blanc o falangista.

~~1939~~ Aquells primers dies del mes d'abril del 39 vam lluir que entrà el que havien estat actinuts per separatistes hi havia uns bons amics que mai no van passar la ratlla el catalanisme abrandat però pacific i sense cap mena de preocupació de teníem tipus social com/molts de nosaltres, potser perquè essent uns fervorosos catòlics, mai no els havíem atret l'activitat catalanista i social alhora que nosaltres havíem ~~propost~~ iniciat cap a la segona meitat de l'any 30. Tots nos consideraven que nosaltres ens havíem desencaminat però sempre que ens trobàrem ~~trencant-nos~~ amb la màxima parlant-nos cordialitat.

Era tractava de dos dels meus antics amics d'abans d'anar a presidi: Domènec Latorre i Lluís Escaler.

El primer havia estat jutjat per un consell de guerra el dia 4 d'abril i el segon uns dies més tard. I tots dos condemnats a mort. Al pobre Escaler el van matar el dia 23 d'abril de 1939, a les 4 de la matinada, quan jo ja era al camp de Setfontes; Latorre va morir el dia 6 de maig següent, a les 3 de la matinada, quan jo ja era al Castell de Coflliure. I fins al cap de molt de temps no va poder llegir les emocionants cartes respectiva del comiat que van adreçar a les seves mulleres i fills.

La de l'estimat Lluís Escaler era de la nit de Sant Jordi matinx i veia: "M'és aix cada la incomunicació per a comunicar-me la sentència. Però ja mort. Vaig a morir per Tu, per la família i per la Pàtria". I després de signar aquelles paraules afegia: "Per a la meva esposa Assumpció, les meves darreres paraules: Mero felic pensant en l'amor que sempre m'has professat. A tu i als nostres fills, felicitat".

Vaig recordar els antecedents de la nostra vella amistat com a separatistes convençuts: quan va esclatar la guerra l'amic Escaler vivia en un carrer de Carrer de casa, ^{s'eren} quan ^{s'eren} ~~vivien~~ al Passeig de Sant Joan o de García Hernández, cantonada al carrer d'Indústria. Havia estat soci de la Unió Catalanista els darrers temps, enllà d'imatge, com jo, per l'ideal polític i social del mestre Domènec Martí i Julià (1861-1917), mort quan teníem 18 o 19 anys. Després, ell havia actuat a l'antic Centre Comarcal Lleidatà, de Barcelona, ^(abans que jo formés part del Directori), i havia estat adscrit a l'organització patriòtica "Estat Català" (^{a través del grup} que orientava l'abnegat nacionalista Daniel Cardona, de Sant Just i Sant Verí). Un catalanista "pur" com Escaler que va discrepar de Francesc Macià quan l'Avi va establir una